

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : D1/1/H.U.-99/1 (Soruşturma, Nihai Karar)
Karar Sayısı : 01-17/150-39
Karar Tarihi : 06.04.2001

Dosya Konusu : Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'nin Ankara ısınma amaçlı kömür pazarındaki hakim durumunu aşırı fiyat uygulayarak 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında kötüye kullanıp kullanmadığı.

A- TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU
Üyeler : Dr. Kemal EROL, İsmet CANTÜRK, Nejdet KARACEHENNEM, A.Ersan GÖKMEN, R.Müfit SONBAY, Kubilay ATASAYAR, Murat GENCER

B- SORUŞTURMA HEYETİ

Başkan : A.Ersan GÖKMEN
Raportörler : Aydın ÖZTUNALI, Harun ULU

C- ŞİKAYETÇİ: - İsmet AYZAZ
Hilal Mahallesi 4. Cadde 65/5, Çankaya/ANKARA

D- HAKKINDA SORUŞTURMA YAPILAN TARAF

- Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Kuloğlu Sokak No:13, Çankaya/ANKARA

E- İDDİALARIN ÖZETİ

Ankara İli'nde kömür ithalatı ve satışı hakkının Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne (Belko) verilerek diğer kömür ithalatçısı teşebbüslerin kömür satışının yasaklandığı, dolayısıyla bu ilin kömür pazarında tekelleşmeye yol açıldığı, Belko'nun da, pazarda tekel olmasından yararlanarak, perakende kömür satışında aşırı fiyat uyguladığı.

F- DOSYA EVRELERİ

- İsmet AYZAZ imzalı, 25.06.1999 tarih ve 3593 sayılı şikayet başvurusunda; Ankara İli'nde kömür ithalatı ve satışı hakkının Belko'ya verilerek diğer kömür ithalatçısı teşebbüslerin kömür satışının yasaklandığı, dolayısıyla bu ilin kömür pazarında tekelleşmeye yol açıldığı, Belko'nun da, pazarda tekel olmasından yararlanarak, perakende kömür satışında aşırı fiyat uyguladığı ileri sürülmüştür.
- Şikayet başvurusuyla ilgili olarak hazırlanan 15.07.1999 tarih ve D1/1/H.U.99/1 sayılı İlk İnceleme Raporu'nda; Ankara İli'nde kömür ithalatı ve satışı hakkının 4054 sayılı Kanun anlamında bir teşebbüs olan Belko'ya verilerek tekelleşme yaratılmasının bu haliyle Kanun'a aykırı bir yönünün olmamasına rağmen, hakim durumdaki teşebbüslerin aşırı fiyat uygulamalarının, Kanun'un 6. maddesi

bağlamında değerlendirilmesi ve Belko hakkında önaraştırma açılması gerektiği ifade edilmiştir. Rekabet Kurulu'nun 16.07.1999 tarih, 36 sayılı toplantısında, söz konusu İlk İnceleme Raporu değerlendirilmiş ve 4054 sayılı Kanun'a aykırılığın oluşup oluşmadığı ile Belko hakkında soruşturma açılmasına gerek olup olmadığının belirlenmesi için Kanun'un 40/1. maddesi uyarınca önaraştırma yapılmasına karar verilmiştir.

- Önaraştırma döneminde yapılan incelemelerde, Ankara İli şehir merkezi ve mücavir alanı içerisinde tüketilecek kömürün nitelikleri ile bunun satışını gerçekleştirecek teşebbüsün Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları ile belirlendiği, ilgili coğrafi pazarın Ankara İli şehir merkezi ve mücavir alanı, ilgili ürün pazarının ise nitelikleri Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları'nda belirtilen, dökme ve torbalanmış olarak tüketime sunulan ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarı olduğu tespit edilmiştir. Rapor'da aynı veya eşdeğer nitelikte kömürlerin diğer pazarlara nazaran Ankara'da %60-70 oranında yüksek fiyattan satıldığı, bu durumun da Belko'nun tekel konumunun şirkete sağladığı keyfiyetten kaynaklandığı ifade edilmiştir.

- Rekabet Kurulu'nun 08.12.1999 tarih ve 99-56 sayılı toplantısında; konuyla ilgili olarak hazırlanan D1/2/A.Ö.-99/10 sayılı Önaraştırma Raporu görüşülmüş ve 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca, Belko hakkında soruşturma açılmasına karar verilmiştir.

- Rekabet Kurulu'nun almış olduğu 08.12.1999 tarihli Soruşturma Kararı üzerine, Kanun'un 43/2. maddesi uyarınca Belko'ya bildirim yapılmış, Belko'nun ilk yazılı savunması yasal süre içinde alınmıştır.

- Rekabet Kurulu'nun 30.05.2000 tarih ve 00-20 sayılı toplantısında, Belko hakkında yürütülen soruşturmanın 08.06.2000 tarihinde sona eren süresinin, 4054 sayılı Kanun'un 43. maddesi gereğince 3 aya kadar uzatılmasına karar verilmiştir.

- Soruşturmanın sonunda hazırlanan, Soruşturma Heyeti'nin tespit ve değerlendirmelerinden oluşan 06.09.2000 tarih ve SR/00-9 sayılı Soruşturma Raporu, Kanun'un 45. maddesi uyarınca Belko ile Kurul üyelerine tebliğ edilmiş ve Belko'dan 30 gün içinde yazılı savunma göndermesi istenmiştir.

- Soruşturma raporunun tebliğini takiben Belko, savunma süresinin Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca 30 gün uzatılmasını talep etmiştir. Belko'nun bu talebi kabul edilmiş ve 30 gün ek süre tanınmıştır.

- Soruşturma Raporu'nun tebliği üzerine, Belko'nun savunması 10.11.2000 tarihinde alınmış ve 4054 sayılı Kanun'un 45. maddesine göre ikinci yazılı savunmaya karşı hazırlanan Ek Görüş, Kurul üyeleri ve ilgili taraflara bildirilmiştir.

- Ek yazılı görüşün tebliğini takiben Belko, savunma süresinin Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca 30 gün uzatılmasını talep etmiş ve bu talep Kurulca uygun görülerek 30 gün ek süre tanınmıştır.

- Şirketin "Belko Ankara Kömür ve İhtiyaç Maddeleri Dağıtım Ltd. Şti." olan ticaret ünvanı 12.01.2001 tarihinde, "Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti." olarak değişmiştir.

- Belko'dan alınan son yazılı savunma 25.01.2001 tarihinde Kurum kayıtlarına girmiştir.
- Rekabet Kurulu'nun 13.02.2001 tarihli toplantısında, yürütülen soruşturma ile ilgili olarak 26.03.2001 tarihinde sözlü savunma toplantısı yapılmasına karar verilmiş ve sözlü savunma toplantısı davetiyeleri, Kanun'un 46/2. maddesi uyarınca ilgililere gönderilmiştir.
- 26.03.2001 tarihinde yapılan sözlü savunma toplantısında Belko savunmasını yapmıştır.
- 06.04.2001 tarihinde 4054 sayılı Kanun'un 51/2. maddesine göre alınan Nihai Karar, 09.04.2001 tarihinde tarafların yüzlerine okunmak suretiyle tefhim edilmiştir.

G- RAPORTÖRLERİN GÖRÜŞÜ

Soruşturmayı yürüten Raportörler;

- Belko Ankara Kömür ve İhtiyaç Maddeleri Dağıtım Ltd. Şti.'nin; fiyat belirleme serbestisine sahip olduğu dönem içerisinde yer alan, 1996 yaz sezonu ile fiyatların ilgili Vali Yardımcısı başkanlığında bir Komisyon tarafından tespitine yönelik İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararı'nın Resmi Gazete'de yayımlandığı 18.07.2000 tarihi arasında, Ankara şehir merkezi ve mücavir alanı ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarındaki hakim durumunu kömür alımlarında şirket çıkarlarına bilinçli ve/veya bilinçsiz azami özenin gösterilmeyişi ve sonrasında maruz kalınan diğer maliyet kalemlerinin oluşumunda da söz konusu özensizliğin devamı ile işletme maliyetlerinin olması gereken seviyelerin çok üzerinde gerçekleşmesi ve neticesinde uygulanan aşırı yüksek fiyatlama ile 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 6. maddesi bağlamında kötüye kullandığı,
- Bu itibarla, 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesi gereğince idari para cezası ile cezalandırılması gerektiği,
- Söz konusu para cezasının miktarına karar verilirken, ilgili pazarın mutlak anlamda korunmuş olması itibarıyla temel tüketim maddesi olan kömürün alternatif temin kaynağının bulunmayışı ve genellikle gelir seviyesi düşük halk tarafından kullanıldığı, kömüre ödenen bedelin tüketici bütçesindeki ağırlığı, fiyata etki eden maliyetlerin oluşumundaki kasti ve/veya basiretsiz yönetimin ve keyfi harcamaların varlığı gibi hususların dikkate alınmasının yerinde olacağı,
- 4054 sayılı Kanun'un 3. maddesinde yer alan teşebbüs tanımı ve 1997/1 sayılı Rekabet Kurulu Tebliği'nin 4. maddesi çerçevesinde, ekonomik birlik ve teşebbüs kavramlarına ilişkin olarak; Belko Ltd. Şti.'nin Belso Soğuk Hava Deposu İşletmecilik Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin sermayesinin % 99,9996'sına, Belpa Ankara Eğlence Dinlenme ve Spor Tesisleri İşletmecilik A.Ş.'nin sermayesinin % 99,84'üne, Belpas Ankara Termoplastik A.Ş.'nin sermayesinin % 99,66'sına, Belya Ankara Basın Yayın ve Sanat Tesisleri İşl. San. ve Tic. A.Ş.'nin sermayesinin % 98,4'üne ve Anfa Altınpark İşletmeleri Ltd. Şti.'nin sermayesinin % 93'üne sahip olması ve tüm bu işletmelerdeki kontrol esasının tek elden sağlanmış olması itibarıyla aynı yönetim birimine bağlı gruplar olarak ekonomik bir bütünlük içerisinde değerlendirilmeleri gerektiği,

- Aynı Kanun'un 9. maddesi ve Rekabet Kurulu'nun görev alanına giren konularla ilgili olarak hazırlanacak kanun, tüzük, yönetmelik ve tebliğ tasarıları hakkında Rekabet Kurumu'ndan görüş alınmasını öngören 20.08.1998 tarih ve 14821 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca, İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Başkanlığı'na (Ankara Valiliği), ilgili pazardaki rekabet ortamının nasıl tesis edileceğine dair bir Rekabet Kurulu Kararı'nın bildirilmesinin uygun olacağı şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

H- İNCELEME ve DEĞERLENDİRME

1. İlgili Pazar

1.1. Kömür

Kömür; çoğunlukla karbon, hidrojen ve oksijenden oluşan az miktarda kükürt ve nitrojen içeren, kimyasal ve fiziksel olarak farklı yapıya sahip maden ve kayadır. Diğer içerikleri ise kül teşkil eden inorganik bileşik ve mineral maddelerdir.

Enerji hammaddeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan kömür, dünyada geniş rezervlere ve yaygın tüketim alanlarına sahiptir. Kömürleşme süreci ve yataklanma, nem içeriği, kül ve uçucu madde içeriği, sabit karbon miktarı, kükürt ve mineral madde içeriklerinin yanısıra jeolojik, fiziksel, kimyasal ve termik özellikler yönünden kömürler çok çeşitlilik gösterirler. Bu durum bir çok ülkede kömürlerin birbirine benzer özellikler ve yakın değerler temelinde sınıflandırılmasını zorunlu kılmıştır.

Uluslararası Kömür Kurulu'nca, birçok ülkeden temin edilen örnekler üzerinde yapılan çalışmalar sonucu kömürler, kalorifik değer, uçucu madde içeriği, sabit karbon miktarı, koklaşma ve kekleşme özellikleri temel alınarak sert ve kahverengi kömürler olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır.

Bu sınıflandırma, kömürlerin genel özellikleri alınarak yapıldığı için oldukça genel bir sınıflandırma şeklindedir. Bunun dışında kömürler, içerdikleri kükürt, uçucu madde ve nem miktarı gibi parametreler göz önüne alınarak daha spesifik şekilde sınıflandırılmaktadır.

Kömür kullanımında genel olarak tane boyutu önemli bir faktördür. Kömürler, eleme sistemindeki üst ve alt elek açıklıkları ile belirtilen boyut gruplarına ayrılır. Çeşitli boyut grubundaki kömürler değişik tüketim yerlerinde kullanılırlar. Piyasaya arz edilen ürünler, tane boyutunun yanısıra kül, kükürt ve nem içerikleri, mineral madde içerikleri ve kalorifik değerler ile briketlenebilirlik parametreleri bazında sınıflandırılır.

Kömürler, maden işletmelerinde üretildiği şekilde (tüvenan) çeşitli kullanım yerlerinde tüketildiği gibi, kurutulmuş kömür, yıkanmış kömür, briket kömür ve kok kömürü olarak zenginleştirme işlemine tabi tutulmuş ürünler şeklinde de piyasaya arz edilmektedir. Ürün boyutları, kullanım yerlerine ve yakma sistemine göre tercih edilmektedir.

Kömürün kullanım alanları genel olarak ısınma amaçlı ve sanayi amaçlı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kömür ticaretinde, kullanım amaçlarına göre istenen kalite için limitler düzenlenmektedir. Bunlar;

a-Toz Kömür : Boyutu 18 mm.'in altında kalan kömürler olup demir-çelik fabrikaları ve termik santrallerde kullanılmaktadır.

b-Parça Kömür : Boyutu 18 mm. ile 150 mm. arasındaki kömürler olup ısınma amacıyla soba ve kaloriferlerde kullanılmaktadır. Parça kömürler kendi içinde 3 gruba ayrılmaktadır:

- Fındık Kömür : Boyutu 18 mm.-25 mm. arasında olan parça kömürdür.

- Ceviz Kömür : Boyutu 18 mm-60 mm. arasında olan ve sobada kullanılmaya uygun olan kömürlerdir.

- Portakal Kömür : Boyutu 60 mm.- 150 mm. arasında olan ve kaloriferde kullanılmaya uygun olan kömürlerdir.

Üretilmesi, taşınması, yüklenmesi aşamalarında daha çok dikkat ve işçilik gideri gerektirdiğinden parça kömürün fiyatı toz kömüre göre yüksektir. Ancak, boyutlarından başka bir farkları bulunmayan parça ve toz kömürün dünya piyasasındaki fiyatlarının değişimleri, bu ürünlerin herhangi birinin talebinde önemli bir ani değişiklik olmadığı sürece, aynı yöndedir.

c-Briket Kömür: Toz kömürün katkılı veya katkısız olarak presle değişik boyutlarda briketlenmesi sonucu oluşan üründür. Isınma amaçlı kullanılır.

d-Kok Kömürü: Taşkömürlerin dönerli ve hareketli ızgara fırınlarda ısı işleme tabi tutulmasıyla elde edilen, zenginleştirilmiş üründür. Metalurji ve porselen sanayisinde kullanılmaktadır.

Çevre kirliliği açısından değerlendirildiğinde; yakıt olarak kullanılacak kömürün içerdiği kükürt oranı, uçucu madde oranı, nem ve kül oranı ile sahip olduğu kalori miktarı önem kazanmaktadır.

-Kükürt: Kömür yandığında meydana çıkan kükürt dioksit (SO₂), havadaki nem ile tepkimeye girdiğinde sülfürik asite dönüşmektedir. Canlı sağlığı için son derece tehlikeli bir madde olan sülfürik asit yağışlı havalarda yağmur veya kar ile birlikte yeryüzüne düşerek canlı sağlığının ve ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle yakıt olarak kullanılacak kömürlerin içerdiği kükürt oranının düşük olması gerekmektedir.

-Uçucu madde: Kömürün yanıcı kısmını oluşturan hidrokarbonlardır. Uçucu madde miktarı düşük olan kömürlerin tutuşması güç olurken, uçucu madde miktarı yüksek olan kömürler çabuk tutuşup süratli bir şekilde yanar. Kömürün süratli bir şekilde yanması, henüz yanmamış olan partiküllerin dumanla birlikte dışarı atılması ve çevrenin kirlenmesi sonucunu doğurur. Çevre kirliliğinin önlenmesi ve yakılan kömürden maksimum enerji elde edilebilmesi için kömürün sahip olduğu uçucu madde oranının belirli bir değer aralığında olması gerekmektedir.

-Kalori: Kalori bir enerji birimidir. Yakıtların kullanımı sonucu açığa çıkan enerji Kcal/Kg. (1 kilogram yakıtın kullanımı sonucu elde edilen toplam kalori) birimi ile ölçülmektedir

-Toplam Nem: Kömür yeryüzüne çıkarıldığında ve kullanım aşamasına geldiğinde bir miktar nem içermektedir. Yüksek nem içermesi, kömürün ağırlığını etkilediği gibi kilogram başına düşen kalori değerini düşürmektedir.

-Kül Oranı: Kömürün kullanım sonucu yanmayarak kalan, atık kısmıdır. Kül oranının yüksek olması kömürün kalorisini düşürmektedir.

1.2. Kömür İthalatı İle İlgili Düzenlemeler

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de hava kirliliği sorunu doğmuştur. Gerçekte daha önceden başlayan hava ve çevre kirliliği, hızlı sanayileşme ve şehirleşme sonucu bu yıllarda daha belirgin bir hale gelmiştir.

Bu dönemde hava kirliliğini özellikle, kış aylarında ısınma amaçlı olarak tüketilen kömürün yaydığı duman ve atıklar oluşturmuştur. Yerli kömürlerin, normal değerlerin üzerinde kükürt, uçucu madde miktarı ve nem içeriğine sahip olması, ayrıca kül oranlarının yüksek olması sebebiyle havanın kirlenmesinde en önemli rolü oynamıştır.

Söz konusu kirliliğin, büyük illerde insan sağlığını tehdit edecek boyutlara varmasıyla merkezi ve mahalli idareler tarafından bir takım tedbirler alınması kaçınılmaz olmuştur.

1980'li yıllarda Ankara'da hava kirliliğinin ciddi seviyelere ulaşması sonucu ithal kömür kullanılmasına karar verilmiştir. Konuyla ilgili düzenlemeler, ismi sonradan Yüksek Planlama Kurulu olarak değiştirilen Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon (E.İ.Y.K.) Kurulu tarafından yapılmıştır.

1986 yılında ilk defa Ankara'da ithal kömür kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Ankara'da tüketilecek kömürün ithalat ve satış hakkı Ankara Belediyesi tarafından kurulan Belko'ya verilmiştir. Daha sonraki yıllarda hava kirliliği olan 17 ilde daha ithal kömür tüketimine başlanmıştır. Söz konusu illerin ithal kömür ihtiyacı 1994 yılına kadar ilgili Belediyelerce ve Valiliklerce karşılanmış ve satılan ithal kömüre devlet yardımı uygulanmıştır.

Bu dönemde ithal kömür, maliyetinin Yüksek Planlama Kurulu'nca belirlenen devlet yardımı kadar altında bir fiyatla satışa sunulmuştur. İthal parça kömüre devlet yardımı uygulanmasının temel nedeni 1980'li yıllarda büyük yerleşim yerlerinde görülen hava kirliliği olmuştur. Bu döneme kadar Türkiye'de, demirçelik fabrikalarında kullanılan toz kömür hariç olmak üzere ithal kömürün kullanımı yok denecek kadar azdır. Devlet yardımı uygulanarak kükürt ve uçucu oranı düşük olan, ısınma amaçlı ithal parça kömürün halk tarafından benimsenip kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bu döneme kadar ithal kömür kullanımı olmadığı için iç piyasada kömür ithalatçısı bulunmamaktaydı. Bu nedenle ilk defa 1986 yılında Ankara'da kullanılmaya başlayan, daha sonra diğer illerde de satışa sunulan kaliteli kömürlerin ithalatı ilgili Belediyelerce gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de 1992 yılından itibaren ithal parça kömür kullanımının, dolayısıyla talebinin artmasıyla birlikte özel teşebbüsler kömür ithalatı alanında etkinlik göstermeye başlamıştır. İthal kömür piyasasında etkinlik gösteren teşebbüslerin sayısının ve rekabet ortamının artmasıyla birlikte o döneme kadar kömür ithalatını koordine eden Yüksek Planlama Kurulu 01.12.1994 tarihinde ithal kömürün, Çevre Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere uygun olmak kaydıyla Valilik ve Belediyelerin denetimi altında, özel sektör tarafından serbestçe satılmasına karar vermiştir.

Anılan karar çerçevesinde kömür satışı ilgili Belediyelerin tekelinde olan Bursa, Kayseri ve Gaziantep gibi illerde belediyelerin bu tekel hakkı kaldırılmıştır. Günümüzde hava kirliliği olsun olmasın bütün illerde, hatta bir çok ilçede tüketilecek kömürün cinsi ve spesifikasyonu il veya ilçe çevre kurulları tarafından belirlenmekte ve özel teşebbüsler tarafından satışa sunulmaktadır. Teşebbüslerin satışa sunduğu kömürlerin belirlenen niteliklere uygun olup olmadığının kontrolü ilgili Valilik, Kaymakamlık ve Belediyelerce yapılmaktadır. Bu denetimler sonucu sattığı kömürlerin belirlenen niteliklere uymadığı anlaşılan teşebbüslere ilk etapta genellikle para cezası verilmekte ve ihtar edilmekte, bu fiilin tekrarında ise teşebbüslerin kömür satış izni iptal edilmektedir.

Belediyelerin kömür satışındaki tekel hakkı kaldırılmış olmasına rağmen aralarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin de bulunduğu bir çok belediye, şirketleri veya tanzim satış müdürlükleri aracılığıyla özel sektör ile birlikte kömür piyasasında faaliyet göstermektedir.

1994 yılı sonrasında da Belko, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları ile Ankara'da kömür satışında tekel hakkını elinde tutmuştur.

1.3. İthal Kömürün Menşei

Güney Afrika Cumhuriyeti, Endonezya, Avustralya, Çin ve Rusya kaliteli ve yüksek rezervli kömür yataklarıyla üretimde söz sahibi ülkelerdendir. Çok genel anlamda; parça ve toz kömür olmak üzere iki ana başlık altında gruplandırılan kömürden, toz kömür genelde endüstriyel faaliyetlerde kullanılmakta, ticareti ve fiyatlandırması ise Dünya ölçeğinde yapılmaktadır. Dünya kömür piyasasındaki işlemler daha çok toz kömür üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle dış ticarete konu olan kaliteli kömürlerin çıkarıldığı ocaklardaki üretim, yükleme ve taşıma sistemlerin büyük bir kısmı toz kömür ticareti yapmaya elverişli şekilde kurulmuştur.

Dünya ölçeğinde parça kömür ticareti toz kömüre göre oldukça düşük seviyededir. Ankara'yla başlayan ve hava kirliliği sorunu olan diğer illerde devam eden, konutlarda ısınma amaçlı ithal kömür kullanımının yaygınlaşması Türkiye'yi parça kömür pazarında en büyük alıcılardan biri haline getirmiştir.

Türkiye pazarı için, taşıma maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle bu standartta ve büyük miktardaki kömürün en optimal şekilde temini Güney Afrika ve Rusya'dan yapılmaktadır.

Rusya'dan ve Güney Afrika'dan ülkemize ithal edilen kömürün navlun (taşıma) fiyatları mevsimler veya diğer nedenlerle zaman zaman değişse de Rusya'dan ithal edilen kömürün navlun bedeli 8-10 ABD Doları/Ton, Güney Afrika'dan ithal edilen kömürün ise 12-14 ABD Doları/Ton civarındadır. Karadeniz'de kömür ticareti nispeten küçük tonajlı gemilerle yapılmaktadır. Bu nedenle, kömürün sevkiyatının yapıldığı mesafe açısından bakıldığında Rusya'dan ithal edilen kömürlerin navlun maliyetleri, büyük tonajlı gemilerle sevkiyat yapılmasının mümkün olduğu Güney Afrika'dan ithal edilen kömürün navlun bedeline göre daha pahalıya gelmektedir.

Son yıllarda alternatif enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması ve global ekonomik krizler nedeniyle daralan talep sonucu toz ve parça kömür fiyatları dünya çapında devamlı düşmüştür.

Türkiye'de 1992 yılından itibaren ithal parça kömür kullanımının, dolayısıyla talebinin artmasıyla birlikte özel sektör kömür ithalatı alanında etkinlik göstermeye başlamıştır. 1995 yılına kadar ithal kömürün Türkiye limanlarındaki 360 gün vadeli satış fiyatları CIF bazında 47.90-55.00 ABD Doları/Ton'dur. 1997 yılından itibaren ithal parça kömürün Türkiye limanlarındaki fiyatı CIF bazında ortalama 42-48 ABD Doları/Ton arasında oluşmuştur.

1995-1996 kış sezonunda ithal kömür arzı daralması, aynı sezon içinde İstanbul'da ithal kömür kullanımının yaygınlaşması nedeniyle yurtiçi piyasada, 1995-1996 kış sezonunun Eylül-Mart aylarında ithal parça kömür fiyatları toptancılar seviyesinde 120-130 ABD Doları/Ton, perakendeciler seviyesinde ise 140-150 ABD Doları/Ton'a kadar yükselmiştir.

1995-1996 kış sezonunda Türkiye parça kömür piyasasında ortaya çıkan arz talep dengesizliği kömürün Türkiye limanlarındaki teslim fiyatlarını da etkilemiştir. Bu döneme kadar Türkiye limanlarında CIF bazında 50-55 ABD Doları/Ton olan parça kömür fiyatları 65-70 ABD Doları/Ton'a kadar yükselmiştir. 1995-96 döneminde dış piyasalar ile iç piyasa arasında oluşan yüksek fiyat farkları ithalatçılar için büyük bir kar marjı oluşturmuş ve parça kömür pazarına bir çok yerli ithalatçı teşebbüs girmiştir. İthalatçı teşebbüs sayısının artmasına paralel olarak artan üretim ve arz sonucu iç piyasada ithal parça kömür fiyatları 6 ay gibi bir süre içerisinde eski seviyesine dönmüştür.

1995-1996 kış sezonunda oluşan yüksek kar marjları sonucu kömür ithalatı alanında etkinlik göstermeye başlayan firmaların bir kısmı 1996 yılında fiyatların normal düzeye inmesiyle birlikte piyasadan çıkmıştır. 1996 yılından sonra, vergilerde meydana gelen değişiklikler hariç, ithal parça kömür piyasasını etkileyen herhangi önemli bir gelişme olmamıştır.

1.4. İthal Kömür Spesifikasyonları

Ülkemize ithal edilen kömürlerin nitelikleri Çevre Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Ankara'da satışa sunulacak ithal kömürün nitelikleri ise Ankara İli Hıfzıssıhha Kurulu tarafından belirlenmektedir. Çevre Bakanlığı ve Ankara İli Hıfzıssıhha Kurulu'nun ısınma amaçlı ithal parça kömüre ilişkin belirlediği spesifikasyonlar şu şekildedir:

Kalite Değerleri	Çevre Bakanlığı Limitleri	Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Limitleri
Kükürt (kuru bazda)	%1 max.	%1 max.
Alt Isıl Değer (orijinalde)	6.000 Kcal/K . min.	6500 Kcal/K . min.
Uçucu Madde (kuru bazda)	%12-22	%20 max.
Toplam Nem (orijinalde)	%10 max.	%7 max.
Ebat	10 mm. min.	Elenerek dağıtım.

1.5. İlgili Ürün Pazarı

Ülkemize ithal edilen kömürlerin tümü Çevre Bakanlığı'nın belirlediği standartlara uymak zorundadır. Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu'nun Ankara'da

tüketilecek ithal kömür için belirlediği standartlar Çevre Bakanlığı'nın belirlediği standartlara yakın değerler taşımaktadır. Uçucu madde, kükürt ve kül oranları yüksek, kalorisi düşük olan yerli kömürler ise bu özellikleri bakımından ithal kömürlerden ayrılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de tüketilen ısınma amaçlı ithal parça kömürler aynı pazar içerisinde yer almaktadır.

Doğal gaz ve fuel oil'in yakma sistemlerinin kömürden farklı olması nedeniyle kısa dönemde kömürle ikame edilmesi mümkün olmamakta, dolayısıyla bu ürünlerin kömürden farklı pazarlar olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede ilgili ürün pazarı, nitelikleri Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararlarında belirtilen, dökme ve torbalanmış olarak tüketime sunulan ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarı olarak belirlenmiştir.

1.6. İlgili Coğrafi Pazar

İlgili coğrafi pazar, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararlarında Belko'ya tekel hakkı tanınan, Ankara şehir merkezi ve mücavir alanı olarak tespit edilmiştir.

2. Yapılan Tespitler

2.1. Önaraştırma Dönemi

- Ankara İli şehir merkezi ve mücavir alanı içerisinde tüketilecek kömürün nitelikleri ile bunun satışını gerçekleştirecek teşebbüs, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları ile belirlenmiştir. İlgili coğrafi pazar Ankara İli şehir merkezi ve mücavir alanı, ilgili ürün pazarı ise nitelikleri Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları'nda belirtilen, dökme ve torbalanmış olarak tüketime sunulan ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarıdır. Belko, ilgili coğrafi pazarda kömürün temini ve tüketime sunulması seviyelerinde tekel durumundadır. Tüketicilerin kömürü şehir dışındaki teşebbüslerden temini de yasaklanarak Belko'nun tekel durumu mutlak bir hale getirilmiştir.

- İç piyasaya arz edilecek ithal kömürlerin nitelikleri Çevre Bakanlığı'nca belirlenmektedir. İthalatçı firmaların, ithal edilecek kömürün yükleme limanında yapılan analiziyle birlikte Çevre Bakanlığı'na başvurarak söz konusu kömürü yurtiçine sevk edebilmek için kontrol belgesi almaları gerekmektedir. Türkiye'ye getirilen kömürün belirlenen nitelikleri taşıyıp taşımadığı ayrıca Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü tarafından analiz edilmektedir. Çevre Bakanlığı tarafından tespit edilen ısınma amaçlı parça kömür spesifikasyonları, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları'nda belirtilen özelliklere yakın değerler taşımaktadır. İthalatçı firmalar tarafından Türkiye gümrüklerine getirilen kömürlerin analizini Çevre Bakanlığı için yapan Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nde yapılan görüşme de bu iddiayı destekler niteliktedir.

- Belko'nun, torbalanmış olarak tüketicinin evine teslim edilen 1 ton ısınma amaçlı ithal parça kömürü peşin perakende satış fiyatı ABD Doları bazında, KDV dahil; 1993 yılında 154-166 ABD Doları, 1994 yılında 133-150 ABD Doları, 1995 yılında 144-187 ABD Doları, 1996 yılında 169-207 ABD Doları, 1997 yılında 173-194 ABD Doları, 1998 yılında 181-217 ABD Doları, 1999 yılında 180-202 ABD Doları arasında belirlenmiştir.

Belko'nun 1 ton dökme ithal parça kömürün perakende satışında belirlediği fiyatlar, KDV dahil; 1993 yılında 138-152 ABD Doları, 1994 yılında 125-132 ABD Doları, 1995 yılında 133-169 ABD Doları, 1996 yılında 153-180 ABD Doları, 1997 yılında 151-170 ABD Doları, 1998 yılında 165-186 ABD Doları, 1999 yılında 167-181 ABD Doları olmuştur.

Kasım 1999 tarihi itibarıyla, Kırıkkale'de yerleşik, perakende satışını yaptıkları ısınma amaçlı ithal parça kömürü Belko'nun ortak olduğu ve Belko'ya kömür sağlayan Vak-Bel İthalat İhracaat A.Ş. (Vakbel A.Ş.)'den alan firmalardan K... İnşaat Turizm ve Mühendislik Ltd. Şti. aynı kömürün tonunu, torbalanmış olarak müşterinin evine teslim etmek kaydıyla, KDV dahil perakende satışını peşin 128 ABD Doları, B... Madencilik ise 130 ABD Doları'na yapmaktadır.

- Kasım 1999 itibarıyla, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararlarında belirtilen nitelikte ithal kömürün, torbalanmış olarak müşterinin adresine teslim edilmek şartıyla, KDV dahil peşin perakende satış fiyatı Ankara'nın Akyurt İlçesi'nde 130-136 ABD Doları/Ton, Çubuk İlçesi'nde 116-120 ABD Doları/Ton, Polatlı İlçesi'nde 120 ABD Doları/Ton, Pursaklar Beldesi'nde ise 140 ABD Doları/Ton'dur. Dökme ithal kömürün KDV dahil peşin satış fiyatı Çubuk İlçesi'nde 106-110 ABD Doları/Ton, Polatlı İlçesi'nde 99-110 ABD Doları/Ton'dur.

- Kasım 1999 itibarıyla, Ankara İli Umumi Hıfzıssıhha Kurulu Kararları'nda belirtilen niteliktekilere yakın değerler taşıyan ithal kömürün torbalanmış, KDV dahil peşin perakende satış fiyatı İstanbul'da 112 ABD Doları/Ton, Sivas'ta 117 ABD Doları/Ton, Kayseri'de 132 ABD Doları/Ton'dur. 1 ton ithal dökme kömürün, KDV dahil, satış fiyatı Sivas'ta 103 ABD Doları, Çorum'da 95 ABD Doları, Kayseri'de 120 ABD Doları'dır.

- Aynı veya eşdeğer nitelikteki kömürlerin Ankara'da, diğer pazarlara nazaran %60 - 70 oranında yüksek fiyatlarla satılabilmesinin altında Belko'nun tekel konumunun kendisine sağladığı avantaj yatmaktadır.

- Aşırı fiyatlamayla birlikte, özellikle yüksek maliyetlerle çalışma da, tekelci işletmelerde sıkça rastlanan bir davranıştır. Giriş engellerinin olmadığı ya da çok düşük olduğu pazarlarda sürdürülmesi mümkün olmayan bu keyfiyetin Belko'da alış fiyatları üzerine yüklenen aşırı personel, finansman, işletme ve diğer gider kalemleri şeklinde ortaya çıktığı ve bu durumun da şirket bilançolarına, 1996 yılı hariç, zarar olarak yansıdığı tespit edilmiştir.

2.2. Soruşturma Dönemi

Soruşturma döneminde yapılan tespitler; büyüklük ve uygulama açısından Ankara ile benzerlik taşıyan İstanbul ve Bursa'daki uygulamalara ilişkin tespitlerle kendi içerisinde maliyetler ve satış fiyatları konularından oluşan Belko hakkındaki tespitler bölümlerinden oluşmaktadır.

2.2.1. İstanbul ve Bursa Düzenlemeleri

İstanbul ve Bursa illerinde kömür satışına yönelik uygulamaların değerlendirilmesi, Ankara pazarındaki çarpıklığın görülmesi ve bu sorunun çözümüne ilişkin ipuçları içermesi bakımından önemlidir.

2.2.1.1. İstanbul İli Düzenlemeleri

İstanbul İli'nde İl Mahalli Çevre Kurulu kararlarıyla yapılan düzenlemelerde, hava kirliliğine yol açmayacak kalitede yerli ve ithal kömürler ile toz kömürden elde edilen briket kömür kullanılması öngörülmüştür.

Bu itibarla, İstanbul'da satışa sunulacak ısınma amaçlı parça ithal taş kömürü ve linyitin özellikleri şu şekilde belirlenmiştir.

Kül (Kuru Bazda)	: %14 (max)
Toplam Rutubet	: %10 (max)
Toplam Kükürt (Kuru Bazda)	: %1 (max)
Uçucu Madde (Kuru Bazda)	: %15-22
Üst Isıl Değer (Kuru Bazda)	: %6400 Kcal/Kg. (min)
Boyut (Satışa Sunulan kömür)	: -150 mm+18 mm.

Kömür ve kömür briketi üretimi yapan veya kömür ithal eden gerçek ve tüzel kişilerin İstanbul il sınırları içerisinde toptan kömür satışı yapmak istemeleri halinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'ndan (İ.B.B. Başkanlığı) izin almaları gerekmektedir. İ.B.B. Başkanlığı'nca yapılan inceleme sonucu verilen izin belgeleri Valilikce tescil edildikten sonra geçerli olmaktadır ve her yıl bu izin belgesinin yenilenmesi zorunludur.

İ.B.B. Başkanlığı'na toptan kömür satışı izni için başvuran teşebbüslerin İl Mahalli Çevre Kurulu kararlarında belirtilen özellikleri taşıması ve satacakları kömürlerin aynı kararlarda belirtilen kriterlere uyması gerekmektedir. İthalatçı ve üretici firmalar, temin ettikleri kömürleri satış yerlerinin bulunduğu ilçe belediyelerinden kömür pazarlama belgesi almış olan sözleşmeli bayilerine sağlamaktadırlar. İstanbul'daki perakende kömür satışı bu bayiler tarafından yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle, İstanbul'da toptan kömür satışı İ.B.B. Başkanlığı'ndan izin belgesi alan üreticiler ve ithalatçılar tarafından, perakende kömür satışı ise bunların sözleşmeli bayileri tarafından yapılmaktadır. 1999-2000 kış sezonunda İstanbul'da kömür satışı yapma izni bulunan 53 üretici ve ithalatçı firma, 600 civarında ise perakende kömür satışı yapan bayi bulunmaktadır.

Dökme kömür satışının yasaklandığı İstanbul'da, yerli ve ithal kömür satışı yapan teşebbüslerin iyileştirme ve zenginleştirme tesislerine sahip olması zorunlu kılınmıştır. Bu tesislerde yerli kömürlerin kalitesinin çeşitli yöntemlerle artırılması, daha sonra elenip torbalanarak satışa sunulması gerekmektedir. İthal kömürler ise en azından bir defa elenerek torbalanıp satışa sunulmaktadır. İl Mahalli Çevre Kurulu kararları gereğince, kömürün doldurulduğu torbaların üzerinde kömürün cinsi, üretici ve pazarlamacı firmanın adı, varsa tanınma kodu veya tescilli markası, ağırlığı, nem, kükürt, kül, kalori değerlerinin yazılı olması zorunludur.

Yine İl Mahalli Çevre Kurulu kararı ile, İstanbul'da kömürle ilgili denetim yapma yetkisi İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na verilmiştir. İ.B.B. Başkanlığı, 7 tanesi şehir giriş noktalarında sabit, 4 tanesi de şehir içinde gezici olmak üzere toplam 11 ekip ile kömür denetimlerini sürdürmekte ve mevzuata aykırı şekilde kömür üretimi ve/veya satışı yapan firmalar tespit edildiğinde cezai işlemlere başvurmaktadır.

Belediye tarafından yapılan etkili denetimler neticesinde belli bir düzene girmiş olan söz konusu piyasada oluşan fiyatlar ise rekabetin etkin bir denetimle birlikte, kaliteden taviz verilmeksizin ne tür olumlu sonuçlara yol açtığına görülmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu itibarla, İ.B.B. Başkanlığı Tazim Satış Müdürlüğü'nün, Rusya kaynaklı kömürü KDV dahil, peşin perakende satış fiyatı aşağıdaki gibidir:

Tarih	Fiyat/Ton			
	Torbali		Dökme	
	Türk Lirası	ABD Doları	Türk Lirası	ABD Doları
27.01.1999	36.000.000	110	33.000.000	100
14.07.1999	45.000.000	105	42.000.000	98
12.08.1999	48.000.000	110	45.000.000	104
01.11.1999	52.000.000	108	48.000.000	100
11.02.2000	62.000.000	110	-	-
30.03.2000	66.000.000	111	62.000.000	105

Hakan Madencilik İstanbul kömür piyasasında faaliyet gösteren büyük teşebbüslerden birisidir. Şirket tarafından yılda ortalama 70.000 ton ithal torbalanmış müşteri adresine teslim ve yaklaşık 50.000 ton da kaloriferlerde kullanılan ithal dökme kömürün perakende satışı gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında Hakan Madencilik'in, kömür ticareti yapan depolara çeşitli miktarlarda toptan kömür satışı da bulunmaktadır.

Anılan Şirket tarafından ithal edilen kömür Rusya/Sibirya kaynaklı olup spesifikasyonları;

Toplam nem	% 5.18
Kül (Kuru bazda)	% 6.44
Toplam kükürt (Kuru bazda)	% 0.40
Uçucu madde (Kuru bazda)	%20.95
Üst ısıl değer (Kuru bazda)	7723 Kcal/Kg. şeklindedir.

Geçen yıllarda H... Madencilik'in Kocaeli/Gebze saha teslimi ortalama maliyeti 75-80 \$ arasında değişkenlik göstermiştir.

Öte yandan Şirket tarafından İstanbul'da satılan kömüre nihai tüketici tarafından ödenen fiyatlar aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

01 Haziran	1998	32.500.000	(127 ABD \$)
13 Ekim	1998	35.000.000	(125 ABD \$)
02 Ocak	1999	40.000.000	(127 ABD \$)
28 Şubat	1999	44.000.000	(125 ABD \$)
01 Temmuz	1999	48.000.000	(114 ABD \$)
30 Ekim	1999	56.000.000	(116 ABD \$)
27 Kasım	1999	64.000.000	(125 ABD \$)
15 Ocak	2000	68.000.000	(124 ABD \$)

Bu fiyatlar nihai tüketicinin adresine teslim, peşin ve KDV dahil fiyatlardır.

Benzer şekilde, İstanbul Ticaret Odası tarafından İstanbul'da ithal dökme kömürün 1997, 1998 ve 1999 yıllarındaki satış fiyatı ortalamasının 100-105 ABD Doları/Ton, torbalı ithal kömürün adrese teslim fiyatının aynı yıllarda ortalama 115-130 ABD Doları/Ton arasında olduğu belirtilmiştir.

T... A.Ş. de İstanbul'da faaliyet gösteren büyük ithalatçı firmalardan bir tanesidir. Şirket tarafından ithal edilen kömürün spesifikasyonları:

Kükürt : max. %1 (kuru bazda)
Alt ısı değer : min. 6400 Kcal/kg. (orijinal)
Uçucu madde : % 12-22 (kuru bazda)
Toplam nem : max. %10 (orijinal)
Ebad : min. 10 mm.
Menşei : Rusya

şeklindedir.

T... A.Ş.'nin faturalarının incelenmesi sonucu şirketin torbalanmış 1 ton ithal kömürü bayilerine satış fiyatının (30,45,60 gün vadeli) K.D.V. dahil, aşağıdaki gibi olduğu tespit edilmiştir.

31.12.1999	48.000.000 TL./Ton	(88 ABD Doları)
31.12.1999	45.000.000 TL./Ton	(83 ABD Doları)
20.03.2000	58.300.000 TL./Ton	(99 ABD Doları)
31.03.2000	59.100.000 TL./Ton	(100 ABD Doları)

Öte yandan anılan Şirket bayilerinin faturalarından, torbalanmış olarak müşterinin adresine teslim edilen ithal kömürün perakende satış fiyatlarının, K.D.V. dahil, aşağıdaki gibi olduğu belirlenmiştir.

11.10.1999	50.000.000 TL./Ton	(109 ABD Doları)
28.02.2000	67.392.000 TL./Ton	(116 ABD Doları)
18.03.2000	70.200.000 TL./Ton	(118 ABD Doları)

A... A.Ş., Türkiye'nin en büyük parça-toz kömür ithalatçısı ve toptancılarından biri olup İstanbul'da kömür satışı yapma izni bulunmaktadır. Edinilen bilgi ve belgelerden, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'ndan parça ve toz kömür ithal eden A... A.Ş.'nin ödediği navlun bedelleri, kömür alış-satış fiyatları ve miktarı ile ilgili aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

A... A.Ş. tarafından ithal edilen parça kömürün menşei ve spesifikasyonu

A) Rusya kaynaklı kömür:

Kalori = 6.500-7.000 Kcal/Kg.
Nem = max. % 10
Kül = max. %10
Kükürt = max. %1

B) Güney Afrika Cumhuriyeti kaynaklı kömür

Kalori = 5.700-6.500 Kcal/Kg.
Nem = max. 10
Kül = max. 15-18
Kükürt = max. %1

A... A.Ş.'nin ithal ettiği parça kömürün dönemler itibariyle FOB ve CIF fiyatları:

Dönem	Menşei	FOB Fiyatı (ABD Doları/Ton)	Navlun Bedeli (ABD Doları/Ton)	CIF Fiyatı (ABD Doları/Ton)
1997-1998	Rus	42.75	9	52.00
	G. Afrika	37.75	12	50.00
1998-1999	Rus	42.75	8	51.00
	G. Afrika	28.75	12	41.00
1999-2000	Rus	38.00	8	46.00
	G. Afrika	32.00	13	46.00

Dökme Kömür Fiyatları: A... A.Ş.'nin elenmiş dökme ithal parça kömürün kamyon üzerinde teslim şekilli toptan satışında uyguladığı, KDV dahil, fiyatlar aşağıdaki gibidir:

Tarih	Fiyat (ABD \$/Ton)
20.11.1994	84
10.12.1994	89
10.02.1995	82
30.04.1995	83
10.08.1995	90
30.12.1995	126
20.01.1996	116
29.02.1996	109
30.01.1997	94

Torbalanmış Kömür Fiyatları: A... A.Ş.'nin 20-60 mm. ebadındaki, 25 kg.'lık torbalara doldurularak tüketiciye satışa hazır hale getirilmiş ithal parça kömürün toptan satışında uyguladığı, KDV dahil fiyatlar şu şekildedir.

Tarih	Fiyat (ABD \$/Ton)
20.11.1994	99
10.02.1995	98
10.08.1995	108
30.12.1995	140
30.12.1995	136
20.01.1996	136
29.02.1996	129
10.08.1996	121
31.12.1996	111
20.03.1997	115
20.08.1997	87
30.08.1997	87
28.02.1998	90

A... A.Ş.'nin torbalanmış ithal parça kömürü perakendecilere dönemler itibarıyla, KDV dahil, toptan satış fiyatı aşağıdaki gibidir (ABD Doları/Ton).

Dönem		Açık	Torbalı
1997-1998	Yaz Sezonu	85	95
	Kış Sezonu	105	120
1998-1999	Yaz Sezonu	85	90
	Kış Sezonu	90	100
1999-2000	Yaz Sezonu	76	90
	Kış Sezonu	86	100

A... A.Ş.'nin kömürü ithal edip depolara satışına kadar maliyeti :

ABD Doları/Ton

FOB Bedeli	39.75
Sigorta	0.25
Navlun	8.00
CIF Bedeli	48.00
İskele	3.25
Nakliye	1.50
S.G.S	0.15
Gümrük	0.10
Stoklama	4.00
Toz zararı	4.50
Toplam	61.50

2.2.1.2. Bursa İli Düzenlemeleri

Bursa'da kullanılacak ithal ve yerli kömürün nitelikleri İl Mahalli Çevre Kurulu'nca belirlenmektedir. Bursa'da satılacak ithal kömürlerin şu niteliklere sahip olması gerekmektedir.

Alt ısı değer	: 6000 kcal/kg.
Toplam kükürt	: %1 (max.)
Uçucu madde (kuru bazda)	: %22 (max.)
Toplam nem (orijinal)	: %10 (max.) Ebad : +18-200 mm

İl Mahalli Çevre Kurulu, Bursa'da tüketilecek yerli parça kömürün özelliklerini ise şu şekilde belirlemiştir:

Alt ısı değer	: 5.000 Kcal/Kg.
Yanar Kükürt (satışa sunulan)	: %1 max.
Ebad	: +18-200mm.

Yukarıda belirtilen nitelikleri taşıyan kömürlerin Bursa'da toptan satışını yapmak isteyen toptancı firmaların Bursa Valiliği'nden izin alması gerekmektedir. 1999-2000 kış sezonunda Bursa'da toptan kömür satışı yapma hakkına sahip 9 teşebbüs bulunmaktadır.

Toptancı firmalardan sağlanan kömürün perakende satışını yapacak olan perakendecilerin de bağlı oldukları belediyelerden izin almaları gerekmektedir. Bursa'da perakende kömür satışı yapan yaklaşık 200 teşebbüs bulunmaktadır.

İl sınırlarında kullanılan kömürler ile ilgili denetim Büyükşehir Belediyesi Zabıta, Emniyet Müdürlüğü ve Defterlik elemanlarından oluşturulmuş sabit ve mobil ekipler yardımıyla yapılmaktadır.

Şehirde, G. Afrika ve Rusya kaynaklı ithal kömürün toptan ve perakende satışını yapan K... Limited Şirketi'nin, 1999 yılı CIF fiyatlarının 42-48 ABD Doları arasında olduğu belirtilmiştir.

Diğer yandan, Bursa'da 1996 yılı hariç olmak üzere, 90'lı yıllarda ithal kömürün torbalanmış, KDV dahil, perakende satış fiyatının 110-120 ABD Doları/Ton arasında seyrettiği, Nisan 2000 itibarıyla, torbalanmış olarak depoda teslim edilen ithal kömürün, KDV dahil, fiyatının 70.000.000 TL./Ton olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu şirketin faturalarında yapılan incelemede, 31.03.2000 tarihinde kesilmiş bir faturadan ithal dökme kömürün satış fiyatının, KDV ve nakliye dahil, 61.308.000 TL. (104 ABD Doları) olduğu anlaşılmıştır.

2.2.2. Belko'ya İlişkin Tespitler ve Deliller

İster yasal isterse ekonomik nedenlerle doğal bir şekilde oluşsun, tekeli pazar yapılarının sonuçları, özellikle tüketici açısından, refah düşüşü şeklinde yaygın olarak görülebilmektedir. Tekelci gücün fiyatlama mekanizmaları yoluyla elde ettiği avantajları, AR - GE harcamaları aracılığıyla teknolojik gelişmeye dönüştürmesi ve bu nedenle diğer piyasa yapılarında faaliyet gösteren firmalara oranla tekeli pazarlarda yeniliklerin (innovasyon) daha yüksek olduğu argümanı bir tarafa, söz konusu piyasa yapılarının pazara giriş engellerinin yüksek olduğu durumlarda tekeli fiyat denilen, marjinal maliyetlerin çok üzerlerinde oluşturulan fiyatlar yoluyla "sömürücü kötüye kullanma" anlamında rekabet hukuklarının kapsamında yer alabilmektedir.

Son dönemlerde yaygın kabul gören "yarışmacı pazarlar" (contestable markets) teorisi, pazara giriş engellerinin bulunmadığı ya da çok düşük olduğu piyasalarda fiyat manipülasyonu yeteneği şeklindeki pazar gücünden bahsedilemeyeceğini ileri sürmektedir. Söz konusu durum giriş engellerinin herhangi bir önem arz etmediği tekeli pazarlar için de geçerlidir. Bu süreçteki anahtar nokta giriş engellerinin derecesidir. Giriş engelleri geniş anlamda yasal ve/veya ekonomik kaynaklı olabilmektedir. Bununla birlikte teoride uzun dönemde yasal kısıtlamalar haricinde ekonomik ya da diğer hiçbir giriş engelini bulunmayacağından söz edilmektedir. Bu bağlamda lisans, patent vs. aracılığıyla pazara girişlerin kanunlarla korunduğu piyasalar mutlak anlamda korunmuş pazarlardır. Söz konusu türden pazarların özellikle fiyatlama yönünden suistimallerin önlenmesi bağlamında mutlaka regüle edilmesi gerekmektedir.

Bilindiği üzere, Belko Ankara il merkezi ve mücavir alanında kömür satmaya yetkili tek kuruluştur. Bu tekel hakkı, Belko'ya Ankara İl Hıfzıssıhha Kurulu tarafından Ankara şehir merkezinde yüksek oranda hava kirliliğine yol açan kalitesiz kömürlerin satımının ve kullanımının engellenmesi amacıyla her yıl alınan kararlarla sağlanmaktadır.

Belko satışını yaptığı kömürü 1994 yılından 1996 yılına kadar ağırlıklı olarak E... A.Ş., 1996 senesinden bu yana da kendisinin % 40 oranında ortağı olduğu Vak-Bel A.Ş. ile M... A.Ş. - E... A.Ş. İş Ortaklığı'ndan temin etmektedir. Belko söz konusu şirketlerden Güney Afrika kaynaklı kömür almaktadır.

Genel anlamda; Belko belli dönemlerde kömür alımı için ihaleler düzenlemekte, bu ihalelerde kazanan teşebbüslerin fiyatlarına kendi maliyetlerini ekleyerek satış fiyatlarını belirlemektedir. Bu noktada konu üç ana başlık altında; E... A.Ş., Vakbel A.Ş. ve M... A.Ş.-E... A.Ş. İş Ortaklığı'ndan alınan ithal kömür fiyatlarının oluşum süreçleri, kendi maliyetleri ve bütün bunların sonucunda nihai tüketiciye uygulanan fiyatlandırma boyutlarıyla ele alınacaktır.

2.2.2.1. Belko'nun Kömür Alış Maliyetleri

Ankara'da yaşanan hava kirliliğinin azaltılması için kaliteli ithal kömür temini ve satışı amacıyla Belko'ya sağlanan tekel hakkı, söz konusu teşebbüse beraberinde Ankara halkını kömürsüz bırakmama sorumluluğunu da yüklemiştir. Bu sorumluluğun gerekleri ise kendisini, sağlam bağlantılar kurmak, birden fazla ithalatçıyla çalışarak ithalatın sürekliliğini sağlamak ve belli bir stok miktarıyla çalışmak şeklinde göstermektedir. Şirketin, özellikle doğalgaz kullanımının henüz bugünkü kadar yaygınlaşmadığı 1990'lı yılların başlarında milyon ton/yıl seviyelerinde gerçekleşen satışları giderek azalmış ve 1999 yılına gelindiğinde 260.000 ton seviyelerine gerilemiştir.

2.2.2.1.1. 1994 Yılı Öncesi İhaleler

Belko tarafından 1990 yılı içinde 1990-1991 kış dönemi ile ilgili olarak toplam 1.100.000 ton (\pm %25 Belko opsiyonunda) ithal kömür alımı için ihale yapılmıştır. Bu bağlantılardan 1.000.000 ton'u Güney Afrika Cumhuriyeti'nden getirilecek kömür için olup, 250.000 tonu (\pm %25) M... R... Co.AG., 250.000 tonu (\pm %25) E... AG., 500.000 ton'u K... E... firmalarıyla yapılmıştır.

Rusya kömürü için ise 1990 yılında 100.000 ton'luk bağlantı yapılmış olup, 30.000 ton'u (\pm %50) M... R... ile, 35.000 ton'u (\pm %25) B... Ltd. Şti. ile, 35.000 tonu (-%10, +%50) E... Makina Sanayi Tic. A.Ş. ile yapılmıştır. 1990 yılında gelen ithal kömür toplamı 1.392.893 ton'dur.

Belko'nun 1991 yılına ait faaliyet raporunda 1991-1992 kış dönemi ile ilgili olarak toplam 1.150.000 ton ithal kömür bağlantısı yapıldığı belirtilmektedir. Bu bağlantılardan 750.000 tonu Güney Afrika'dan getirilecek kömür için olup 300.000 ton'u (\pm %30) K..., 300.000 ton'u (\pm %30) M... R..., 150.000 ton'u (\pm %30) E... firmalarıyla yapılmıştır.

Belko 1991 yılında Rusya kömürü için toplam 310.000 ton'luk bağlantı yapmış olup 60.000 ton'u (\pm %25) M... R..., 100.000 ton'u (\pm %25) B... Haddecilik Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti., 150.000 ton'u (+%50, -%25) E... Makina Sanayi Ticaret A.Ş. firmalarıyla yapmıştır.

Belko 1992 yılı içerisinde 1992-1993 kış dönemi ile ilgili olarak toplam 630.000 ton ithal kömür alımı için ihale bağlantısı yapmıştır. Bu bağlantılardan 350.000 tonu Güney Afrika'dan getirilecek kömür olup, 170.000 tonu (\pm %30) M... R... ile, 90.000 tonu (%30) E..., 90.000 tonu (\pm %30) A... K... firmaları ile yapılmıştır.

Belko, Rusya kömürü için ise toplam 280.000 tonluk bağlantı yapmış olup, 80.000 tonu (\pm %30) E..., 170.000 tonu (\pm %30) M... R..., 30.000 tonu (\pm %30) D... Dış Ticaret A.Ş. firmalarıyla yapılmıştır.

Belko, 1993 yılı içinde 1993-1994 kış dönemi ile ilgili ihaleyi kazanan E... Makine Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile 650.000 tonu (\pm %30) Güney Afrika'dan ve 350.000 tonu (\pm %30) Rusya Federasyonu'ndan olmak üzere toplam 1.000.000 ton ithal kömür alım sözleşmeleri yapmıştır. Bu ihalelerde Güney Afrika Cumhuriyeti kömürü için 53.90 ABD Doları/Ton, Rus kömürü için 47.90 ABD Doları/Ton olarak fiyat belirlenmiştir.

2.2.2.1.2. Belko'nun 1994 Yılında Açtığı İhale

Bu kısımda söz edilen fiyatlarda KDV hariç olup, KDV dahil olanlar ayrıca belirtilecektir.

Ankara'nın 1994 - 1995 kış sezonu kömür ihtiyacının karşılanması amacıyla Belko tarafından 1994 yılının Haziran ayında iki farklı ihale düzenlenmiştir. Şartname I, opsiyon hakkı Belko'ya ait olmak üzere FOB ve C+F/FO teslim şekilli 700.000 tonluk "Parça Yakıt Kömür İhalesi" ve Şartname II ise, yine opsiyon hakkı Belko'ya ait olmak üzere 600.000 tonluk "Millileşmiş Ankara Teslimi Parça Yakıt Kömür İhalesi"dir. Söz konusu ihale sonuçları 15.08.1994 tarihinde açıklanmış ve buna göre;

- Şartname I için, İ... Dış Ticaret A.Ş.'den 125.000 ton 360 gün ödeme vadeli Güney Afrika kömürünün 55 ABD Doları/Ton'dan alınmasına (+%30 Belko opsiyonlu),
- Şartname I için, E... Dış Ticaret A.Ş.'den 100.000 ton 360 gün ödeme vadeli Güney Afrika Kömürünün 55 ABD Doları/Ton'dan alınmasına (+% 50 Belko opsiyonlu),
- Şartname I için, C... Madencilik A.Ş.'den 200.000 ton 180 gün ödeme vadeli Rusya kömürünün 49.90 ABD Doları/Ton'dan alınmasına (+% 10 Belko opsiyonlu),
- Şartname II için, E... İnşaat Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti.'den 250.000 ton 360 gün ödeme vadeli Güney Afrika kaynaklı Millileşmiş Ankara Depoları teslimi kömürün 87.50 ABD Doları/Ton'dan alınmasına (+ % 50 Belko opsiyonlu)

karar verilmiştir.

C... Madencilik A.Ş., M... R... AG isimli firmanın Türkiye temsilcisi olup söz konusu ihaleye bu şirket adına katılmış ve sözleşmeyi bu şirket adına imzalamıştır. Genel merkezi İsviçre'de olan M... R... and C... AG 1994 yılında ismini G... International AG (G... AG) olarak değiştirmiştir. E... Ltd. Şti. ihale şartlarını taşımadan ve son fiyatlar verildikten sonra fiyat vermiş ve ihaleyi kazanmıştır.

E... Ltd. Şti.'nin aldığı ihaleye ilişkin sözleşme 25.08.1994 tarihinde bu şirket ile imzalanmıştır. Ancak, bu sözleşme 12.09.1994 tarihinde tescil ve 15.09.1994 tarihinde de Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan edilerek kurulan E... İnşaat Madencilik ve Dış Ticaret A.Ş. (E... A.Ş.)'ye, Belko'nun da oluru alınarak devredilmiştir.

Şartname I kapsamında ihaleyi kazanan firmalardan ihalede çıkan fiyat üzerinden; İhlas A.Ş.'den 1994 ve 1995 yılları içinde toplam 114,297 ton, C... A.Ş. (G...)'den 196,328 ton alım yapılmış, opsiyon hakları kullanılmamıştır. E... A.Ş.'den ise 1993 yılı ihalesi kanalıyla çekilen kömür dahil söz konusu dönemde toplam 516,098 ton kömür alınmıştır.

Belko'nun E... Ltd. Şti. ile söz konusu ihale sonucu 25.08.1994 tarihinde yaptığı + %50 Belko opsiyonlu 250.000 tonluk sözleşme akabinde, bu şirketin devamı sayılan E... A.Ş. ile 24.01.1995 ve 13.09.1995 tarihlerinde iki adet protokol daha yapılmıştır. "Protokol - 1" olarak adlandırılan ilk protokolle 25.08.1994 tarihli sözleşmede hükme bağlanan + % 50 Belko opsiyonunun 250.000 ton + % 50 Belko opsiyonu şeklinde kullanılmasına karar verilmiş ve 13.09.1995 tarihli "Ek Protokol" ile de Protokol - 1 kapsamında, 1995-1996 kış dönemi için teslim edilecek kömür miktarı, 250.000 tondan, 125.000 ton ilave ile 375.000 metrik tona (+ %50 Belko Opsiyonu - E... A.Ş. teyidi ile) çıkarılmıştır. Bununla birlikte, Protokol - 1 kapsamında teslim edilecek kömürün birim fiyatı, ton başına 87.50 ABD Doları yerine, 12.50 ABD Doları ilave edilerek, 100 ABD Doları olarak değiştirilmiştir.

Ancak, sonrasında yapılan yazışmalarda Ek Protokol'de son halini alan 100 ABD Doları/Ton fiyatlı + % 50 Belko opsiyonundaki 375.000 ton kömürün, opsiyon kısmının 200.000 ton olarak kullanılması kararlaştırılmış ve fiyat da yapılan pazarlıklar sonucu ton başına 3.5 ABD Doları daha artırılarak 103.5 ABD Doları'na yükseltilmiştir.

Söz konusu süreçte, 09.12.1994 tarihinde E... A.Ş.'den Belko'ya gönderilen bir yazıda, "toz kömür fiyatlarının ve navlun ücretlerinin artış gösterdiği, bununla birlikte teslim termini ihtiyaç başlangıcından en az 1,5 - 2 ay önce bildirilmek kaydıyla artı opsiyon hakkının 250,000 tona kadar aynı fiyattan (87,5 ABD Doları/Ton) kullanılabilmesi ifade edilmektedir. Belko tarafından bu yazıya karşılık bir gün sonra 10.12.1994 tarihinde E... A.Ş.'ye gönderilen cevabi yazıda, bu opsiyon hakkının 250,000 ton olarak kullanılmak istendiği belirtilmiştir. Söz konusu teyitleşmeler ile 1994 yılı sonu itibarıyla E... A.Ş.'nin Belko'ya 87,5 ABD Doları'ndan 500,000 tonluk bir taahhüdü bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen sözleşmeler kapsamında E... A.Ş., Belko'ya teslim ettiği kömürlerin tamamına yakın bir bölümünü M... Mineral ve Katı Yakıtlar A.Ş. (M... A.Ş.)'den temin etmiştir. M... ise söz konusu kömürü, ortağı olan G... International AG adlı İsviçre firmasından almıştır (G... Int AG, M...'un sermayesinin %33'üne sahiptir.). Kömürün ithalatı, millileştirilmesi, elenmesi ve Belko'nun Ankara Depolarına kadar nakliyesinin yapılarak Belko'ya teslimi işlemlerinin tamamı M... A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir. M... A.Ş. bütün bu işlemleri yaptıktan sonra kömürü E... A.Ş.'ye fatura etmiş, Belko'ya satış faturaları ise E... A.Ş. tarafından kesilmiştir. Dolayısıyla, E... A.Ş.'nin bu şekilde yapılan kömür ticaretindeki fonksiyonu sadece Belko'ya satış faturası kesmekten ibaret olmaktadır.

Yukarıda açıklanan çalışma şeklinde kömür ticaretinde yer alan şirketlerin birbirlerinden alış/satış fiyatları, bunlara ilişkin sözleşme tarihleri ile birlikte aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Belko ile E... A.Ş. Arasındaki Sözleşmeler:

Sözleşme Tarihi	Kapsadığı Dönem	Fiyatı (\$)	Miktarı (ton)
25.08.1994	1995-95 Kış Dönemi	87.50	250.000
24.01.1995	1995-96 Kış Dönemi	87.50	250.000
13.09.1995	1995-96 Kış Dönemi	100.00	375.000
Şubat 1996	1995-96 Kış Dönemi	103.50	200.000

E... A.Ş. ile M... A.Ş. Arasındaki Sözleşmeler:

Sözleşme Tarihi	Kapsadığı Dönem	Fiyat (\$)	Miktarı (ton)
13.09.1994	1994-95 kış Dönemi	87.25	250.000
18.09.1995	1995-96 Kış Dönemi	99.75	375.000
15.02.1996	1995-96 Kış Dönemi	103.00	200.000

M... A.Ş. ile G... International AG Arasındaki Sözleşmeler:

Sözleşme Tarihi	Miktarı (ton)	Fiyat (\$)	Opsiyon Hakkı (%)
05.09.1995	400.000	67.40	50
22.04.1996	625.000	İskenderun fiyatı 70.45	Belko tarafından kullanılacak miktar

Bu bağlamda, E... A.Ş. - Belko, M... A.Ş. - E... A.Ş. ve M... A.Ş. - G... AG arasında yapılan sözleşmelere bakıldığında olayın, E... A.Ş.'nin Belko'yla iş bağlantısı kurmasıyla başladığı ve burada oluşan fiyatlara ve taahhüt edilen miktarlara göre geriye doğru gidilerek E... A.Ş. Minerkom A.Ş. ve Minerkom A.Ş. - G... AG arasında sözleşmeler düzenlediği anlaşılmaktadır.

Belko'nun E... A.Ş. ile yapmış olduğu 25.08.1994 tarihli ilk sözleşme ve sonrasında yapılan ek protokollerle toplamda opsiyon haklarının maksimumda kullanılması ile 812.500 tonluk bir yüklenim altına girilmiştir. Bununla birlikte, Ek Protokol sonrasında yapılan yazışmalarla burada belirtilen 187.500 tonluk opsiyon hakkının 200.000 ton olarak kullanılması kararı ile bu miktar 825.000 tona yükseltilmiştir.

Bu süreçte (1994, 1995 ve 1996) Belko'nun E... A.Ş.'den fiili olarak aldığı kömür miktarı ise toplam 844.793 ton olmuş ve bu miktarın tümünün teslimatı Temmuz 1996'da tamamlanmıştır (E... A.Ş. bu miktarın 816.482 tonluk kısmı Minerkom'dan temin etmiştir.). E... A.Ş.'nin yıllar itibarıyla Belko'ya teslim ettiği kömür miktarı (ton) ise aşağıdaki gibidir.

Yıl	1994	1995	1996
Miktar	140.578	260.631	443.584

İhale sonrası yapılan ilk sözleşme ve sonrasında yapılan ek protokoller hükümlerinde dikkate değer bir nokta; ilk iki anlaşmada yer almayan ve Ek Protokol ile gündeme getirilen opsiyon haklarının kullanımının E... A.Ş.'nin teyidine bağlanmış olması hususudur. Bu sayede normalde alıcı pazarı olarak tanımlanabilecek bir yapıda, opsiyon kullanma hakkının sağlayıcı tarafın iradesine bırakılması anlamına gelen bu uygulama ticaretin olağan gereklilikleriyle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte, ihale akabinde yapılan ilk sözleşmede opsiyon hakkının kullanımı için 30.11.1994 tarihi son gün olarak öngörülmüş olsa da, gerçekte bu hakkın Protokol - 1 ile kullanımı 24.01.1995 tarihinde gerçekleşmiştir. Kaldı ki; söz konusu opsiyon kullanımı da dahil olmak üzere tüm miktarın teslimi için kararlaştırılan son tarih 10.01.1995'tir.

Bu bağlamda, Belko 1994 - 95 ve 1995 - 96 sezonlarında 625.000 ton (250.000 + 250.000 * %50 opsiyon) kömürün tamamını 87.50 ABD Doları/Ton'dan alma hakkına sahipken, sonraki 375.000 ton için ekstradan 12.50 ABD Doları/Ton daha fazla bir fiyatla 100 ABD Doları/Ton'dan yeni sözleşmeler yapmıştır.

Bu noktada eleştirilmesi gereken bir diğer konu da, 25.08.1994 tarihli sözleşmede belirlenen miktar olan 250.000 tonluk teslimat bitmeden Belko'nun (sözleşmeye aykırı şekilde) kullandığı opsiyonlar ile E... A.Ş.'den toplam 575.000 ton ek kömür alımı konusunda anlaşmasıdır. E... A.Ş. sözleşmeler kapsamında 87,50 ABD Doları/Ton fiyatla Belko'ya teslim etmesi gereken kömürün fiyatlarını yurtdışı ve içi piyasalardaki kömür fiyatlarının aşırı şekilde yükseldiği gerekçesiyle önce 100 ABD Doları/Ton, sonrasında 103,50 ABD Doları/Ton'a çıkarmıştır. Yukarıda açıklandığı şekilde 1995 yılı sonundaki kömür fiyatlarındaki yükselme iç piyasaya bağlı geçici bir talep fazlalığı nedeniyle meydana gelmiştir. İç piyasada kömür talebindeki ani değişikliklerin (yurt dışından bağlantı yapıp gemilerle sevkiyatının ortalama 3 ay gibi bir süre aldığı göz önüne alındığında) 3-4 ay gecikmeyle karşılanabilmesi mümkündür. Nitekim iç piyasadaki fiyatlar kış sezonunun bitmesiyle, 6 ay gibi kısa bir sürede normal seviyelere inmiştir. Belko 1995 yılına kadar bir sonraki kış dönemine ilişkin kömür alımı ihalesi açarak geleceğe ilişkin riskini azaltmasına rağmen, 1995 yılında 1995-1996 kış sezonuna ilişkin herhangi bir ihale açmamıştır. Bunun yerine E... A.Ş. ile yapılan protokollerle, tek kaynağa bağlı kalarak kömür temin etme yolunu seçmiştir. Bu itibarla fiyatlar, 13.09.1995 tarihinde yapılan protokolle önce 100 ve Şubat 1996'da yapılan yazışmalarla da 103,5 ABD Doları'na yükseltilmiştir.

Bu fiyat değişimlerinin yurt içinde yaşanan geçici bir arz - talep dengesizliğinden kaynaklandığı gerçeğiyle birlikte yukarıda yer verilen, Belko - E... A.Ş., E... A.Ş. - M... ve M... - G... AG arasında yapılan sözleşme tarihleri, miktarları ve bu çerçevede belirlenen fiyatlar dikkate alındığında, esasında ana sağlayıcı olan G...'un maliyetlerinde ve M...'a olan satış fiyatında herhangi bir değişiklik olmadığı halde Belko'nun E...'dan alış fiyatları, önce 100 sonra da 103,5 ABD Doları'na çıkarılmış, bu sözleşme tarihlerinden hemen sonra M... ile E... A.Ş. arasında yapılan (18.09.1995 ve 15.02.1996) sözleşmelerle Belko önceki bölümlerde söz edildiği üzere ekstra maliyetlerin altına sokulmuştur.

Diğer yandan E... A.Ş.'nin Belko'ya 87.50 ABD Doları/Ton fiyattan kömür teslim edememesi için kendisinin alış koşullarının değişmesi gerekmektedir. E... A.Ş.

kömürü M... A.Ş.'den, M... A.Ş.'de ortağı olan G... AG'den temin etmektedir. Eski adı M... R... & C... AG olan G... AG, 1994 yılı itibarıyla ham petrol, petrol ürünleri, demir ve demir dışı metal ve minareller, tahıl ve şeker ticareti, ham petrol, alüminyum, kömür ve çinko üretiminin alanında faaliyet göstermekte olup 40'ı aşkın ülkede şubesi, 5000 çalışanı bulunan büyük bir firmadır. Kömür üretiminde dünya çapında söz sahibi olan G... 1990 yılından itibaren Belko'ya kömür satmaya başlamış, en son 1994 yılı ihalesinde de 200.000 ton kömürü temin etme hususunda Belko ile sözleşme yapmıştır.

Öte yandan, M... A.Ş. Belko'nun açmış olduğu ihaleye katılmış ve 15.08.1994 tarihinde açıklanan ihalede 360 gün vadeli 50.000 ton Güney Afrika kömürü için 88.20 ABD Doları/Ton fiyat vermişken, ihaleyi kazanan E... A.Ş.'ye 13.09.1994 tarihinde yapılan sözleşme ile, 360 gün vadeli 250.000 ton G. Afrika kaynaklı kömürü 87.25 ABD Doları/Ton fiyatla satmıştır. Belko, 13.09.1995 tarihinde E... A.Ş. ile ton başına fiyatın 100 ABD Doları'na yükseltildiği Ek Protokolü yapmadan önce, 8 ayrı firmadan 50,000 ton (\pm % 30) için Ankara teslimi olarak teklif almıştır. Söz konusu sürece, M... da dahil olmuş ve E... A.Ş.'nin teslim koşullarında 113.5 ABD Doları/Ton fiyat vermiştir. Belko'nun E... A.Ş. ile 375.000 tonluk anlaşma yapması üzerine, E... A.Ş. ile M... arasında 18.09.1995 tarihinde 375.000 tonluk bir sözleşme yapılmış ve fiyat 99.75 ABD Doları/Ton olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda M...'un söz konusu fiyatlar ile de kar edebildiği düşünülürse, 1994 ihalesinde 88.20 ABD Doları/Ton fiyat verdikten sonra aynı kömürü E... A.Ş.'ye 87.25 ABD Doları/Ton fiyatla, E... A.Ş. ile Ek Protokol yapmadan önce de Belko'ya 113.50 ABD Doları/Ton fiyat verdikten sonra aynı kömürü E... A.Ş.'ye 99.75 ABD Doları/Ton fiyatla satmasında, M... ile E... A.Ş. arasındaki karşılıklı menfaat birliktelikleri etkilidir ve M... A.Ş.'nin söz konusu ihaleye katılmasının ve sonrasındaki opsiyon kullanımında verdiği teklifin göstermelik olduğu anlaşılmaktadır.

Belko, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na tabi olmayıp, ihaleyi kısmen ya da tamamen yapıp yapmamakta veya istediğine vermekte serbesttir. Ancak Belko'nun, gerek bir Belediye İktisadi Teşebbüsü olması ve gerekse ilgili piyasada tekel konumunda bulunması itibarıyla, sağlamakta olduğu hizmette kamu yararını azami ölçüde gözetmesi gerekmektedir. Bu itibarla, Belko tarafından kömür alımlarında maliyetlerin olabildiğince düşürülmesi için gerekli tüm önlemlerin alınması beklenmektedir. Bu durumun ise ancak, piyasanın çok iyi analiz edilmesi, alımların çok geniş çaplı ihaleler düzenlenerek mümkün olan en çok sayıda sağlayıcıya paylaştırılması, opsiyon haklarının yerinde, ileri görüşlülük içerisinde ve Belko lehine kullanılması gibi çok çeşitli metodlarla sağlanabileceği açıktır.

Yukarıda belirtilen hususlar bir tarafa; 1994 ihalesi ve devamında opsiyon haklarının kullanımı sürecinde Belko 13.09.1995 tarihli ek protokol hariç, 24.01.1995 ve Şubat 1996 tarihli protokollerde diğer firmalardan yeni teklifler almamış ve fiyat yükseltilmesi ile neticelenen E... A.Ş. opsiyonlarının kullanımı yoluna gitmiştir. Oysa özellikle 1995 - 1996 kış dönemi için bir ihale açılıp, birden fazla sağlayıcıyla çalışılması halinde söz konusu fiyat artırımları sonucu yüklenilen ekstra maliyetlerin önemli ölçüde azaltılabilmesi mümkün görünmektedir.

2.2.2.1.3. Belko'nun 1996 Yılında Açtığı İhale

Belko tarafından 15.02.1996 tarihinde, 1996 - 1997 kış dönemi için önceki ihaleye benzer iki ayrı ihale daha açılmıştır. Bunlar; FOB/T ve C+F/FO teslim şekilli 150.000 ton "Parça Yakıt Kömür İhalesi" (Şartname I) ve Ankara Belko Depoları teslim şekilli 500.000 ton "Millileşmiş Ankara Teslimi Parça Yakıt Kömürü İhalesi"dir (Şartname II).

Yapılan bu ihaleler sonucunda;

- Şartname I için, G... International AG firmasından 150.000 ton (\pm % 30) C+F teslim şekilli, 360 gün vadeli, Bağımsız Devletler Topluluğu kaynaklı kömürün 68.25 ABD Doları/Ton birim fiyatla alınmasına,
- Şartname II için, M... A.Ş. - E... A.Ş. İş Ortaklığı'ndan 500.000 ton (\pm %40) kömürün Millileşmiş Ankara Belko depoları teslim şekilli, 360 gün vadeli Güney Afrika kömürünün 109.40 ABD Doları/Ton birim fiyatla alınmasına

karar verilmiştir.

04.04.1996 tarihinde söz konusu ihale gereği İş Ortaklığı'yla bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmede ihale fiyatı 109.40 ABD Doları/Ton olmakla birlikte, sözleşmede bu fiyat 107.21 ABD Doları olarak alınmış ve kömürün tamamının teslimi için Temmuz 1996 - Şubat 1997 arasındaki dönem öngörülmüştür. Ancak malın tamamının teslimi 1997 sonunu bulmuştur.

Teslimat başlamadan önce, T.C. Merkez Bankası'nın 22.07.1996 tarihinde yayınlanan 17 No'lu Tebliği ile % 0 olan KKDF % 6'ya çıkarılmış ve bu artış sözleşme gereği ton başına 4.04 ABD Doları olarak fiyatlara yansıtılmıştır. Bu itibarla, 111.25 ABD Doları/Ton'a yükselen fiyatlar sözleşme konusu kömürün tamamının teslimatı bitene kadar aynı seviyede kalmıştır. Bu kapsamda, Ağustos 1996 ile Aralık 1997 arasında İş Ortaklığı tarafından Belko'ya 500.034 ton kömür teslimatı gerçekleştirilmiştir.

20.02.1997 tarihinde, anılan sözleşmede belirtilen \pm % 40 opsiyon hakkının + 100 olarak (500.000 ton) kullanılması amacıyla taraflar arasında bir protokol daha imzalanmıştır. Anılan protokolle, fiyat 108.75 ABD Doları/Ton'a çekilmiş ve teslim dönemi olarak da, 01.01.1998 ile 31.12.1999 tarihleri arası öngörülmüştür. Bu çerçevede, teslimat başlamadan önce yapılan 22.01.1998 tarihli Ek Protokol ile ton başına fiyat 104 ABD Doları'na indirilmiştir.

Söz konusu ihale, 500.000 ton (\pm % 40 Belko opsiyonunda) olarak açılmış ve ihale şartnamesinde belirtildiği şekliyle ihaleyi kazanan firmaların Belko'ya bir helikopter bağışlaması öngörülmüştür. Maliyeti 1,750,000 ABD Doları olan helikopterin ihale fiyatına yansıtılması ton başına yaklaşık 3,50 ABD olmuştur. Bu bağlamda, ihaleye verilen tekliflerin helikopter fiyatının, ihaleye çıkılan miktar yani 500.000 ton (\pm % 40) ve 150.000 ton (\pm % 30) üzerinden ilişkilendirilerek verilmesi doğaldır. Bir başka ifadeyle, ihaleye iştirak eden firmalar Şartname I için minimum 105.000 ton maksimum 195.000 ton, Şartname II için de minimum 300.000 ton maksimum ise 700.000 ton satış hesabı üzerinden helikopterin bedelini teklif fiyatlarına eklemiştirler. Bu itibarla, en iyi ihtimalle 700.000 ton satış olası iken, ihaleyi kazanan İş Ortaklığı ile yapılan ek protokolle, \pm % 40 olan (200.000 ton) opsiyon hakkının + % 100 (500.000 ton) olarak kullanılması en başta ihaleye teklif veren firmaların fiyatlandırma koşulları üzerinde adaletsizlik yaratmaktadır.

Öte yandan Belko, bu tarihte zaten bir helikoptere sahip durumda olup, ticari havacılık alanında faaliyet göstermektedir. Hava kirliliği kontrolü için ikinci bir helikopterin edinilmek istenmesi ve bunun için ton başına yaklaşık 3,50 ABD Doları bedel ödenmesinin, mevcut helikopterin 1995 yılında hava kirliliği ile ilgili hiç bir uçuş yapmadığı hususu da dikkate alındığında, şirkete ekstra maliyet yüklediği açıktır.

Söz konusu ihalenin fiyat verme tarihi olan 15.02.1996'dan hemen önce 12.02.1996 tarihinde E... A.Ş. ve M... A.Ş. arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu metinle; taraflar söz konusu protokolün imza tarihinden itibaren 3 yıl ile Türkiye içinde resmi Kuruluşların (Belediyeler, Özel İdareler ve Sair Kamu Kuruluşları) açacağı ithal ve yerli kömür ihalelerine girme işinde birlikte ve müştereken iştirak etme kararı almışlardır.

Bu protokole göre;

- Taraflar kömür teklifi alıp birlikte karar vereceklerdir.
- İthal kömür prensip olarak M... A.Ş. tarafından temin edilip, ithalatı bizzat M... A.Ş. üzerinden yapılacaktır. Kömürün temininden millileşmesine kadar olan tüm işlemler M... A.Ş.'nin sorumluluğunda olacaktır.
- Yerli kömür ihalesi alındığı takdirde, bu kömürlerin temini E... A.Ş.'nin sorumluluğunda olacaktır.
- İthal kömür ihalesi kazanıldığı takdirde E... A.Ş.'nin bu ihaleden dolayı M... A.Ş.'den alacağı hizmet bedeli (kar bedeli), ton başına minimum 2 ABD Doları, maksimum 3.5 ABD Doları olacaktır.
- Yerli kömür ihalesi kazanıldığı takdirde E... A.Ş., M... A.Ş.'ye hizmet bedeli olarak aynı miktarları ton başına ödeyecektir.
- Teslimatlar gerçekleştiği E... A.Ş., alacağı hizmet bedeline karşılık M... A.Ş.'ye fatura düzenleyecektir. Faturanın KDV'si M... A.Ş. tarafından ayrıca ödenecektir.

M... A.Ş. ile E... A.Ş. arasında yapılan protokolün gereklerinin tamamı taraflarca yerine getirilmiş, bu çerçevede İş Ortaklığı'nın karı M... A.Ş. ile E... A.Ş. arasında %50'şer oranında bölüşülmüş, bunun dışında M... A.Ş. E... A.Ş.'ye hizmet bedeli altında belirli bir miktar para ödenmiştir. İş Ortaklığı tarafından Belko'ya satılan kömürün ithalatı, millileştirilmesi, elenmesi ve Belko'nun Ankara Depolarına kadar nakliyesini yaparak Belko'ya teslimi işlemlerinin tamamının, daha önce E... A.Ş. aracılığı ile Belko'ya kömür satışında olduğu gibi, yine M... A.Ş. tarafından gerçekleştirildiği, M... A.Ş. kömürü Belko'ya teslim ettikten sonra bunu İş Ortaklığına fatura ettiği, Belko'ya satış faturasını İş Ortaklığı'nın kestiği, dolayısıyla İş Ortaklığı'nın kömür ticaretindeki fonksiyonunun sadece Belko'ya satış faturası kesmekten ibaret olduğu tespit edilmiştir.

İş Ortaklığı'nın 1996 yılından itibaren Belko'ya teslim ettiği kömür miktarı ve fiyatları aşağıdaki gibidir.

Tarih	Miktar (Ton)	Fiyat (Ton/ABD \$)
05.08.1996	18.105	107.21 + KDV
12.08.1996- 19.11.1997	481.929	111.25 + KDV
11.03.1998- 11.12.1998	102.787	104.00 + KDV
11.01.1999- 10.09.1999	80.392	101.87 + KDV
11.09.1999-	38.819	100.00 + KDV

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere; ihale kapsamında yapılan 500.000 tonluk teslimat 111.25 ABD Doları/Ton fiyatla 19.11.1997 tarihinde tamamlanmıştır. Bu sözleşmedeki opsiyon hakkının kullanımı \pm % 40 olarak Belko'nun isteğine bırakılmıştır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere, 1996 yılında kömür fiyatları düşüş trendine girmiş ve liman teslimi (Bandırma veya İskenderun, millileşmiş, KDV hariç) 70-75 ABD Doları/Ton civarında dengeye oturmuştur. Fiyatlarda önemli oranlarda düşüşler olurken Belko'nun basiretli bir tüccar gibi davranarak opsiyon hakkını - % 40 olarak kullanması ve 200.000 ton kömürün, emsal fiyatlar Ankara teslimi 360 gün vadede yaklaşık 90 ABD Doları/Ton seviyelerine gerilemişken, 111.25 ABD \$ + KDV fiyatla İş Ortaklığı'ndan alınmaması gerekmektedir. Bu kapsamda, söz konusu süreçte düşüş trendindeki fiyatlardan faydalanmak için yeni bir ihale açılmasıyla ton başına yaklaşık 20 ABD Doları'ndan toplamda 4.000.000 ABD Doları kadar maliyet düşüşü sağlanabilecektir.

Ayrıca tüm bunlara ilaveten, yeni bir ihale açılması yerine, 20.02.1997 tarihinde yukarıda söz edilen sözleşmedeki \pm % 40 opsiyon hakkının + % 100 olarak kullanılmasının ve fiyatın önce 108.75 ABD Doları/Ton ve sonrasında teslimat başlamadan önce 22.01.1998 tarihinde yapılan ek protokolle de 104 ABD Doları/Ton olarak tespit edilmiş olunması (Bu fiyat iskontolarının yaklaşık 3,50 ABD Doları helikopter maliyetinin indirilmesinden kaynaklanmaktadır.) ve söz konusu dönemde Vakbel A.Ş.'den İskenderun teslimi 78 ABD Doları/Ton'dan, İş Ortaklığı'nın teslimat ve ödeme koşullarında ise yaklaşık 98 ABD Doları/Ton'dan kömür temininin mümkün olduğu hususları dikkate alındığında, -%40 opsiyon kullanmak bir yana (sözleşmede yer almadığı halde) +%100 opsiyon kullanılarak Belko'nun daha düşük maliyetle kömür temininin önüne geçilmiştir.

Belko, 1994 yılına kadar her kış sezonu için kömür ihaleleri düzenleyerek alımını yapacağı parça kömürleri çeşitli firmalardan sağlamıştır. Bu itibarla, 1994 yılından sonra sadece 1996 yılında ihale açılmıştır. 1996 yılında Belko'nun E... A.Ş.'den teslim alması gereken 443.000 ton kömür bulunmaktadır. Stokları da göz önüne alındığında Belko'nun 1996 yılının yaz aylarına kadar yetecek kömür bağlantısı bulunmaktadır. Belko özellikle, iç pazardaki fiyatların çok yüksek olduğu Şubat 1996 tarihinde ihale açarak yüksek miktarda kömür alım sözleşmesi yapmıştır. İhaleyi kazanan M... A.Ş.-E... İş Ortaklığı, İdari Şartname II'ye göre teslimatın Mayıs - Aralık 1996 arasında tamamlanması gerekirken, Belko'ya kömür teslimatına ihaleden ancak 6 ay sonra başlamıştır ki bu tarihte iç piyasadaki kömür fiyatları normal seviyelere inmiştir. Diğer yandan piyasada yapay ve geçici fiyat

yükselişlerinin olduğu dönemde açılan bir ihale sonrasında yapılan sözleşmeler kapsamında opsiyonlar kullanılmak suretiyle Belko zarara uğratılmıştır.

1996 yılında yapılan ihaleden sonra Belko, İş Ortaklığı ile yapılan sözleşmeye göre 111.25 ABD Doları/Ton fiyattan parça kömür almaktadır. Belko'nun 20.02.1997 tarihinde (sözleşmede olmayan) +%100 opsiyon kullanarak İş Ortaklığı'ndan 500.000 ton kömürü daha 108.75 ABD Doları/Ton fiyattan alma yükümlülüğü altına girmeden önce çeşitli firmalardan davet yoluyla parça kömür fiyatları aldığı anlaşılmıştır. Söz konusu durum, piyasadan fiyat alınması itibarıyla sanki açık ihale yapılarak mümkün olan en ucuz teklifi veren firmayla çalışılıyormuş gibi bir görünüm sergilese de, esasında tekliflerin "davet" yoluyla alınmış olması, sadece Belko'nun teklif almak istediği firmalara teklif sunma hakkının verilmesi gibi bir keyfiyete olanak sağlamaktadır. Bu itibarla, söz konusu metodun Belko'ya, alınacak tekliflerin belli fiyatların altına düşmesi mümkün olmayan firmalardan alınması ile istenilen fiyat düzeyinden istenilen firmayla çalışma şansını sağlayabilecek niteliktedir. Nitekim bu çerçevede yapılan incelemelerde, teklif alınan firmaların bazılarının gerçekten kömür ithalatçısı olmadığı, bir kısmının ise çok küçük ölçekli firmalar olması nedeniyle rekabetçi fiyatlar sunamayacak durumda oldukları tespit edilmiştir. Örneğin İ... A.Ş.'de yapılan görüşmede, İ... A.Ş.'nin İ... A.Ş. isimli şirketle birlikte şekerleme ve kimyasal ürünler alanında faaliyet gösterdiği ve hiçbir zaman kömür ticareti yapmadığı tespit edilmiştir. Şirket kayıtlarında yapılan incelemede Belko'yla yazışma yapıldığına ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. Öte yandan, D... Madencilik'ten gönderilen ve Kurum kayıtlarına 20.06.2000 tarih ve 2604 sayı ile giren yazıda, şirket olarak hiçbir dönemde kömür ithalatı yapılmadığı ifade edilmektedir. Diğer yandan fiyat alınan firmalardan İnterkim A.Ş. dışındakiler Belko'nun 1996 yılındaki ihalesine katılmamış olan küçük firmalardır.

Bu itibarla, söz konusu kapsamda teklif vermek için davet edilen firmaların seçimi opsiyon hakkının İş Ortaklığı'na kullandırılması amacına yönelik olarak yapılmıştır.

2.2.2.1.4. Vakbel A.Ş.'den Yapılan Alımlar

Vakbel A.Ş.'nin %40 hissesi Belko'ya, %60 hissesi ise Vakıflar Bankası T.A.O. ile bağlı kuruluşlarına aittir.

Belko, Vakbel'den ve/veya Vakıf Finansal ve Belko tarafından kurulacak şirketlerden 1.200.000 ton (+ % 30) kömür almayı taahhüt ve garanti etmiş ancak sonrasında 01.12.1995 tarihli protokol ile bu miktar 600.000 tona çekilmiş ve opsiyon hakkı da + % 100 (Belko) olarak belirlenmiştir.

01.12.1995 tarihli 600.000 tonluk (+ %100 Belko opsiyonu) alım protokolüne ilişkin sözleşme 09.01.1996 tarihinde imzalanmış ve bu çerçevede, 180 gün vadeli, Belko Ankara depoları teslimi kömürün ton fiyatı 87 ABD Doları olarak belirlenmiştir. Her ne kadar, bu kömürün teslimi için 01.07.1996 - 31.03.1997 tarihleri arasındaki dönem öngörülmüş ise de, gerçek teslimat ancak Şubat 1997 tarihinde başlamıştır.

Bu sözleşme uyarınca, Vakbel A.Ş. tarafından 12.02.1997 tarihinde, İskenderun - Ankara nakliyesini sağlamak amacıyla "150.000 ton (\pm % 50) Parça Yakıt Kömür Nakliye İhalesi" davet usulüyle yapılmıştır.

İhaleye şu firmalar davet edilmiştir:

- A... Turizm Eğitim İnşaat Taahhüt San. ve Tic. Ltd. Şti.
- T... Makina San. Tic. Ltd. Şti.
- A... Yapı ve Tic. Ltd. Şti.
- H... Otomotiv İthalat İhracat İnş. Taahhüt ve Tic. Ltd. Şti.
- K... A.Ş.
- E... İnş. Taahhüt ve Tic. Ltd. Şti.

Neticede, ihaleyi ton başına 2.120.000 TL. + KDV (sözleşmenin yapıldığı tarihteki 1 \$ = 118.900 TL. olan alış kuruna göre 17.82 ABD Doları) fiyatla A... Turizm Eğitim İnşaat Taahhüt San. ve Tic. Ltd. Şti. (Ase Ltd. Şti.) kazanmış ve buna ilişkin sözleşme 13.02.1997 tarihinde imzalanmıştır.

A... Ltd. Şti. 1995 yılının Eylül ayında kurulmuş olup 1995 ve 1996 yıllarında gelir kazandırıcı bir faaliyette bulunmamıştır. Şirket 1997 yılının başından beri de sadece, Belko'nun Vakbel'den satın aldığı kömürün İskenderun - Ankara arası nakliye işini yapmaktadır. Şirketin hiçbir nakliye aracı yoktur. Nakliye işi dışarıdan temin edilen kamyoncular ve TCDD aracılığıyla yapılmaktadır.

09.01.1996 tarihli sözleşme kapsamındaki kömürün teslimatı başlamadan hemen önce Vakbel A.Ş. ile Belko arasında yapılan 19.02.1997 tarihli yazışma ile kömürün teslim yeri Belko'nun Ankara depoları yerine İskenderun, 6 ay vadeli satış fiyatı da 78 ABD Doları/Ton olarak değiştirilmiştir. Bu yazışmalarda öngörüldüğü üzere, Vakbel A.Ş. ile Ase Ltd Şti. arasında yapılan nakliye sözleşmesi, bu sözleşmenin 22.3. maddesinde yer alan, Vakbel A.Ş.'nin dilediği takdirde sözleşme konusu taşıma işini aynı şartlarla dilediği kişilere devretme hakkına sahip olduğu hükmü uyarınca, 20.02.1997 tarihinde yapılan bir protokol ile Belko'ya devredilmiştir.

Belko söz konusu 150.000 tonluk kömür nakliyesinin tamamlanmasının ardından 27.10.1997 tarihinde 300.000 tonluk (+ %100 Belko opsiyonu) davet usulüyle yeni bir taşıma ihalesi yapmış ve yine davet usulüyle yapılan bu ihaleyi de 17 ABD Doları/Ton fiyatla Ase Ltd. Şti. kazanmıştır. Belko söz konusu ihaleyi kazanan Ase Ltd. Şti. ile 10.11.1997 tarihinde sözleşme imzalamıştır. Sonrasında ise, 19.07.1999 tarihinde Belko Ortaklar Kurulu tarafından, 10.11.1997 tarihli sözleşmeye göre opsiyon hakkının, fiyatın 17 ABD Doları + KDV'den 14 ABD Doları + KDV'ye düşürülmesi şartıyla 180.000 ton olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

İş Ortaklığı'nın Ankara Belko depolarına kömür teslimi M... A.Ş. tarafından gerçekleştirilmektedir. M... A.Ş. ise bu nakliyeyi Ö... Taşımacılık San. ve Tic. Ltd. Şti ve Ö... Nakliyat'a, 02.06.1997 ve 01.02.1998 tarihinde imzalanan sözleşmelerle yaptırmaktadır.

Bu sözleşmelerde; Karayolları Trafik Kanunu sonucu tonaj tahdidi uygulamasının aktif olarak yürürlüğe konmasıyla, 02.06.1997 tarihli sözleşme ile İskenderun - Ankara arası nakliye fiyatı 13.50 ABD Doları/Ton'a çıkarılmış, 01.12.1998 tarihli sözleşme ile de bu fiyat 14.50 ABD Doları/Ton'a yükseltilmiştir.

Bu itibarla Belko'nun; yaklaşık aynı dönemlerde davet usulüyle yaptığı ihaleleri kazanan A... Ltd. Şti.'ye 17 ABD Doları/Ton fiyatla yaptırdığı söz konusu nakliyenin M... A.Ş.'ye göre ton başına 2.5 ila 3.5 ABD Doları arası yüksek fiyatla yaptırıldığı ve bu itibarla sadece 300.000 tonluk ihale ile ortalama 900.000 ABD Doları kadar fazladan bir maliyete katlanıldığı tespit edilmiştir.

Belko, 09.01.1996 tarihli sözleşme ile Vakbel A.Ş'den (600.000+600.000) 1.200.000 ton kömürü 87 ABD Doları/Ton fiyatla Ankara teslimi olarak alabileceken söz konusu sözleşme değişiklikleri ile Vakbel A.Ş.'den alınan kömürün Belko'ya Ankara teslim maliyeti (78+17=) 95 ABD Doları/Ton olmuştur.

Belko'nun; 19.02.1997 tarihli protokolle teslim yerinin Ankara depolarından İskenderun liman sahasına alınmasıyla, her bir ton kömür için; Vakbel A.Ş. tarafından henüz bir teslimatın yapılmadığı 22.07.1996 tarihinde Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nun (KKDF) % 0'dan % 6'ya çıkarılmasıyla sözleşme gereğince ton başına 3.42 ABD Doları bir artışla fiyatın 90.42 ABD Doları/Ton'a yükselmesi ve İskenderun - Ankara arası nakliyenin de yaklaşık 17 ABD Doları/Ton civarında olması hususları göz önüne alındığında, ton başına yaklaşık 4.58 ABD Doları (87 + 3.42 - 17 = 73.42, 78 - 73.42 = 4.58) ekstra bir maliyet altına girdiği görülmektedir.

Vakbel A.Ş. yapılan protokoller gereği, Belko'ya, 1997 yılının Şubat ayından 1999 yılının Ocak ayına kadar elenmiş parça kömürü 78.00 ABD Doları/Ton, elenmemiş parça kömürü 76.50 ABD Doları/Ton, 1999 yılının Ocak ayından Eylül ayına kadar elenmiş parça kömürü 76.15 ABD Doları/Ton, elenmemiş parça kömürü 74.65 ABD Doları/Ton, 1999 yılının Eylül ayından itibaren de elenmiş parça kömürü 76.00 ABD Doları/Ton, elenmemiş parça kömürü ise 74.65 ABD Doları/Ton fiyat üzerinden satmıştır.

Vakbel A.Ş. Yönetim Kurulu'nun 06.07.1998 tarihli, *"İskenderun'daki stoklarımızın artışı göz önüne alınarak, parça kömürün, şu andaki mevcut piyasa şartlarına uygun olarak tonu 70.- \$+KDV'den az olmamak kaydı ile ve Belko'ya bağlı olmadan piyasaya peşin fiyatla direkt satışına ve parça kömür satışında teminat mektubu almak suretiyle vadeli satışta da vade farkı olarak fiyata aylık 0.60 \$ ilave etmeye..."* şeklindeki 59 sayılı Kararından anlaşılacağı üzere Vakbel A.Ş., Belko dışındaki şirketlere parça kömürü 6 ay vadeli (70+0.6*6=) 73.60 ABD Doları/Ton fiyatla satılmasını uygun bulmakta ve bu durumda piyasadaki cari oranlardan kar etmektedir. Aynı dönemde, Belko'ya 6 ay vadeli parça kömür satış fiyatının 78 ABD Doları/Ton olduğu dikkate alındığında Vakbel A.Ş.'nin de bu ticaretten piyasa koşulları üzerinde kar ettiği sonucu çıkmaktadır. Örneğin Vakbel A.Ş. ve bağlı şirketlerinin 1997 yılının 9 aylık mali durumunun değerlendirildiği raporda, piyasaya ve büyük bir bölümü Belko'ya satılan 371.789 ton kömürden toplam 3.702.399 ABD Doları tutarında kar edildiği belirtilmektedir. Bu durumda Vakbel A.Ş., diğer şirketleriyle birlikte, Belko ve diğer firmalara satılan kömürden ton başına ortalama 10 ABD Doları kar etmektedir.

Vakbel A.Ş. ilk üretimini Ocak 1997 tarihinde gerçekleştirmiş ve Belko'ya ilk teslimatını Şubat 1997 tarihinde yapmıştır. 19.02.1997 tarihinde Vakbel A.Ş. ile yapılan protokolle Belko Ankara teslimi kömürü 95 ABD Doları/Ton fiyatla teslim alma imkanına sahipken, bu tarihten 1 gün sonra, 20.02.1997 tarihinde (sözleşmede bulunmayan) +%100 opsiyon kullanarak 108.75 ABD Doları/Ton fiyattan 500.000 ton kömürü M... A.Ş. - E... A.Ş. İş Ortaklığı'ndan alma yükümlülüğü altına girmiştir. 1994 yılına kadar her yıl kömür alımı ihalesi açan Belko, 1996 yılında yapılan ihaleden sonra herhangi bir ihale açmadığı gibi Vakbel A.Ş.'nin üretime başlamasından sonra da İş Ortaklığı'ndan yüksek fiyatla kömür alımına devam etmiştir. Vakbel A.Ş. Genel Müdürü A. T... K..., talep olması halinde yılda 1.000.000 ton kömürü Türkiye'ye

getirebileceklerini ifade etmesine rağmen, Belko ortağı olduğu Vakbel A.Ş. ile diğer ithalatçı firmaları rekabete sokarak ucuz kömür temin etme yolunu seçmemiştir.

Öte yandan, Belko tarafından G... AG ile 1996 yılı ihalesi kapsamında C+F teslim şekilli 150.000 tonluk kömür alımı anlaşması yapılmışken + % 30 opsiyonun kullanılarak 196.000 ton kömür 68.25 ABD Doları/Ton fiyattan alınmıştır. Bu miktarın 75.000 tonu 1997 ve 1998 yılı içerisinde teslim edilmiştir. Belko'nun ortak olduğu Vakbel A.Ş., kömürü İskenderun'da 1997 yılında C+F bazında 57 ABD Doları/Ton, 1998 yılında ise 47 ABD Doları/Ton fiyattan almıştır. Belko'nun o dönemde sözleşmeden doğan -%30 opsiyon hakkını kullanarak ya da en kötü seçenek olarak +%30 opsiyonunu kullanmayarak Glencore AG'den daha az miktarda kömür alımı yapması durumunda kömür alım maliyetlerini düşürmesi mümkündür.

Belko'nun yıllar itibarıyla Vakbel A.Ş.'den aldığı kömür miktarı aşağıdaki gibidir:

Yıl	1997	1998	1999	2000
Miktar (Ton)	276.611	170.289	137.572	61.727

2.2.2.2. Belko'nun Kendi Maliyetleri

İster mamul ister hizmet üretimi, isterse salt alım - satım yapsın, işletmeler kendi bünyelerinde çok çeşitli maliyet unsurlarına maruz kalmaktadır. Üretim yapan firmaların maliyetlerini oluşturan kalemler ve safhalar oldukça çeşitli ve karışık olmakla birlikte sadece alım - satım yapan firmaların bu hesapları nispeten basittir. Bu itibarla salt ticaret yapan işletmelerde, alınan ürün maliyeti üzerine eklenen belki ambalaj gideriyle ürün maliyetine ulaşılmakta, bunun üzerine eklenen personel, finansman, amortisman, dağıtım, yönetim v.s. gibi işletme giderleriyle de ticari maliyetlere ulaşılabilmektedir.

Doğaldır ki; her ekonomik ünite, maliyetlerini minimize fiyatlarını da maksimize ederek en yüksek kar oranını elde etme arayışındadır. Ancak; firmaların faaliyet gösterdiği pazar yapısıyla, maliyetler, fiyatlar ve dolayısıyla kar marjları arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu itibarla çalışılan pazar koşulları, firmalar için baştan kabullenilmesi gereken bazı gerçekleri de beraberinde getirmektedir.

Belko'nun, düzenleme yapılmamış bir piyasada faaliyet gösteren mutlak bir tekel olması nedeniyle etkin bir yönetim ile maliyet kontrolü yapılması ve makul bir satış fiyatı belirlenmesi konularında çok özenli ve sorumluluk bilinci içerisinde davranması gerekmektedir.

2.2.2.2.1. İşletme Maliyetleri

Belko, 1997 yılından bu yana satışını yaptığı kömürleri İş Ortaklığı ve Vakbel A.Ş.'den temin etmektedir. Fiyatlar ihale ya da sonrasında yapılan sözleşmeler kanalıyla belirlenmekte ve ödemeler 180 veya 360 gün vadede yapılmaktadır. Son dönem itibarıyla, İş Ortaklığı'ndan alınan Ankara teslimi elenmiş ithal parça kömürün 360 gün vadeli KDV hariç fiyatı 100 ABD Doları/Ton, Vakbel A.Ş.'den alınan elenmiş parça kömürün ise 180 gün vadeli ve İskenderun teslimi olmak üzere KDV hariç fiyatı 76 ABD Doları/Ton'dur. İskenderun - Ankara nakliyesi için ton başına 14 ABD Doları ödendiği dikkate alındığında, Vakbel A.Ş.'den sağlanan kömürün Belko'ya

maliyeti 90 ABD Doları'na gelmektedir. Belko'nun ilk yazılı savunmasında da belirtildiği gibi, Ankara teslimi kömürün paçal alış bedeli bu iki kaynaktan sağlanan kömürlerin birim fiyatlarının ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Bu itibarla, Belko bir ton kömürü 95 ABD Doları + KDV fiyat ve ortalama 9 ay vade ile temin etmektedir.

Belko tarafından ilk yazılı savunmalarına ek olarak sunulan bir çalışmada, ortalama kömür alış maliyetleri 95 ABD Doları + KDV (9 ay vadeli) olarak gösterilmekle birlikte, Kasım 1999 itibarıyla işletme bünyesinde bu tutar üzerine eklenen nakliye (adreste teslim), torbalama, işçilik, genel yönetim, vs. giderlerinden oluşan işletme maliyetlerinin ton başına 67.51 ABD Doları olarak gerçekleştiği belirtilmiştir. Dolayısıyla söz konusu tarihte, torbalı kömürün ortalama maliyeti 163.42 ABD Doları/Ton + KDV.) olarak hesaplanmıştır. Alış fiyatı üzerine eklenen ve şirket tarafından maruz kalındığı ifade edilen 67.51 ABD Doları/Ton maliyeti oluşturan unsurlara bakıldığında, işçilik, finansman ve kur farkı giderlerinin en yüksek miktardaki kalemler olduğu görülmektedir.

Yine söz konusu yazılı savunmada, bu yöntemle hesaplanan maliyetlerin ve o dönemdeki satış fiyatlarının karşılaştırması yapılarak, adres teslimi torbalanmış kömürde (KDV dahil) 0,56 ABD Doları/Ton kar marjıyla çalışıldığı ve hatta açık kömürde nakliye hariç olarak belirlenen fiyattan ton başına 1,06 ABD Doları zarar edildiği beyan edilmiştir.

Bu bağlamda; söz konusu 67,51 ABD Doları/Ton'luk işletme maliyetinin ayrıntılı dökümü aşağıdaki şekildedir .

\$/Ton (KDV hariç)

İthal Kömür Alış Maliyeti		95,91
Ankara Teslim Paçal Alış Bedeli	95,00	
Alış Masrafları	0,91	
Pazarlama Masrafları		29,75
Personel Giderleri/Ton	21,77	
Genel Giderleri/Ton	4,50	
Eleme Giderleri/Ton	1,52	
Damga Vergisi	1,00	
Fire	0,96	
Faiz Giderleri		8,33
Kur Farkı		<u>13,58</u>
Toplam		147,57
Ek Toz Zararı		6,00
Eve Teslim Giderleri		4,18
Çuval Masrafı		4,05
Torbalama Masrafı		<u>1,62</u>
Toplam		163,42

Açık İthal Kömür Nakliye ve KDV Hariç Satış Maliyeti :147,57 \$
 Torbalanmış İthal Kömür Adreste Teslim KDV Hariç Satış Maliyeti :163,42 \$
 Açık İthal Kömür Nakliye ve KDV Dahil (% 15) Satış Maliyeti : 169,71 \$
 Torbalanmış İthal Kömür Adreste Teslim KDV Dahil Satış Maliyeti : 187,93 \$

Yukarıdaki değerlerden de açıkça görüleceği üzere personel giderleri, kur farkı ve faiz giderleri sırasıyla ton başına, 21.77, 13.58 ve 8.33 ABD Doları'yla en yüksek kalemleri oluşturmaktadır.

Geçmiş diğer dönemlere ait yukarıdakine benzer ayrıntılı maliyet çalışmaları, bulunmama ile birlikte şirketin mali tablolarından geçmiş yıllarda da burada tespiti yapılan kur farkı, finansman ve personel giderlerinin oldukça yüksek değerlerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu itibarla; Belko'nun 1994'ten bu yana mali ve yönetsel portresinin çizilmesi amacıyla öncelikle şirketin kar-zarar tablolarıyla bilançolarından seçilmiş bazı kalemlerin yatay analizinin yapılması ve sonrasında da olay bazında gösterimlere gidilmesi yerinde olacaktır.

a- Kar - Zarar Tabloları

Belko'nun 1994 yılından itibaren Kar - Zarar Tablolarından seçilmiş bazı kalemlerin değişimi şu şekilde olmuştur.

Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Parça Kömür Satış (Ton)	463,583	545,392	559,011	516,500	356,213
Briket Kömür Satış (Ton)	0	0	7,985	8,834	6,596
Toz Kömür Satış (Ton)	239,352	173,324	135,842	129,598	118,364
Toplam	702,935	718,716	702,238	654,932	481,173
TL 000,000						
GELİRLER						
Kömür Satış Hasılatı	2,023,599	3,510,461	7,275,917	12,030,925	16,473,512
Faiz Gelirleri	35,714	40,630	129,365	148,502	76,369
GİDERLER						
Kömür Satış Maliyeti	2,370,811	3,270,369	5,794,745	9,211,894	11,521,204
Genel Yönetim Giderleri						
İşçilik	45,365	31,624	59,162	135,694	384,192
Paz. Satış ve Dağt. Gid.						
İşçilik	32,295	93,921	128,983	274,668	604,521
Finasman Giderleri	117,721	163,162	15,785	25,752	1,676,944
Olağanüstü						

Giderler						
Kur Farkı	197,474	17,166	777,579	3,700,741	6,537,964
Dönem Karı/Zararı	-885,278	-309,435	199,633	-901,331	-5,400,474

b- Bilançolar

Öte yandan, aynı dönemleri kapsayan bilanço büyüklüklerinden bazılarının değişimi ise aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999
TL / 000,000						
AKTIF	1,630,783	2,423,347	7,286,537	11,737,558	9,408,754
Kasa Hesabı	937	1,274	1,761	5,358	17,154
Alınan Çekler Hesabı		235,681	799,924	445,837	457,740
Bankalar Hesabı		312,557	1,565,137	624,414	381,399
Ticari Alacaklar	396,834	617,252	878,351	2,361,514	2,004,772
Alıcılardan Alacaklar	357,690	378,497	140,287	2,212,495	1,803,232
Alacak Senetleri	9,216	235,883	710,968	52,965	66,199
Stoklar TL	622,875	358,056	2,854,155	4,669,489	1,737,810
PASIF						
Banka Kredileri	0	0		1,372,000	760,743
Ticari Borçlar	1,501,371	1,907,781	5,693,794	2,816,437	8,091,853
Satıcılara Borçlar	1,308,338	1,145,478	4,234,765	2,627,184	3,733,694
Borç Senetleri	186,243	760,503	1,455,790	175,331	4,351,554
Özkaynaklar	-365,759	-500,364	-166,164	-645,062	-5,380,601

Yukarıdaki tablolara genel olarak bakıldığında; kömür satışlarının 1997 yılından itibaren düşmeye başladığı, öte yandan kur farkı ve finansman giderlerinde 1996 ve 1998 yıllarında bir önceki döneme göre çok yüksek oranlı artışlar meydana geldiği görülmektedir. Diğer yandan, ticari borçlar hesabında ise 1996 ve 1998 yıllarında bir önceki dönemlere göre büyük yükselişler gerçekleşmiştir.

Belko gibi fiyat belirleme serbestisine sahip tekeli bir firmanın 1994 - 1999 arası toplam zararı (net) yaklaşık 48.275.278 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

c- Satışlar

Öncelikle genel manzaranın görülebilmesi amacıyla kömür satış hasılatının kömür satış maliyetini karşılama oranlarına bakıldığında şu tabloyla karşılaşılmaktadır.

Yıllar	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kömür Satış Hasılatı	2,023,599	3,510,461	7,275,917	12,030,925	16,473,512
Kömür Satış Maliyeti	2,370,811	3,270,369	5,794,745	9,211,894	11,521,204
Satışlar/ Satışların Mal.	0,85	1,07	1,26	1,31	1,43

Yukarıdaki oranlardan da izlenebileceği üzere, Belko açısından salt alış maliyetleri düşünüldüğünde % 30 - 40 oranında bir kar marjı görülmektedir. Ancak bu değerler, 1994 ve 1995 yıllarında olduğu gibi "kur farkı" giderini içermemektedir. 1996 döneminden itibaren, çok büyük miktarlara ulaşan bu gider kalemi, "Olağanüstü Gider ve Zararlar" bölümünde gösterilmeye başlanmıştır.

Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, 1994 - 1996 yılları arasında Belko (1994 ve 1996 yıllarında yapılan ihaleler, opsiyon haklarının kullanımları) büyük oranda 360 gün vade ile alış yapmıştır (1994 ihalesinde C... Madencilik'ten alınan 200.000 ton 180 gün vadeli kömür hariç). Bir başka ifadeyle, söz konusu dönemde, Belko sağlayıcılarından aldığı kömürün bedelini 360 gün sonra ödemiştir. 1996 ihalesi neticesinde İş Ortaklığı'yla yapılan sözleşmelerin tümü 360 gün vadeli olmakla birlikte, Vakbel A.Ş.'den alınan kömürün bedeli 180 gün sonra ödenmektedir (Vakbel'den alışlar 1997 yılında başlamıştır.). Teslimatın yapıldığı günkü ABD Doları kuru üzerinden fatura kesilmekte, ödeme tarihinde oluşan kur ile söz konusu faturada belirlenen kur arasındaki fark da gider olarak kaydedilmektedir. İlk bakışta, alışların ABD Doları satışların ise TL. cinsinden yapılıyor olması ve nakit çıkışının da 180 ya da 360 gün vadede gerçekleşmesi, TL'nin ABD Doları karşısındaki değer kaybı nedeniyle şirketin kur farkı giderine maruz kalması gerektiği ve bu giderin de doğrudan kömür maliyetleriyle ilişkili olduğu düşüncesini mantıklı gösterebilir. Ancak Belko, satışlarının büyük bir kısmını peşin olarak yapmaktadır. Taksitli olarak yapılan satışlarda ise ayrıntıları aşağıda açıklanacağı üzere vade farkı alınmaktadır (1996 yılına kadar 1/3 peşin kalan iki taksit uygulamalı satışlar, peşin fiyatına yani vade farksız yapılmıştır.).

Yıllar itibarıyla taksitli satışların toplam satışlara oranı ele alındığında ise;

Parça Kömür	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Taksitli Satışlar (Ton)	74,887	239,331	255,492	269,813	187,290	143,720
Toplam Satışlar (Ton)	463,583	545,392	559,011	516,500	356,213	260,304
Taksitli Satışların Oranı	0,16	0,44	0,46	0,52	0,53	0,55

şeklinde bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Buradan da görüleceği üzere, 1995 yılından itibaren toplam parça kömür satışlarının yaklaşık yarısı peşin diğer yarısı ise taksitle yapılmaktadır.

Şirketin faaliyet raporlarından, 1994 - 1996 döneminde kredili satışların bir bölümünün 1/3 peşin, kalanı iki eşit taksitte (peşin fiyatına) yapıldığı, 1996 yılının Kasım ayından sonra ise peşin fiyatına taksitli satışlarına son verilerek buna karşılık gelen taksit sayısının 4+1'e çıkarıldığı ve vade farkı uygulanmaya başlandığı belirlenmiştir (1994'ten bu yana daha uzun vadeli satışlarda vade farkı uygulaması bulunmaktadır.).

d- Stoklar

Piyasada faaliyet gösteren teşebbüsler faaliyet gösterdiği alanın gereklerine göre stok bulundurmak durumundadır. Söz konusu stok miktarını; ürüne olan talep, toptancılar ve perakendeciler seviyesindeki rekabet gibi etmenler belirlemektedir.

Kömür, niteliği itibarıyla kış mevsiminde tüketilmekte olan bir üründür. İthalatçılar bir sonraki kış döneminin talep miktarlarının projeksiyonlarını yaparak bağlantılarını ona göre kurmak zorundadır. Bu durum ise, Ankara halkına sürekli kömür temin etme görevi dolayısıyla Belko'ya belli bir miktarda stokla çalışma zorunluluğu getirmektedir. Ancak, burada önemli olan stok kontrolünün doğru yapılmasıdır. Çünkü, çok düşük miktarlarda stok bulundurmak başka bir alternatif temin kaynağı bulunmayan Ankaralı tüketicileri kömürsüz bırakmak gibi istenmeyen sonuçlara yol açabileceği gibi, gereğinden fazla stok tutmak da bu ekstra stokların maliyetine katlanılması zorunluluğunu getirecektir.

Bu itibarla, Belko'nun stoklarını gösteren tablolardan ortalama stoklarının,

Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ortalama Stok (Ton)	93,673	99,633	151,116	187,096	152,978

şeklinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Şirketin söz konusu değerler üzerinden hesaplanan stok devir hızı ise yıllar itibarıyla aşağıdaki gibidir.

Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Stok Devir Hızı	7,50	7,21	4,65	3,50	3,15

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Belko'nun 1994 ve 1995 yıllarındaki stok devir hızı oldukça yüksektir. Bir başka ifadeyle, şirketin 1994 ve 1995 döneminde stoklarını yaklaşık olarak 45-50 günde satışa sunarak paraya çevirebilme gücü bulunmaktadır. Ancak Belko, 1996 yılından itibaren yıllık satış miktarının azalmasına rağmen ortalama stok miktarını artırmış ve bu nedenle stokların eritilme süresi 1996 yılında 79, 1997 yılında 104 ve 1998 yılında ise 115 güne kadar yükselmiştir. Söz konusu süre 1999 yılında 34 güne düşmüştür. Stokların yükseldiği, dolayısıyla stok devir hızının düştüğü dönemlerde Belko ekstra stok maliyetine katlanmak durumunda kalmıştır.

Burada eleştirilmesi gereken noktalardan birisi de, yıllar itibarıyla satış hacmi daralan Belko'nun, en azından aynı seviyede tutmak bir yana stok miktarını artırmış

olması hususudur (1995 -1998). Söz konusu dönemlerde, kömür fiyatları yurt içi ve yurt dışı piyasalarda bir düşüş trendindeyken arz miktarının artmasıyla birlikte ithalatçı ve toptancılar seviyesinde rekabet artmıştır. Buna rağmen Belko, 1994 yılı baz alınmak üzere ortalama yıllık yaklaşık 90,000 ton stokla çalışılabilir iken, uygun fiyatlardan istendiği anda kömür temininin mümkün olduğu bir dönemde ortalama stok miktarını önce 1,5 sonra da 1,8 katına çıkarmıştır.

Bu bağlamda, 1996 yılında ortalama stokların bir önceki yıla göre önemli miktarda artış göstermesine (Toplam kömür satışlarında 1995 yılına göre düşüş sadece 15,000 tondur.) büyük oranda, söz konusu dönemde E... A.Ş.'den yapılan yüklü kömür alımları neden olmuştur (Bu itibarla, Belko'nun 1996 bilançosunda "Satıcılara Borçlar" hesabı bir önceki yıla göre 3.7 katlık bir artışla trilyon TL.'ye yükselmiştir.).

1994 ihalesi sonrasında yapılan ek sözleşmeler ile E... A.Ş.'den 1996 yılında fiili olarak 443,584 ton parça kömür alınmıştır (Bu alımlar orijinal sözleşmedeki değer ton başına 12,5 - 16 ABD Doları fazlası fiyatlarla yapılmıştır.). Bununla birlikte aynı dönemde, 1996'da yapılan II. ihale ile de M... A.Ş. - E... A.Ş. İş Ortaklığı'ndan 295,122 ton ve G... Int.'l AG'den 121,046 ton parça kömür alımı daha gerçekleştirilmiştir. Bu alımların toplamı 859,752 ton olmaktadır. Öte yandan yıl içerisinde yapılan toplam parça kömür satışları sadece 559,011 ton düzeyinde olmuştur. Aradaki büyük fark 1996 yılı ortalama stok miktarının bir önceki yıla göre yaklaşık % 50 artmasına ve dönem sonu stok miktarının da sadece parça kömür için bile 237,086 ton seviyesine yükselmesine neden olmuştur. Söz konusu trend 1997 ve 1998 yıllarında da devam etmiş, ortalama stok miktarları sırasıyla 187,096 ve 152,978 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, söz konusu yüklü alımlar neticesinde oluşan aşırı stokların finansmanının kömür maliyetlerine ekstra bir masraf getirdiği açıktır.

e- Kur Farkı Gideri - Stoklar - Taksitli / Peşin Satışlar İlişkisi

Belko, 1994, 95 ve 96 yıllarında alışlarını çok büyük oranda 360 gün vade ile yapmıştır. Bu dönemlerdeki satışların ise 1994 yılı için sadece % 16'sı, 1995 ve 1996 yılları için de yaklaşık % 45'i taksitli satışlardan oluşmuştur. Söz konusu dönemlerde vade farksız taksitli satışların 1/3'ünün peşin ve kalanının da iki ay vadeli yapıldığı dikkate alındığında, parça kömürde 1996 yılı için satış hasılasının % 85'i, 1995'de %57'si ve 1996 yılında ise %55'inin peşin olarak şirket tarafından tahsil edildiği anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, söz konusu dönemlerde, Belko tarafından 180 veya 360 gün vadeli çekilen kömür bedelinin yaklaşık % 56'sı sadece stok çevirim süresi (sırasıyla 45, 50 ve 79 gün) içerisinde nakde dönüştürülmüştür. 1996 yılının Kasım ayından itibaren peşin fiyatına taksitli satışlar kaldırılıp yerine vade farkı içeren 4+1 taksit uygulamasının getirilmesiyle, yine en kötü ihtimalle satışların yaklaşık % 58'lik bir kısmı peşin olarak yapılmış (Ortalama taksitli satışlar 1+4 şeklinde alınmıştır.) ve stok çevirim süresi içerisinde nakde çevrilmiştir. Bu süreler ise, 1997 yılı için 104, 1998'de 115 ve 1999 yılında da 34 gün olarak gerçekleşmiştir.

Bu bağlamda, genel bir ifadeyle yapılan satışların büyük bir kısmının stok çevirim süresi içerisinde nakde dönüştürüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süre ise, 1994 yılından bu yana en fazla 115 gün olarak gerçekleşmiştir (Ödemeler, 1994 - 1996 arası ortalama 360 gün vadeli, 1997 yılından itibaren de 270 gün

vadeli). Bu itibarla, ortalama değerlerle alınan ürünün ödemesinin satışlardan çok daha uzun dönemde yapılan ve taksitli satışlardan da vade farkı alınan bir işletmede (1994 - Kasım 1996 döneminde peşin fiyatına üç ay taksitli satışlar yapılmakla beraber, sonrasında bu uygulamaya son verilerek tüm taksitli satışlarda vade farkı alınmaya başlanmıştır.), aşırı boyutlarda kur farkı giderinden söz edilmesinin mümkün olmayacağı açıktır.

Belko'nun 1994 - 1997 arası satışları yıllık yaklaşık 700.000 ton seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle, her bir mali dönemde fonlanması gereken kömür miktarı yaklaşık aynı seviyede iken, 1996 yılında 777 milyar TL. olan kur farkı giderinin bir sonraki yıl 4.7 kat artışla 3 trilyon 700 milyara yükselmesinin, söz konusu dönemlerdeki enflasyon ve TL'nin ABD Doları karşısındaki devalüasyon oranları dikkate alındığında (1997 - TEFE: % 91, TÜFE: % 99.1, TL'nin ABD Doları karşısındaki değer kaybı % 90.5) normal ticari hayatla bağdaşmamaktadır. Öte yandan, 1998 yılında satışlar yaklaşık %26 oranında azaldığı halde kur farkı gideri 1.77 kat artışla 6.5 trilyon TL.'ye yükselmiştir.

Stok miktarlarının artmasına ve Belko'nun finansal durumunun bozulmasına, 1996 yılında yapılan aşırı alımlar dolayısıyla oluşan arz - talep dengesizliği yol açmıştır

f- Personel Giderleri

Personel harcamaları Belko maliyetlerinin en büyük kalemlerinden birisini oluşturmaktadır. Belko'da teşekkül ettirilen aşırı istihdamın göstergesi olarak 1994 ve 1995 yıllarındaki personel sayılarının karşılaştırılması yapılabilir. 31.12.1994 tarihi itibarıyla 1103 olan toplam personel sayısı 1995 yılı sonunda 635'e indirilmiştir. Bu iki dönemin faaliyet yoğunluğu bakımından aynı seviyelerde olduğu düşünüldüğünde (1994 yılında toplam 702,935 ton 1995'te ise 718,716 ton kömür satışı gerçekleştirilmiştir.) 1994 yılında genel bir ifadeyle bir kişinin yapacağı iş iki kişiye yaptırılmıştır. Bu bağlamda, şirketin yıllar itibarıyla toplam personel sayısına bakıldığında şu tabloyla karşılaşılmaktadır.

Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Personel Sayısı	1103	635	517	563	561	435	413

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Belko'nun personel sayısında her geçen yıl bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak burada asıl önemli bir konu daha vardır ki o da; şirketin iş hacmi ve personel harcamaları ilişkisidir. Esasında işletmenin verimli çalıştırılıp çalıştırılmadığının en önemli göstergesi maliyetlere de doğrudan yansdığı üzere bir ton kömürün maliyetinde ne kadarlık bir personel giderinin olduğudur. Bunun için; personel harcamaları ve parça kömür satışlarıyla birim başına düşen personel maliyetini gösteren,

Yıl	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Satışlar (Ton)	463.583	545.392	559.011	516.500	356.213	260.304
Personel Giderleri (\$)	6.359.950	5.304.969	3.343.011	3.794.356	4.999.105	4.646.047
Birim Maliyet (\$/Ton)	13,72	9,72	5,98	7,34	14,03	17,84

Personel Başına Harcama (\$/Kişi)	5.766	8.354	6.466	6.739	11.492	11.249
--	-------	-------	-------	-------	--------	--------

tablodan yararlanmak yerinde olacaktır: Ton başına düşen personel maliyeti söz konusu dönemde 5,98 ile 17,84 ABD Doları arasında değişmektedir. Arada bu kadar yüksek farkın olması bu dönemlerdeki personel sayılarının arasındaki farkın nispeten küçük olduğu gerçeği karşısında ilginç bir durum sergilemektedir. Öte yandan, personel sayısı her yıl bir önceki yıla göre azalmış olmasına rağmen özellikle 1998 ve 1999 yıllarında Dolar bazındaki toplam personel harcamaları yükselmiştir. Bu itibarla, ne kadar kömür satıldığı bir tarafa, personel başına yapılan harcamalara bakıldığında; en yüksek harcamaların sırasıyla 11.492 ve 11.249 ABD Doları'yla 1998 ve 1999 yıllarında yapıldığı, en düşük değer ise personel sayısının en yüksek seviyesindeki dönem olmasına rağmen 1994 yılında 5.766 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Dolayısıyla yukarıdaki verilen hesaplara göre, her ne kadar personel sayısı azaltılmışsa da; gerek bu personele yapılan harcamaların nisbi yüksekliği ve gerekse özellikle 1998 ve 1999 yıllarında satılan kömür miktarındaki önemli oranlardaki azalışlar, Belko'nun kömür maliyetlerine yansıyan personel harcamalarını önemli meblağlara getirmiştir.

Personel giderleriyle ilgili bir nokta da, Belko tarafından maaşı ödenmesine rağmen şirket faaliyetlerine doğrudan katkı sağlamayıp, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde görev yapan personelin durumudur. Sayıları yıllar itibarıyla değişkenlik gösterse de, gerek koruma görevlisi olarak çalışanlar, gerek belli bir dönem Mehter Takımı ve gerekse bazı danışmanlar ve diğer bazı personel Belko'da kadrolu olmasına rağmen fiili olarak Büyükşehir Belediyesine hizmet etmektedir. Bu personelin yıllar itibarıyla sayıları aşağıdaki şekildedir (dönem sonundaki sayı olarak).

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
4	7	17	18	18	8	8

Öte yandan, 30.05.2000 tarihi itibarıyla 413'e düşürülmüş olan (Bu sayıya 23'ü Park Restoran ve 19'u da Belko Havacılık faaliyetlerinde görevli olmak üzere toplam 42 personel de dahil edilmiştir.) personel sayısının dahi, kömür satışlarının nispeten düştüğü ve eleme-stoklamayla torbalama-istifleme faaliyetlerinin başka firmalara yaptırıldığı hususları da göz önüne alındığında, yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim; Belko'nun Güvercinlik Ana Deposu'nda yetkililerle yapılan görüşmelerde, bu tesiste idari personel de dahil olmak üzere toplam 130 kişinin çalıştığı ve bu personelin kömürün sevkiyatı, stoklanması, elenmesi ve torbalanması işlemlerini yapan taşeron firmaların denetimi işlevini yürüttüğü ifade edilmiştir.

g- Belko'nun Bağlı Ortaklıkları - İştirakleri ve Diğer İşletmelerinin Maliyeti

Her ne kadar Belko'nun ana faaliyet alanı kömür ticareti olsa da, esasında gerek kendi bünyesinde yer alan işletmeleri ve gerekse sermaye koyarak hissedar olduğu diğer şirketleri aracılığıyla havacılıktan restoran işletmeciliğine kadar pek çok farklı konuyla doğrudan veya dolaylı olarak iştirak etmektedir.

Belko Ltd. Şti. tüzel kişiliği altında Park Restorant ve Belko Havacılık adlı işletmeler faaliyet göstermekte ve kazanç-kayıp pozisyonları Belko tarafından karşılanıp finansal tablolarına yansıtılmaktadır. Bu faaliyetlerin Belko'nun ana işgal konusuyla doğrudan herhangi bir ilgisi bulunmamakta olup, son dönem itibarıyla söz konusu faaliyetler kapsamında, havacılık hizmetlerinde 19 ve restorant işinde 23 kişi olmak üzere toplam 42 personel istihdam edilmektedir. Öte yandan bu faaliyetlerin, şirkete kar sağlayıcı özelliklerinin olmaması bir tarafa, işletme zararlarının Belko tarafından karşılanıyor olması itibarıyla kömür maliyetlerini yükseltici etkisi bulunmaktadır.

Bu bağlamda yıllar itibarıyla, söz konusu faaliyetlerin ABD Doları bazında Belko'ya maliyetleri aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Yıl	Belko Havacılık	Park Restorant	Toplam
1994	198.832	181.857	380.689
1995	210.694	140.471	351.165
1996	329.828	168.951	498.779
1997	415.900	137.165	553.065
1998	548.351	185.666	734.017
1999	176.507	124.358	300.865
Toplam	1.880.112	938.468	2.818.580 \$

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere sadece Belko Havacılık ve Park Restorant'ın 1994 - 1999 arası dönemde Belko'ya maliyeti 2.818.580 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu maliyetlere konuyla ilgili sabit sermaye yatırımları da eklendiğinde olayın boyutları ve dolayısıyla kömür maliyetlerini artırıcı etkisi daha da büyümektedir (1996 ihalesi ile sağlanan helikopterin maliyeti 1.750.000 ABD Doları olup ton başına 3.5 ABD Doları olarak yansıtılmıştır.).

Bundan başka Belko'nun sermayesinin % 90'ından fazlasına sahip olduğu çeşitli konularda faaliyet gösteren beş bağlı ortaklığı bulunmaktadır. Bu şirketler ve sermayelerindeki Belko payı ise şu şekildedir.

<u>Şirket Adı</u>	<u>Hisse Oranı (%)</u>	<u>Değeri (TL/000,000)</u>
Belso Soğuk Hava Deposu İşletmecilik Gıda San. ve Tic. A.Ş.	99,9996	99.999,55
Belpa Ankara Eğlence Dinlenme ve Spor Tesisleri İşletmecilik A.Ş.	99,8400	39.743,36
Belplas Ankara Termoplastik A.Ş.	99,6600	89.700
Belya Ankara Basın Yayın ve Sanat Tesisleri İşl. San. ve Tic. A.Ş.	98,4000	147.600
Anfa Ankara Altınpark İşletmeleri Ltd. Şti.	93,0000	930.000
Toplam		1.307.042,91

Söz konusu şirketlerin, işgal konuları olarak kömür ticareti ile ilgilerinin olmaması, sermayelerinin tamamına yakınının Belko tarafından karşılanması ve bu

bağlamda buralara aktarılan paraların kömür maliyetlerini etkilemesi itibarıyla incelenmesi gerekmektedir.

Belso A.Ş.

Belso A.Ş., 1989 yılında kurulmuş olup, şirkette halen 38 personel görev yapmaktadır. Genel anlamda, soğuk hava deposu işletmeciliği yapan şirket, BelÇar adı altında gezici perakende sebze ve meyve satışı işiyle de uğraşmaktadır.

Belpa A.Ş.

40.000.000.000 TL. sermayeli Belpa A.Ş. son dönem itibarıyla bir Kız Öğrenci Yurdu ve Buz Pateni Salonu işletmektedir. Bu iki faaliyette toplam 73 personel istihdam edilmektedir.

Belplas A.Ş.

Sincan'da kurulu şirket, termoplastik yol çizgisi boyası üretimi ve uygulamasını yapmaktadır. Bu itibarla, konusunda ilk tesis olma özelliğine sahiptir.

Belya A.Ş.

31.12.1999 tarihi itibarıyla 68 kişinin çalıştığı Belya A.Ş. reklam panolarının kiralanması, fuar düzenlenmesi ve çeşitli basım ve yayın işleri konularında faaliyet göstermektedir. Söz konusu faaliyetlere, Ekim 2000 içinde çıkarılması planlanan ve halka ücretsiz dağıtılacak bir gazete basım - dağıtım işi de eklenecektir.

Anfa Ltd. Şti.

Altınpark tesislerinin işletmeciliğini yapan şirkette, Ağustos 2000 itibarıyla 208'i geçici olmak üzere toplam 385 personel görev yapmaktadır.

Bu şirketlere, 1994 sonrası Belko tarafından sermaye anlamında fiili olarak aktarılan paraların tutarı şu şekildedir.

Şirket Adı	Ödeme Tarihi	Ödeme Tutarı (TL)	Ödeme Tutarı (ABD Doları)
Bugsaş A.Ş.	23.05.1996	900.000.000	11.583
Belya A.Ş.	26.08.1996	1.477.245.324	17.379
	17.04.1997	4.750.000.000	35.984
	07.05.1997	2.500.000.000	18.115
	13.08.1999	342.754.676	782
	30.03.2000	125.460.000.000	341.496
Belplas A.Ş.	14.11.1997	26.904.000.000	142.349
	12.07.1999	54.104.853.127	128.515
	31.08.1999	552.215.328	1.246
Anfa Ltd. Şti.	10.02.1999	30.688.838.863	89.311
	21.02.2000	68.943.109	120
	24.02.2000	46.105.104.246	80.886
	20.03.2000	200.000.000.000	344.827
	29.03.2000	150.000.000.000	256.410
	18.07.2000	100.000.000.000	160.000
Toplam			1.629.003

Yukarıdaki tablodan da görülmektedir ki; Belko tarafından 1994 sonrası bağlı şirketlerine sadece sermaye anlamında fiili olarak yaklaşık 1.629.003 ABD Doları değerinde bir para ödenmiş, ancak söz konusu dönemde bu şirketlerden ne temettü ne de kar payı anlamında herhangi bir kazanç elde edilmemiştir.

Belko'dan 1994 sonrası dönem için bağlı ortaklıklarına ve iştiraklerine yapılan sermaye ödemelerine ilişkin gönderilen tabloda yer almamakla birlikte, Belso A.Ş.'den temin edilen bilançolar ve 04.12.1995 tarih ve 417 sayılı Ortaklar Kurulu Kararı'ndan, 1994 sonu itibarıyla şirketin ödenmiş sermayesi 2.300.000.000 TL. olarak görünmekte olup bu miktar 1995'te 22.300.000.000 TL.'ye ve 1996'da da 98.000.000.000 TL.'ye çıkarılmıştır. 1998 sonunda ise 100.000.000.000 TL'lik sermayenin tamamı ödenmiştir. Bu itibarla; Belko tarafından Belso'ya 1995 yılı içerisinde 20.000.000.000 TL. (ortalama kurdan yaklaşık 400.000 ABD Doları), 1996'da 75.700.000.000 TL. (ortalama kurdan yaklaşık 890.000 ABD Doları) ve 1998'de de 2.000.000.000 TL. (ortalama kurdan yaklaşık 7.500 ABD Doları) ödeme yapılmıştır. Bir başka ifadeyle, söz konusu dönemde sermaye ödemesi olarak yaklaşık 1.297.000 ABD Doları eşdeğeri kadar bir para Belso'ya aktarılmıştır. Yine aynı şekilde Belpa A.Ş.'ye de 1996 yılı içerisinde yaklaşık 14.977.740.000 TL.'lik (ortalama kurdan yaklaşık 470.000 ABD Doları) bir sermaye ödemesi yapılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, bu ödemeler karşılığında şirketlerden herhangi bir gelir elde edilmemiştir.

Öte yandan başta Vakbel İthalat ve İhracat A.Ş. ve Belka Ankara Katı Atıkları Ayıklama Değ. Bilgisayar İnş. San. ve Tic. A.Ş. olmak üzere Belko'nun sermayesine değişik oranlarda katılımı olduğu toplam yedi adet de iştirak şirketi bulunmaktadır. Bu iştiraklerin isimleri ve sermayelerindeki Belko hissesi şu şekildedir.

<u>Şirket Adı</u>	<u>Hisse Oranı (%)</u>	<u>Değeri (TL/000.000)</u>
Vakbel İthalat ve İhracat A.Ş.	0,688	22.000
Belka Ankara Katı Atıkları Ayıklama Değ. Bilgisayar İnş. San. ve Tic. A.Ş.	40	100.000
Bugsaş Başkent Ulaşım ve Doğalgaz Proje ve Taahhüt Hizm. San. ve Tic. A.Ş.	10	4.000
Beltaş Belediye Teknik Hizmetleri A.Ş.	0,288	780
Belbeton Beton Elemanları San. Üretim ve Tic. A.Ş.	0,24	600
Anet Ankara Et İşlt. San. ve Tic. A.Ş.	0,045	180

Portaş Proje Org.
İşlt. İnş. Taah. Mũřavirlik
ve Tic. A.ř.

0,00000185

0,185

Toplam

127.560,185

Belko'nun iştirakleri içerisinde en yũksek değerde sermaye koyduğu Belka A.ř.'nin yaklaşık % 60 oranında bir katılımla ana hissedarı ASKİ olup şirket, evsel atıkların arıtımı konusunda faaliyet gũstermektedir. Belka A.ř.'de son dũnem itibarıyla 218 personel gũrev yapmaktadır. Yukarıda da belirtildiği ũzere, Belko'nun sermayesine yaklaşık % 40 oranında sahip olduğu şirket, 10.03.2000 tarihinde sermaye artırımına gitmiş ve bu işlemlle Belko'nun 96.000.000.000. TL.'lik bir taahhũdũ oluşmuştur. 28.03.2000 itibarıyla Belko tarafından bu değerin 24.000.000.000 TL.'si ũdenmiř olup geriye 72.000.000.000. TL.'lik bir bũlũm kalmıştır. Bir başka ifadeyle, sũz konusu tarih itibarıyla Belko'dan Belka'ya sermaye artırımını bağlamında ũdenen para yaklaşık 41.000 ABD Doları'dır.

Diğer taraftan, Belko'dan sũz konusu bağlı şirketleri ve iştiraklerine sermaye ũdemeleri dışında bir para aktarımı yapılıp yapılmadığının tespiti amacıyla muhasebe kayıtlarında incelemeler yapılmış ancak bu incelemeler sonucunda şirket kayıtlarının tutuluş biçimi ve incelenen dũnemin uzunluğu dolayısıyla birebir eşleştirme sağlanamamış olmakla beraber, Belko'nun yıl sonu bilançolarından gerek nakit olarak ve/veya gerekse mal veya hizmet değişimi sonucunda oluşan net alacak ilişkisi aşaşıdaki tabloya yansıtılmıştır.

Yıl	Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar (\$)	İştiraklerden Alacaklar (\$)	Toplam (\$)
1994	2.391.033	253.770	2.644.803
1995	2.179.089	120.569	2.299.658
1996	549.898	90.507	640.405
1997	374.561	29.417	403.978
1998	247.764	19.338	267.102
1999	- 2.883	48.626	45.743

Buradan da gũrũlmektedir ki; ũzellikle 1994 ve 1995 yılları itibarıyla dũnem içinde gerçekleştirilip tũmũyle ya da bir kısmı kapatılan işlemler bir tarafa, Belko'nun bağlı ortaklıklarından ve iştiraklerinden toplamda yıl sonu bağlamında iki milyon ABD Doları'ndan fazla alacağı bulunmaktadır.

Ticari işletmelerin karlı gũrdũkleri başka şirketlere yatırım yaparak sermaye kazancı beklemeleri doğaldır. Genel bir ifadeyle, ana iştibal konularındaki kazançlardan daha fazla kazanç elde edilmesi bu faaliyetlerin sũrdũrũlmesini anlamlı kılan en ũnemli koşullardandır. Ancak yukarıda da ifade edildiği ũzere Belko'nun 1994 sonrası dũnemde anılan şirketlere koyduğu sermayenin tutarı yaklaşık 3.437.503 ABD Doları olduğu halde buralardan herhangi bir kazanç elde edilmemektedir. Bundan da ũte, Belko'dan bu şirketlere borç - alacak ilişkisi çerçevesinde nakit para ıkışları yapılarak ve/veya ticari işlemler sonucu biriken borç kalemleri ile şirketlerin bir nevi işletme sermayesi ihtiyaçları karşılanmaktadır.

h- Belko'nun Sermaye Miktarı - Kar Oranları İlişkisi

Teşebbüslerin sermaye gereksinimleri etkinlik gösterdikleri için mahiyetine göre değişkenlik gösterebilmekle birlikte, stok devir hızı teşebbüsün sermaye gereksinimini belirleyen en önemli faktörlerden birisi olmaktadır. Bu durum da, yeni alımların satış miktarına göre yapılması, dağıtım sisteminin iyileştirilerek stok gereksiniminin düşürülmesi, alternatif temin kaynaklarının araştırılarak hazır tutulması, ödeme - tahsilat vadeleri dengesi gibi çeşitli unsurlara bağlıdır. Bütün bu unsurlar göz önüne alındığında, Belko'nun sermaye azlığından öte, söz konusu sermayenin verimli olarak kullanılmaması nedeniyle finansman sıkıntısı çekmektedir.

Rekabet Hukuku açısından uygulanan fiyatın aşırı olup olmadığının tespitinde tüketicinin ilgili ürüne ödediği tutar önem kazanmaktadır. Bu nedenle ortakların sermaye gereksinimini karşılamaması hususunun Belko ile ortakları arasındaki bir sorun olup Belko'nun ilgili pazarda aşırı fiyat uygulamasını mazur gösterebilecek bir gerekçe olarak değerlendirilmeyecektir.

Diğer yandan Belko yetkilileri, 1994 yılına kadar satılan kömüre devlet yardımı uygulandığını ancak söz konusu yardımların zamanında ödenmemesi nedeniyle şirketin ağır finansman ve kur farkı giderine maruz kaldığını ileri sürmektedir. Belko'nun kar-zarar tablolarına bakıldığında, 1994 yılında 885.278.000.000 TL. ve 1995 yılında ise 309.435.000.000 TL. zarar ettiği görülmektedir. Şirketin 1996 yılında finansman gideri 15.785.000.000 TL., kur farkı gideri 777.579.000.000 TL., bilanço karı ise 199.633.000.000 TL. olmuştur. Ancak 1996 yılında yapılan aşırı alımlar sonucu, ödemelerin yapıldığı 1997 yılından itibaren şirketin kur farkı ve finansman gideri artmış, bunun neticesinde Belko 1997 yılında 901.331.000.000 TL., 1998 yılında ise 5.400.474.000.000 TL. bilanço zararı açıklamıştır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere Belko'nun devlet yardımı uygulamasının kaldırıldığı 1994 yılından sonra, 1995 ve 1996 yılında finansal durumu düzelerken şirket kar etmeye de başlamış, ancak 1997 yılından itibaren büyük tutarlarda zarar baş göstermiştir. Bu itibarla, şirketin devlet yardımı uygulamasının kaldırılmasından 3 yıl sonra büyük miktarlarda zarar etmesinin bu yardımların geç ödenmesi konusu ile doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır.

I- Arsa Alımları

Yenimahalle Susuz'da şirket muhasebe kayıtlarına 26.04.1996 tarihi ile intikal ettirilen 21.296.400.000 TL. bedelli (yaklaşık 287.789 ABD Doları) bir arsa alımı yapılmıştır. Ancak bundan önce, söz konusu arsanın Ankara Büyükşehir Belediyesi'nce kamulaştırılmasına karar verilmiş ve bu itibarla taşınmaza, Yenimahalle İlçesi Kamulaştırma Kıymet Takdir Komisyonu tarafından hazırlanan 27.12.1995 tarihli raporla 21.296.400.000 TL. değer biçilmiştir. Yine muhasebe kayıtlarından, anılan arsanın 18.08.1998 tarihinde 65.648.708.000 TL. değerle Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne devredildiği anlaşılmaktadır. Bu işlemle Belediye tarafından kamulaştırılan bir taşınmaz Belko'ya satın alınılarak bedeli ödetilmiş ve bu işlemde ancak 2 yıl 3 ay sonra Belediye mülkiyetine geçirilmiştir. Bu satışla ilgili olarak alınan 31.07.1998 tarih ve 574 sayılı Ortaklar Kurulu Kararı'nda söz konusu arsanın "ucuz toplu konut alanı" olarak ilan edilmesi nedeni ile satışının yapılmasının kararlaştırıldığı ifade edilmektedir. Öte yandan, anılan arsa Belko'ya 287.789 ABD Doları'na mal olduğu halde Belediye'ye satışı yaklaşık 238.974 ABD Doları değerle

yapılmıştır. Bu uygulamayla Belko aracı gibi kullanılmış ve belli oranda zarara uğratılmıştır.

Öte yandan yine Belko tarafından 23.05.1997 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediyesi'nden Çankaya Kültür Mahallesi'nde bir arsa alınmıştır. Bu arsanın bedeli ise 150.500.000.000 TL., bir başka ifadeyle yaklaşık 1.090.579 ABD Doları olarak kayıtlara geçirilmiştir. Bu arsa üzerine Belko Bedesten İş Merkezi isimli bir bina yaptırılmasına karar verilmiş ve bununla ilgili olarak müteahhit firma Hona İnş. San. A.Ş. ile 28.08.1997 tarihinde sözleşme yapılmıştır. 1997 fiyatlarıyla söz konusu İş Merkezinin keşif bedeli 912.641.788.528 TL. (ortalama kurdan 5.876.637 ABD Doları), ihale bedeli ise 774.832.878.461 TL. olmuştur (4.989.265 ABD Doları). Daha sonra çıkan teknik aksaklıklar ve finansal güçlükler nedeniyle söz konusu iş merkezi inşaatı, müteahhit firmayla yapılan protokol ile durdurulmuştur. 1998 yılında yapımına başlanan iş merkezi için müteahhit firmaya ödenen tutarlar; 1998 yılında 49.198.662.350 TL. (186.941 ABD Doları), 1999 yılında ise 1.219.801.007.095 TL. (2.863.382 ABD Doları) ile toplam 3.050.323 ABD Doları olmuştur. Bu ödemelerin dışında, Belko'nun protokole göre müteahhit firmaya 151.826.642.509 TL. borcu bulunmaktadır.

Bu çerçevede alınan arsayla birlikte iş merkezi inşaatının Belko'ya maliyeti, kalan borç hariç, yaklaşık 4.140.902 ABD Doları olmuştur.

j- Otomobil Alımları

Şirket adına muhtelif tarihlerde çeşitli otomobil alımları yapılmıştır. Bu tür bir işletmenin otomobil alımı yapması doğaldır. Ancak bu alımların niteliği, miktarı ve sonrasında alınan araçların hangi amaçlarla nerelerde kullanıldığı önemlidir. 1994 sonrası dönemde Belko tarafından toplam 23 adet binek oto alımı yapılmıştır. Ancak söz konusu otolardan iki tanesi niteliği itibarıyla dikkat çekicidir ki; bunlar, 19.07.1995 tarihinde alınan Fiat Tempra 2.0 marka zırlı araç ile 21.07.1997 tarihinde alınan 1996 model plakalı Mercedes S 320 L marka araçtır. Zırlı Tempra için yaklaşık 77.000 ABD Doları (3.435.742.574 TL.) ödenmiş ve diğer aracın Belko'ya maliyeti ise 181.500 DM olmuştur (Ek-91). 31.07.1995 tarih ve 397 sayılı 07.07.1997 tarih ve 506 sayılı söz konusu araçların alımına ilişkin Ortaklar Kurulu Kararları'nda, bu araçların "Belko'nun ihtiyacında kullanılmak üzere" alınmasına karar verildiği ifade edilmektedir. Ancak sonradan bu araçlar Büyükşehir Belediyesi'ne kiraya verilmiştir.

k- Helikopter Bağışı

Önceki bölümlerde de işlendiği üzere, 1996 yılında yapılan kömür alım ihalesinde Belko ihaleyi kazanacak firmalara teknik özellikleri belirtilen şekilde bir helikopter bağışı şartı getirmiştir.

Bu itibarla, ihaleyi kazanan Minerkom A.Ş. - Erkan A.Ş. İş Ortaklığı tarafından Belko'ya 1.750.000 ABD Doları değerinde Bell 222 UT tipi bir helikopter hibe edilmiş ve söz konusu helikopterin bedeli ihale fiyatına 3,5 ABD Doları/Ton olarak yansıtılmıştır. Öte yandan bu dönemde, Belko'nun zaten 1986 yılında edinilmiş Bell 206 B 3 Jet Ranger marka bir helikopteri bulunmaktadır.

I - İhalelerin Davet Usulüyle Yapılması ve Reklam Giderleri

Belko'nun önceki bölümlerde değinildiği üzere, bazı kömür alımı, nakliye ve torbalama ihalelerini davet usulüyle yaptığı ifade edilmişti. Bununla birlikte, şirketin personeli için yemek alımından çuval teminine kadar pek çok alımın ve diğer bazı faaliyetin gerçekleştirilmesi de yine aynı şekilde "davet usulüyle" yapılmıştır. Belirtildiği üzere, ihalelerin davet usulüyle yapılması; bir tarafta yüksek fiyatla kömür satan Belko'nun faaliyetlerindeki şeffaflığı azaltmakta, diğer yandan da işlemlerin minimum maliyetle gerçekleştirilmesi ihtimalini asgariye düşürmektedir.

Öte yandan, Belko ilgili pazarda tekel olmasına rağmen çeşitli amaçlarla "Belko Kömürü" reklam ve ilan vermekte, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bazı kutlama ve davetlerine finans sağlamaktadır.

Ayrıca, 03.07.1995 tarih ve 390 sayılı Ortaklar Kurulu Kararı ile Tuzluca'yır Eleme Depo Sahası içinde Kömür Eleme ve Bent Konveyör Sistemi kurulmasına ilişkin ihalenin ve 01.03.1996 tarih ve 429 sayılı Karar ile ilave Otomatik Kömür Torbalama Tesisi'nin ihalesinin davet usulüyle yapılması kararlaştırılmıştır.

Sonuç olarak yukarıdaki bilgiler ışığında Belko'nun, sattığı kömürü nakde çevirme süresinin bu kömürün bedelini ödeme süresine göre çok daha kısa olduğu, buna rağmen kur farkı giderine maruz kaldığı, öte yandan 1996 yılında aşırı boyutlara varan kömür alımlarıyla stokların çok yükseldiği, söz konusu trendin sonraki iki yılda da devam ettiği ve bu nedenle ekstra bir finansman yükü altına girildiği, personel giderlerinin, personel sayısının 1994 yılından sonra önemli ölçüde azaltılmasına rağmen yine de çok yüksek olduğu, şirketin mali durumunun bozuk olmasına rağmen kömür faaliyetiyle ilgili olmayan pek çok harcama yapıldığı ve kömür maliyetlerini yükseltici tüm bu olgulara şirketin keyfi ve verimsiz yönetilmesi neden olduğu sonucuna varılmıştır.

2.2.3. Satış Fiyatları

Aşırı fiyatlama yoluyla hakim durumun kötüye kullanılması uygulamalarının tespitinde incelenmesi gereken en önemli kriter, ürünün ekonomik değerinin kıyaslanmasıdır. Başka bir ifadeyle, benzer özellikler taşıyan ve nispeten rekabetçi bir yapıda olan diğer coğrafi pazarlarda, aynı ya da eş değer niteliklere sahip ürünün fiyatlarının karşılaştırılması ilgili coğrafi pazarda hakim durumda olan teşebbüsün aşırı fiyat uygulayıp uygulamadığının en büyük göstergesidir.

Türkiye'ye ithal edilen ısınma amaçlı tüm kömürlerin standartları Çevre Bakanlığı tarafından tespit edilmektedir. İl veya İlçe Mahali Çevre Kurulları ise kendi bölgelerinde (hava kirliliği durumuna göre), bu standartlar baz alınarak, kullanılacak kömürlerin özelliklerini belirlemektedir. Bu itibarla genel anlamda kaynağı ne olursa olsun tüm ithal kömürlerin, bu standartlara uygunluk göstermesi anlamında eşdeğer niteliklere sahip ve dolayısıyla karşılaştırılabilir durumdadır. Kömür satış fiyatları Belko'nun satış fiyatları ile karşılaştırılan şirketlerin sattığı ithal kömürün, spesifikasyonlar bakımından, Belko'nun sattığı kömürlerle eşdeğer olduğu tespit edilmiştir.

Belko'nun satış fiyatları, şirket bünyesinde genellikle her ay yapılan toplantılar neticesinde tespit edilmektedir. Bu toplantılarda, gelecek ay için ABD Doları kuru

tahmini yapılmakta ve o dönem içerisinde oluşan maliyetler de göz önünde bulundurularak uygulanması gereken fiyatlar belirlenmektedir.

Bu bağlamda, Belko'nun 1994'den itibaren fiyat değişimleri aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

TARİH	FİYAT / Ton (KDV Dahil)			
	Perakende		Toptan	
	Türk Lirası	ABD Doları	Türk Lirası	ABD Doları
01.02.1994	2.300.000	133	2.150.500	125
15.04.1994	4.800.000	141	4.500.525	132
03.12.1994	5.400.000	150	-	-

TARİH	FİYAT/Ton (KDV Dahil)			
	Torbali		Dökme	
	Türk Lirası	ABD Doları	Türk Lirası.	ABD Doları
Ocak 1995	-	-	4.985.000	129
05.06.1995	6.200.000	144	5.750.000	133
03.07.1995	6.600.000	150	-	-
01.08.1995	7.400.000	168	6.500.000	147
04.10.1995	9.200.000	187	8.300.000	169
29.02.1996	11.000.000	169	10.000.000	153
19.04.1996	13.500.000	182	11.500.000	155
01.06.1996	15.000.000	192	12.000.000	153
01.07.1996	16.000.000	197	13.000.000	160
01.08.1996	17.000.000	207	14.500.000	176
01.09.1996	17.200.000	202	15.300.000	180
01.10.1996	18.000.000	197	16.000.000	175
01.04.1997	22.000.000	173	20.000.000	157
01.05.1997	25.000.000	186	22.000.000	164
01.06.1997	27.000.000	194	24.000.000	172
01.08.1997	27.500.000	174	24.000.000	151
01.10.1997	30.000.000	173	28.000.000	161
01.11.1997	33.000.000	181	31.000.000	170
01.12.1997	35.000.000	181	32.000.000	165
01.01.1998	37.000.000	181	34.000.000	166
04.02.1998	40.000.000	186	36.000.000	168
01.04.1998	50.000.000	207	45.000.000	186
01.10.1998	53.000.000	192	-	-
01.12.1998	55.000.000	182	50.000.000	165
01.01.1999	60.000.000	191	55.000.000	175
01.03.1999	65.000.000	184	60.000.000	169
01.05.1999	70.000.000	180	65.000.000	167
02.06.1999	75.000.000	185	70.000.000	173

01.07.1999	80.000.000	190	75.000.000	178
01.09.1999	85.000.000	192	80.000.000	181
01.10.1999	93.000.000	202	83.000.000	180
01.11.1999	95.000.000	197	85.000.000	176
01.12.1999	100.000.000	194	90.000.000	174
13.12.1999	102.000.000	194	92.000.000	174
10.02.2000	110.000.000	196	100.000.000	178
10.03.2000	115.000.000	198	102.000.000	175

Ocak 1996'dan itibaren torbalı kömür fiyatları adreste teslim olarak belirlenmektedir. Dökme kömürde ise söz konusu fiyatlara nakliye dahil edilmemiştir.

3. SAVUNMALAR

3.1. Belko'nun Kömür Alış Maliyetlerine İlişkin Savunmalar

Belko'nun kömür alımlarına ilişkin yaptığı savunmalar genel itibarıyla aşağıdaki hususları içermektedir.

“Belko, Devlet İhale Kanunu'na tabi olmamasına rağmen bir çok ihaleye çıkarak veya titiz bir şekilde piyasa araştırması yaparak kömür temini yoluna gitmiştir. İhaleler, Resmi Gazete ve diğer gazetelerde ilan edilmiş, teklifler medya huzurunda açılmıştır. E... A.Ş.'nin gerekli şartları taşımamasına rağmen, fiyat teklifleri verildikten sonra ihaledeki en düşük fiyattan daha düşük fiyat vererek ihaleyi almış olması, Belko'nun menfaatlerini korumaya yönelik bir işlem olup kömür alım maliyetlerini azaltmıştır. 25.08.1994 tarihli sözleşme kapsamında E... A.Ş.'den 87.50 ABD Doları/ton fiyattan 250.000 ton bağlantı yapılmış, ancak yeterli seviyede kömür bağlantısı ve stok bulunduğu için opsiyon hakkı kullanılmamıştır. Opsiyon kullanma süresinin geçmiş olmasına rağmen Belko'nun çabaları ile 24.01.1995 tarihli Ek Protokol ile kömür fiyatlarının yüksek olduğu tarihte 87.50 ABD Doları/ton fiyattan 250.000 ton+%50 Belko opsiyonu ile E... A.Ş. ile yeni sözleşme yapılmış, ancak 24.01.1995 tarihli sözleşme kapsamındaki taahhütlerini yerine getirmesi için yapılan çağrıya E... A.Ş. dünya piyasalarındaki kömür fiyatlarının aşırı yüksekliği dolayısıyla olumsuz cevap vermiş, taahhütlerini ancak fiyat artırımını ile yerine getirebileceğini bildirmiştir. E... A.Ş.'nin olumsuz cevabı üzeri yapılan piyasa araştırması neticesinde en iyi teklif olarak M... A.Ş. 113.5 ABD Doları/ton, E... A.Ş. ise 100 ABD Doları/ton fiyat vermiştir. Bu durumda Belko'nun önünde iki seçenek bulunmaktaydı. Birincisi E... A.Ş.'nin 2.187.500 ABD Doları tutarındaki teminat mektubunu yakarak 562.500 ton kömürü M... A.Ş.'den 113.5 ABD Doları/ton fiyatla almak, ikinci seçenek ise E... A.Ş.'den 562.500 ton kömürü 100 ABD Doları/ton fiyatla satın almaktır. Belko, ikinci seçeneği tercih ederek kömür alım maliyetini 3.218.750 ABD Doları azaltmıştır. Diğer yandan E... A.Ş.'den 87.50 ABD Doları/ton fiyattan sadece 1994 yılında 140.578 ton alındığı, dolayısıyla sözleşme miktarı olan 250.000 tonun kalan kısmının 100-103.5 ABD Doları/ton fiyattan alındığı iddiası gerçekleri yansıtmamaktadır, çünkü 25.08.1994 tarihli sözleşme kapsamından E... A.Ş.'den 87.50 ABD Doları/ton fiyatla alınan kömür miktarı toplam 251.547 ton olup bu miktarın 110.969 tonluk kısmı 1995 yılında satın alınmıştır.

95 Eylül-96 Mart arası kömür stoklarının minimum düzeyde olması, Mart 95 ayından itibaren E firmasının kömür getirememesi, E... A.Ş.'nin getirdiği kömürün ihtiyacı karşılayamaması nedeniyle spot piyasadan 110-120 \$ gibi yüksek fiyattan kömür almak zorunda kalınması, dünya piyasalarında kömür fiyatlarının yükseleceğinin tahmin edilmesi, 1996 Ocak ayında Vakıflar Bankasının kömür alımına ilişkin garanti istemesi nedeniyle sözleşmesi imzalanmış olan Vakbel A.Ş.'nin kömür üretimine başlamamış olmasından dolayı Belko, 1996 yılı başında kömür alım ihalesine çıkmıştır. İhale şartnamelerindeki hüküm gereğince, şart koşulan helikopteri ihaleyi kazanan firmalar ihale edilen tonajlar bazında müştereken Belko'ya bağışlayacaklardır. Dolayısıyla, ihalenin düşük tonaj teklif eden firma üzerinde bırakılması amacıyla helikopter şartı koyulduğu doğru değildir.

1996 yılı ihalesinde, en düşük teklif veren firma ile 113.50 \$/ton fiyatla ihaleyi sonuçlandırmak mümkün iken basın huzurunda açık eksiltmeye gidilmiştir. Yapılan açık eksiltmede, en düşük teklifi veren M...-E... İş Ortaklığı'nın fiyatı 4.10 \$ daha indirmesi sağlanarak ihale ilgili iş ortaklığına 109.40 \$'a verilmiş olup bu indirimden Belko'nun kazancı 2.050.000 \$'dır. İş ortaklığı ile yapılan sözleşme ise 107.21 \$/ton fiyat üzerinden imzalanmış ve İş Ortaklığı'ndan 19.11.1997 tarihine kadar 500.034 ton kömür alınmıştır. 20.02.1997 tarihinde İş Ortaklığı ile 108.75 \$ fiyatla 500.000 ton kömür alımına ilişkin protokol imzalanmıştır. 1998 yılı başında İş Ortaklığı'na Vakbel A.Ş.'nin teslim ettiği kömür fiyatları emsal gösterilerek fiyatlardan indirim yapılması teklif edilmiştir. Bunun neticesinde, İş Ortaklığı'nın fiyatı 104 \$'a indirilmiştir ve halihazırda bu protokol çerçevesinde kömür alımları sürdürülmektedir. KKDF'de meydana gelen değişiklikler çerçevesinde sözleşme fiyatlarında değişiklik oluşmaktadır. Belko'nun bu fiyat indirimleri neticesinde 2.973.400 \$, İş Ortaklığı yerine Vakbel'den alım yapılması sonucu da 3.800.000 \$ kazancı olmuştur.

Vakbel A.Ş. ile 09.01.1996 tarihinde imzalanan kömür alım sözleşmesindeki fiyat, henüz G. Afrika'daki maden ocaklarının açılmamış ve ruhsatların alınmamış, dolayısıyla maliyetlerin belli olmaması nedeniyle bazı varsayımlar dikkate alınarak belirlenmiştir. Sözleşmenin imzalanmasından sonra KKDF oranı %0'dan %6'ya yükselmiş, Karayolları Trafik Kanunu'ndaki tonaj tahdidinin aktif bir şekilde uygulanması karayolları taşımacılığında %75 civarında fiyat artışına neden olmuştur. Bu değişiklikler toplamda ton başına 8 \$ fiyat artışına yol açmıştır. Taraflar bu maliyet artışları nedeniyle, kömür teslimatı başlamadan önce sözleşme fiyatını tekrar gözden geçirerek düzenlemişlerdir. Vakbel A.Ş.'nin spot piyasada sattığı kömürün fiyatı Belko'ya sattığı fiyata göre ucuz olabildiği gibi pahalı da olabilmektedir. Diğer taraftan Belko'nun Vakbel A.Ş.'den ve İş Ortaklığı'ndan kömür alış fiyatları O... A.Ş.'nin kömür satış fiyatlarından 10-15 \$ daha ucuzdur."

3.2. Personel Harcamalarına İlişkin Yapılan Savunmalar

Belko savunmalarında; personel harcamalarına ilişkin olarak öncelikle yıllar itibarıyla personel başına düşen satış miktarı (ton) değerleri verilmekte ve sonrasında da personelin ABD Doları bazında 1993 sonrası yıl sonu aylık ücretleri gösterilerek, personel harcamalarında azalma olduğu ispatlanmaya çalışılmaktadır.

Yapılan savunmalarda;

"Belko personel sayısını 1994 yılı Nisan ayından bu yana 2/3 oranında azaltılmıştır. 1 Nisan 1994 tarihinde 1179 kişi olan personel sayımız 429 kişiye düşmüştür. Diğer taraftan, 1995-1996 kış döneminde personel sayısının daha da azaltılabilmesi amacıyla Perakende Satış Depolarında özel sektör marifetiyle Belko adına kömür satış yöntemi denenmiş ancak, özel teşebbüs mensuplarının makul kar oranları üzerinden satışla yetinmek istememeleri, Belko kömürü yanında kaçak ve kalitesiz kömür satma girişimleri yüzünden bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Ankara Valiliği de söz konusu uygulamanın sona erdirilmesini ve tüm satış işlemlerinin Belko personeli vasıtasıyla yapılmasını istemiştir.

Belko'nun görevi yalnızca kaliteli ithal kömür temin etmek değildir. Kuruluşumuz Ankara şehrindeki hava kirliliğinin azaltılması için görevlendirilmiştir. Bu nedenle Belko, kaçak kömürle mücadelede başarı sağlanabilmesi için Çevre Zabıtasına lojistik destek, kaçak kömür yakalayan kolluk güçlerine hediye vermektedir. Bu uygulama T.T.K.'nın 20. maddesi gereği basiretli tüccar gibi davranma anlayışına uygundur."

denilmektedir.

3.3. Kur ve Vade Farkına İlişkin Yapılan Savunmalar

Bu bölümde yapılan savunmalar genel olarak Şirketin alım-satım vadeleri, sermaye yetersizliği ve önceki dönemlerden kalan borç yükü hususları üzerine oturtulmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin, yapılan sermaye artırımlarına katılarak sermayenin Mart 1994'te 150 milyar TL. ve 2000 yılında da 18,5 trilyon TL'ye çıkarılmasının dahi maruz kalınan finansman yükünün ortadan kaldırılmasına kafi gelmediği belirtilmiştir.

3.4. Belko Maliyetlerine Diğer Faaliyetlerin Etkisi

Savunmalarda bu konu ile ilgili olarak, Belko Ltd. Şti. tüzel kişiliği altında faaliyet gösteren Park Restoran ve Belko Havacılık adlı işletmelerin kar-zarar durumlarının kömür satışlarına ve maliyetlerine yansıtılmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, bağlı ortaklıklara yapılan sermaye yatırımlarından sözkonusu şirketlerdeki Belko hisselerinin satışı gündeme geldiğinde, kar edileceği iddia edilmektedir.

3.5. Diğer İddialara İlişkin Yapılan Savunmalar

a- Stokların Yüksek Olması

Stok maliyetlerine ilişkin olarak iddia edilenler; Şirketin özel konumu ile ilişkilendirilmektedir. Belko'nun Ankara'da hukuki tekel olmasından dolayı yok satma gibi bir durumun söz konusu olmadığı, bu itibarla sürekli belli bir stok seviyesiyle çalışılmak zorunda kalındığı ifade edilmekte ve grev, kötü hava koşulları, politik krizlerin yaşanması gibi durumlarda bile dünya piyasalarından, pazarlık gücü olmadan alım yapılması gerekebileceği ifade edilmektedir.

b- Sübvansiyonlar

1 Eylül 1994 tarihine kadar Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararları uyarınca kış dönemi itibarıyla Belko tarafından Ankara halkına satılan ithal kömür için ton başına Devlet yardımı verilmiştir. Ancak, taahhüt edilen yardımın bir bölümünün alınmadığı, sadece 1993-1994 döneminden kalan (ilgili dönemin kuru ile) yardım

miktarının yaklaşık 7,5 milyon ABD Doları'na karşılık geldiği ve halihazırdaki finansal yükün önemli bir kısmının bu alacağın tahsil edilememiş olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir.

c- Belko'nun Bugüne Kadar Uyguladığı Kömür Satış Fiyatlarının YPK Kararları ve Ankara Valiliğince Oluşturulan Fiyat Tespit Komisyonu'nun Belirlediği Fiyatlarla Uyumlu Olması

Bu konuyla ilgili olarak yapılan savunmada; Belko'nun 31.08.1994 tarihinden 21.06.2000 tarihli Ankara Mahalli Çevre Kurulu Kararı ile kömür satış fiyatlarının Valilikçe oluşturulan Fiyat Tespit Komisyonu tarafından belirlenmeye başlandığı tarihe kadar olan dönemde de, kömür satış fiyatlarını belirlerken, kömür alış maliyetleri, personel giderleri, genel giderler, kur farkları ile faiz giderlerinden oluşan finansman giderleri, toz zararı, fire, vs. gibi maliyet kalemlerini dikkate aldığı, anılan Komisyon'un da aynı şekilde Belko'nun söz konusu maliyetlerini göz önünde bulundurarak fiyat tespiti yaptığı ve tespit edilen bu fiyatların da Belko'nun bugüne kadarki dönemde uyguladığı fiyatlarla uyumlu olduğu ifade edilmektedir.

4. SAVUNMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Belko, pazarda tekel durumunda olması nedeniyle rekabet hukuku anlamında özel sorumlulukları olan bir teşebbüstür. Bu sorumluluklarından en önemlilerinden birisi de maliyet artırıcı uygulamalardan kaçınmak yükümlülüğünde olmasıdır. Bu bağlamda kömür alımlarında titiz davranması, maliyet azaltıcı fırsat ve şartları gözetmesi Belko'nun üzerine düşen görevlerdendir.

Devlet veya özel sektör tarafından açılan bir çok ihalede, taahhütlerini yerine getirebilecek firmaların ihaleye katılmasını sağlamaya yönelik olarak teklif verecek olan firmalarda, işin niteliğine göre bir takım özellikler aranmaktadır. Bu ihalelerde ihaleyi kazanan firmanın taahhüdünü yerine getirebilecek olması, en az ihalede çıkacak fiyat kadar önemli olmaktadır. Belko'nun 1994 yılında yaptığı Ankara teslimi kömür ihalesinin idari şartnamesinde de kömür teklifi verecek firmalarda, kömür ocağı işletici olmak veya en az 100.000 ton/yıl kömür ihracat veya ithalatı yapmış olmak, önceki taahhütlerini yerine getirmiş olmak gibi bir takım özellikler aranmıştır. E... firması bu özellikleri taşımadan ve fiyatlar verildikten sonra verdiği 87.50 ABD Doları/ton fiyatla ihaleyi kazanmış ve taahhüt ettiği kömürü aynı ihaleye katılan ve 88.20 ABD Doları/ton fiyat veren M... A.Ş.'den 87.25 ABD Doları/ton fiyatla alarak Belko'ya satmıştır. Belko, 1995 yılına kadar bir sonraki kış sezonuna ilişkin kömür ihalesi açarak alacağı kömür miktarını çeşitli firmalar arasında bölüştürmesi ve geleceğe ilişkin riskini azaltmasına rağmen 1995 yılında 1995-1996 kış sezonuna ait herhangi bir ihale açmamıştır. Bunun yerine, E... A.Ş. ile yapılan protokollerle tek kaynağa bağlı olarak kömür temin etme yolunu seçmiştir. Soruşturma döneminde Belko'nun E... A.Ş. ile Ek Protokol yaptığı 24.01.1995 tarihinde, kömür fiyatlarının yüksek olduğuna ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. Yurt içinde kömür fiyatları 1995-1996 kış sezonunda, yani 1995 yılının Ağustos-Eylül ayından itibaren yükselmeye başlamıştır. Belko fiyatların yükseldiği söz konusu dönem geldiğinde ise ihale açmamış, bunun yerine E... A.Ş. ile yaptığı protokollerle kömür temin etme yolunu seçmiş, ihale şartlarını taşımadığı halde ihaleyi kazanan E... A.Ş.'nin fiyatların yükseltilmemesi durumunda kömür vermeyi kesme tehdidiyle karşılaşmıştır.

Belko, E... A.Ş. ile 562.500 tonluk kömürü ilgilendiren fiyat artırımını ile sonuçlanan 13.09.1995 tarihli protokolü yapmadan önce çeşitli firmalardan 50.000 ton (\pm 30) kömür için fiyat teklifi almıştır. Fiyat teklif eden firmalar fiyatlarını en az 35.000 ton, en fazla 65.000 ton kömür satışı imkanlarının olacağını göz önüne alarak vermişlerdir. Yurtiçi piyasada kömür sıkıntısı çekildiği, toptan fiyatların, KDV dahil, 120-130 ABD Doları/ton civarında seyrettiği ve şirketlerin 50.000 ton kömürü bu fiyatlardan rahatça satabilme imkanına sahip olduğu bir dönemde firmaların Belko'ya cari piyasa fiyatının altında teklif vermeleri zaten mümkün değildir. Oysa Belko'nun piyasadaki 562.500 ton kömür için teklif istemesi durumunda, Belko ile uzun dönemli iş yapabileceği doğan firmaların müspet fiyat teklif etmelerinin mümkün olabileceği açıktır. Dolayısıyla, Belko'nun savunmasında yapılan hesapların bu gerçekler gözönüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Öte yandan, büyük miktarda alım-satım sözleşmeleri fiyatı ve mal sevkiyatını güvence altına almak ve olası aksaklıkları gidermek için yapılır. Uzun bir dönemi kapsayan büyük miktarlardaki alım-satım sözleşmeleri, piyasaların durumuna göre, her iki taraf içinde karlı veya zararlı olabileceği gibi, bazı durumlarda taraflardan sadece biri için de karlı veya zararlı olabilir, başka bir deyişle belirli bir risk içerir. Firmaların, zararlı duruma düştüğünde dahi taahhütlerini yerine getirebilecek, ticari itibarı yüksek taraflarla anlaşması esastır.

Gerekli şartları taşımayan E... A.Ş.'nin ihaleyi kazanması, 1995 yılında ihale açılmayıp E... A.Ş. ile yapılan protokoller çerçevesinde kömür temin edilmeye çalışılmasıyla bu şirkete muhtaç duruma düşülmesi ve sözleşme şartlarına uyulmaması neticesinde Belko zarara uğratılmış olup çeşitli hesaplamalarla bu durumdan Belko'nun kar ettiğinin ispatlanması mümkün değildir. E... A.Ş., Belko'ya sattığı kömürü M... A.Ş. vasıtasıyla dünyanın en büyük kömür pazarlayıcısı firmalarından olan G... AG'den almaktadır ki; G... AG'nin piyasalarda kömür fiyatının artması nedeniyle taahhüt ettiği kömürü temin edememe gibi bir zorlukla karşılaşması mümkün değildir. Belko, ticari gereklere uymayacak şekilde, mal vermeyi kesme tehdidiyle fiyatları yükselten ve taahhütlerini yerine getirmeyen E... A.Ş. ve M... A.Ş. (dolayısıyla G... AG) ile yaptığı ticareti hala sürdürmektedir.

Belko yetkilileri tarafından hazırlanan kömür alım miktarlarını ve fiyatlarını gösteren belgede E... A.Ş.'den 87.50 ABD Doları/ton fiyattan sadece 140.578 ton kömür alındığı ve bu alımın 1994 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir.

1996 yılında da medya huzurunda ihale yapılmış ancak sonrasında yeni bir ihale açmak, üretime başlayan Vakbel A.Ş.'yi ihaleye sokmak ve İş Ortaklığı'ndan opsiyon kullanmak yerine, piyasadaki çeşitli fiyatlar emsal gösterilerek İş Ortaklığı'ndan (sözleşmede olmayan) %100 opsiyon kullanılmıştır. Dolayısıyla ihale açıp Vakbel A.Ş.'yi de ihaleye sokmak yerine, Vakbel A.Ş.'nin fiyatlarını emsal gösterip İş Ortaklığı'ndan fiyat indirimi sağlanarak Belko'nun kazanç sağladığının iddia edilmesi mümkün değildir.

Belko, 1996 yılının Şubat ayında ihale açılmasının nedenlerinden birisi olarak, tek kömür sağlayıcısı olan E... A.Ş.'nin kömür sevkiyatının ihtiyacı karşılamaya yetmediğini göstermektedir. Oysa İş Ortaklığı, E... A.Ş.'nin Belko'ya 1994 yılı ihalesi kapsamındaki taahhütlerini yerine getirdiği, yani kömür teslimatını bitirdiği Ağustos 1996 ayında başlamıştır. Bundan da öte, o dönemde E... A.Ş. kömürü M... A.Ş.'den

almaktadır ve Belko'ya 440.000 ton kömür taahhüdü bulunmaktadır. 1996 yılı ihalesini İş Ortaklığı kurarak kazanan E... A.Ş. ve M... A.Ş.'nin halihazırda Belko'ya teslim etmeleri gereken büyük miktarda kömür varken, 1996 yılı ihalesi kapsamındaki kömür teslimatına başlamaları zaten mümkün değildir. Diğer yandan ihale şartnamesinde kömürün Mayıs 1996 - Aralık 1996 arasında teslim edilmesi gerektiği belirtilirken, İş Ortaklığı ile yapılan sözleşmede kömürün teslimi için Temmuz 1996-Şubat 1997 arasındaki dönem öngörülmüş, ancak teslimat 1997 yılının sonunda bitmiştir. Bu durumun, kömürü mayıs-aralık dönemi içerisinde teslim etmesi gerektiğini hesaplayarak fiyat teklif eden firmaların fiyatlandırma koşulları üzerinde adaletsizlik yarattığında şüphe bulunmamaktadır. İhale idari şartnamesinden Belko'nun 1996 yılında, E... A.Ş.'den teslim alacağı 440.000 ton kömürle birlikte, İş Ortaklığı ve Glencore'dan toplam 1.090.000 ton kömür bağlantısı yapma amacında olduğu, ancak 1994 yılında 460.000 ton, 1995 yılında 545.000 ton kömür satan Belko'nun bu miktarda kömürü 1 yıl içerisinde satamayacağını şirket yetkilileri tarafından da bilinmesi gerekmektedir.

Belko'nun 1996 yılı başında ihale açılmasına gerekçe olarak gösterdiği sebepler arasında kömür fiyatlarının yükseleceği beklentisinin neden olduğu gösterilmektedir. 1995-1996 kış sezonunda kömür fiyatları en yüksek seviyede bulunmakta olup kış sezonunun sonuna doğru düşme trendine girmiştir.

Personel başına ne kadar satış yapıldığı kayda değer bir göstergedir. Ancak; bu satışların ne pahasına yapıldığı daha da önemli bir husustur. Çünkü, asıl olan bu satışların gerçekleştirilebilmesi için söz konusu personel için yapılan harcamanın büyüklüğüdür.

Nispi olarak bakıldığında, 1994 yılında çok fazla sayıda personel olduğu ve sayının sonraki dönemlerde azaltıldığı görülmektedir. Ancak, 1994 sonrasında personelin satışlara katkısı değerlerinde istikrarlı bir gidiş söz konusu değildir. 1994 yılındaki aşırı personel, bu sayıyı inceleme döneminin en kötü değeri olan 420'ye (ton/personel) taşımış, sonraki yıllarda bu sayı 1,081 ila 630 ton/personel arasında değişkenlik göstermiştir.

1994 yılında 3,464 ABD Doları olan personel maaşları toplamı, 2000 yılında 4,016 ABD Doları'na yükselmiştir (Söz konusu ücretlerin 1995-1998 arası büyüklüğü 3,097 ila 4,327 ABD Doları arasında değişkenlik göstermiştir.). Öte yandan, bir işletmedeki personel harcamalarının büyüklüğü o bünyede çalışan kişilere salt maaş bazında ödenen değerlerden çok farklıdır ve maliyetlerle ilişkilendirilmesi gereken değerler, toplam personel harcamaları olmalıdır.

Bununla birlikte işin asıl önemli unsuru olan parasal boyutlarına bakıldığında durum büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Şöyle ki; personel başına yapılan harcamaların büyüklüğü ABD Doları bazında 1994 yılı için 5,776 iken bu değer 1999 yılında 11,492 \$/Kişi'ye ulaşmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Belko nun personel başına yapılan harcamaları 1994 yılına kıyasla neredeyse iki katına yükselmiştir. Nitekim, doğal olarak aynı trend bir ton kömür başına personel harcamalarında da görülmektedir. Bu itibarla, 1994 yılında 14.10 olan \$/Ton personel gideri, sonraki yıllarda sırasıyla 9.72, 5.98, 7.34 ve 14.03 olarak gerçekleşmiştir. Bu figürün 1999 yılı büyüklüğü ise 17.84 \$/Ton değerine ulaşmıştır. Bütün bu rakamlar da göstermektedir ki; azalan kömür satışları karşısında personel

harcamalarının büyüklüğü özellikle 1998 ve 1999 yıllarında, geçmiş dönemleri katlayarak artmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde görev yaptığı halde ücretleri Belko tarafından ödenen personel de maliyetlere artırıcı yönde etkiye bulunmaktadır. 1994-2000 yılları arasında dönem sonu itibarıyla bu kapsamda görev yapan personelin sayısı 4 ile 18 arasında değişkenlik göstermiştir.

Şirketin satış vadelerinin ödeme vadelerinden kısa olması itibarıyla, dövizle borçlanan bir teşebbüsün idarecileri tarafından, bu hususun göz önünde bulundurulması, maruz kalınacak kur riskini minimize edecek önlemler alınması gerekmektedir. Öte yandan; peşin satışlar bir tarafa incelemesi yapılan dönemde vadeli satışlarda büyük oranda vade farkı uygulaması yapılmıştır.

Park Restorant ve Belko Havacılık işletmelerinin kar-zarar pozisyonları Belko'nun bilançosuyla kombine edilmektedir. 1994 - 1999 arası dönemde toplam 2,818,580 ABD Doları zarar eden bu işletmelerin söz konusu kayıplarının Belko tarafından karşılandığı çok açıktır. Belko'ya ekstra yük getiren bu faaliyetlerin, Şirketin finansal pozisyonunu güçleştirerek esas faaliyet konusu olan kömür ticaretindeki işlemlerine maliyet olarak yansımaktadır

Öte yandan, Belko tarafından bağlı ortaklıklarına yapılan sermaye yatırımları, finansal sıkıntı içerisindeki bir şirket görüntüsüyle çelişki içerisindedir. 1994 sonrası dönemde Belko tarafından bu şirketlere akıtılan paranın tutarı yaklaşık 3,437,503 ABD Doları kadardır. Ancak, yatırılan bu kadar yüksek meblağa rağmen söz konusu dönem itibarıyla herhangi bir geri kazanım elde edilememiştir.

Şirketlerin belli stok seviyeleriyle çalışması doğaldır. Ancak bu stokların şirketin faaliyet yoğunluğu göz önüne alınarak asgari seviyelerde tutulması, stok maliyetlerinin getireceği yükün azaltılması açısından bir zorunluluktur. Belko'nun 1996 yılında yaptığı yüklü alımlar ortalama stoklarını önceki yıla göre büyük boyutta artırmış ve bu durum 1997 ve 1998 yıllarında da devam etmiştir. 1995 yılında 99,633 ton olan ortalama stok miktarı 1996 yılında, E... A.Ş., M... A.Ş. - E... A.Ş. İş Ortaklığı ve G... Int.'l AG'den yapılan toplam 859,752 tonluk alım sonucu 151,116 ton olarak gerçekleşmiştir. Stok değerleri 1997 ve 1998 yıllarında sırasıyla 187,096 ve 152,978 ton seviyelerinde tutulmuştur. 1999 yılına bakıldığında ise bu miktarın tona gerilemiştir.

Öte yandan, Belko'nun 1994 yılındaki ortalama stokları 93.673 ton, Aralık 1994 ayı itibarıyla de 96.303 tondur. Belko yetkililerinin bu miktardaki stokları yüksek olarak nitelendirmelerine karşın, satış miktarı her yıl düşen şirketin ortalama stokları yıl bazında 187.000 tona, ay bazında ise 238.000 tona çıktığı dönemler olmuştur.

Belko'nun, halihazırdaki finansal yükünün önemli bir kısmına neden olduğu ileri sürülen 1993-1994 döneminde Hazine'de kalan 7,500,000 ABD Doları karşılığı alacağı bulunmaktadır. Ancak, 1994 dönemi sonrasında, sadece tespit edilebildiği kadarıyla, bağlı ortaklıklara aktarılan sermaye tutarları, Belko Havacılık ve Park Restoran'ın zararları, Çankaya Kültür Mahallesi'nde alınan arsa ve burada başlanıp inşaatı durdurulan iş merkezine ve Belko tarafından satın alınarak Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı hizmetine kiralanmış Mercedes marka otomobile harcanan paraların toplamı yaklaşık 10,528,580 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir

ki, bu harcamalar Şirketin içinde bulunduğu finansal güçlüğe çok büyük oranda kaynakların yanlış kullanılmasının neden olduğunu göstermektedir.

Belko'nun parça kömür satış fiyatlarının 1994 yılında 133-150, 1995'te 144-187, 1996'da 169-207, 1997'de 173-194, 1998'de 181-207 ve 1999 yılı içerisinde de 180 - 202 ABD Doları arasında seyrettiği görülmektedir. 2000 yılının ilk üç ayında ise fiyatlar 197 ABD Doları civarında gerçekleşmiştir.

Aynı dönemlerde, diğer pazarlardaki aynı veya eşdeğer kömürlerin fiyat karşılaştırmalarına geçmeden önce Belko'nun fiyat değişimleriyle ilgili bazı noktaların ortaya konulması yararlı olacaktır. Şöyle ki; 1994 dönemine bakıldığında ortalama 142 ABD Doları olan fiyatların bir sonraki yıl 166 ABD Doları'na yükseldiği, 1996'da ise 188 ABD Doları olduğu görülmektedir. 1995-1996 döneminde ERN Şirketler Grubu'nun kömür piyasasından çekilmesi ve İstanbul'un yaklaşık 1,5 milyon tonluk ihtiyaçla pazara girmesinin yarattığı arz - talep dengesizliği sonucunda yükselen fiyatlar, 1996-1997 sezonunda normal seviyelerine (110-120 ABD Doları) inmiş olmakla birlikte, Belko'nun fiyatları tam tersine daha da yüksek oranlara çekilmiştir.

Öte yandan, Belko'nun maruz kaldığı en yüksek maliyet unsurunun personel harcamaları olduğu göz önünde bulundurulmak üzere, 1994 yılında şirketin istihdam ettiği toplam personel sayısı 1077 iken (27.03.1994'de 1179 kişi) ortalama fiyatlar 142 ABD Doları seviyelerinde tutulmuş, ancak sonrasında personel sayısı yaklaşık yarıya düşürülmesine ve 1996'dan itibaren iç pazardaki kömür fiyatları normal seviyelerine inmiş olmasına rağmen Belko'nun fiyatları 190 ABD Doları seviyelerinde belirlenmiştir.

Önaraştırma sürecinde Kasım 1999 dönemine ilişkin emsal kömürlerin diğer bazı coğrafi pazarlardaki fiyat karşılaştırmaları yapılmış, bu kıyaslamalar ile söz konusu dönem itibarıyla Belko'nun uygulamış olduğu fiyatların diğer pazardakilere nazaran % 60 - 70 oranında yüksek olduğu belirlenmişti. Soruşturma dönemi içerisinde özellikle, büyüklük açısından Ankara ile mukayese edilebilecek nitelikte olan İstanbul'da geçmiş dönemlere ilişkin fiyat bilgileri edinilmiştir. Bu itibarla, ağırlıklı olarak 1995 - 1996 sezonunda ithal kömürün kullanılmaya başlandığı İstanbul'da fiyatlar, söz konusu dönem hariç, adrese teslim, torbalı, peşin ve KDV dahil olmak üzere 115 - 130 ABD Doları seviyelerinde gerçekleşmiştir. Sadece 1995 - 1996 sezonunda yurt içi pazarda yaşanan arz - talep dengesizliği nedeniyle fiyatlar 140 ABD Doları seviyelerine kadar yükselmiş ve sonrasında düşme eğilimine girerek yukarıda belirtilen aralıkta dengeye oturmuştur. Bursa ilinde yapılan incelemelerde ise torbalanmış, ithal kömürün KDV dahil perakende satış fiyatınının 1996 dönemi hariç 110 - 120 ABD Doları civarında (Depo teslimi) seyrettiği tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, Ankara'da Belko'nun yaptığı organizasyona benzer bir yapıyla, ithalattan, İstanbul'un muhtelif yerlerinde kurduğu 70 civarında perakende satış noktası aracılığıyla müşterinin adresine kadar kömür teslimatı gerçekleştiren H...4 Madencilik San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin fiyatlarının (torbalanmış, adrese teslim, KDV dahil) karşılaştırmada referans alınabileceği düşünülmektedir. Bu itibarla söz konusu fiyatlara bakıldığında, aşağıdaki tabloyla karşılaşılmaktadır.

05 Ağustos	1997	20.000.000	(122 ABD \$)
10 Eylül	1997	20.750.000	(121 ABD \$)
01 Haziran	1998	32.500.000	(127 ABD \$)
13 Ekim	1998	35.000.000	(125 ABD \$)
02 Ocak	1999	40.000.000	(127 ABD \$)
28 Şubat	1999	44.000.000	(125 ABD \$)
01 Temmuz	1999	48.000.000	(114 ABD \$)
30 Ekim	1999	56.000.000	(116 ABD \$)
27 Kasım	1999	64.000.000	(125 ABD \$)
15 Ocak	2000	68.000.000	(124 ABD \$)

Öte yandan, Ankara'ya nazaran küçük bir pazar olmakla birlikte, coğrafi bakımdan oldukça yakın olan Polatlı'da oluşan fiyatlar Belko'nun ne kadar yüksek fiyatlarla satış yaptığının görülebilmesi anlamında çarpıcı örneklerdendir. Şöyle ki; son dönem itibarıyla Kasım 1999 Haziran 2000 döneminde Polatlı'da ithal torbalanmış kömürün adrese teslim KDV dahil fiyatı 113 ABD Doları olarak gerçekleşmiş ve Temmuz-Ağustos aylarında ise bu fiyat 118 ABD Doları'na yükselmiştir. Bu itibarla, Ankaralı tüketiciler kendilerinden sadece 75 km. uzaklıktaki tüketicilere göre kömüre yaklaşık 70 oranında daha yüksek bedel ödemektedirler.

Bu itibarla, yıl içinde ABD Doları/Ton bazında gerçekleşen ortalama fiyatlara bakıldığında ise aşağıdaki tabloyla karşılaşılmaktadır.

	Ankara	İstanbul	Fark (%)
1996	192	123	56
1997	180	123	46
1998	190	126	50
1999	191	121	57

Yukarıdaki değerlerden, 1996 yılından bu yana alternatif temin kaynağı bulunmayan Ankara'lı tüketicilerin bir ton kömüre İstanbul'daki tüketicilerden yaklaşık % 46 ila % 57 oranında daha yüksek bedel ödediği görülmektedir. Diğer yandan dökme kömürde de torbalı kömürde olduğu gibi, Belko'nun aşırı yüksek fiyatla satış yaptığı tespit edilmiştir. Şöyle ki; İstanbul Ticaret Odası verilerine göre İstanbul'da, 1997, 1998 ve 1999 yılları dökme kömür perakende satış fiyatı KDV dahil, adrese teslim olarak ortalama 100-105 ABD Doları/Ton olup, söz konusu dönemde Belko fiyatlarının ortalaması sırasıyla 163, 171 ve 175 ABD Doları/Ton olarak gerçekleşmiştir.

Kasım 1999 itibarıyla iç bölgelerimizdeki iller de dahil olmak üzere 1995-1996 döneminden sonra Bursa ve İstanbul'daki fiyatlar incelendiğinde, torbalı kömür fiyatlarının 120 - 125 ABD Doları seviyelerinde olduğu görülmektedir. Öte yandan, Ankara'da mutlak bir tekel konumunda olan Belko'nun fiyatlarının ise birden fazla teşebbüsün faaliyet gösterdiği pazarlarda oluşan fiyatlara göre oldukça yüksek olduğu açıktır. Bu yüksekliğin, tamamına gerçekte maruz kalınıp kalınmadığı kesin olarak tespit edilemeyen yüksek maliyet kalemlerinin oluşumuyla açıklanmaya çalışılmasının, bu durumu hakim durumdaki teşebbüslere bazı özel sorumluluklar yükleyen 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun çerçevesinde kabul edilebilir kılmaya yetmeyecektir.

Öte yandan, bu süreçte Sincan Kaymakamlığı'ndan gönderilen ve Kurum kayıtlarına 25.08.2000 tarih ve 3611 sayı ile giren bir yazıda; Sincan Kaymakamlığı tarafından ilçede ithal kömürü satışı yapılmak istenmesi dolayısıyla bir çalışma gerçekleştirildiği, buna göre Belko kömüründen gerek kalori ve gerekse diğer özellikler itibarıyla % 20 daha kaliteli olan Sibiryaya kaynaklı kömürün adrese teslim olarak KDV dahil ve taksitli 91.000.000 TL/Ton fiyatla (yaklaşık 140 ABD Doları) satılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, buna istinaden Ankara Valiliği'ne sunulan izin yazısının ve analiz raporlarının birer örneği de ek olarak gönderilmiştir.

11.08.2000 tarih ve 405 sayılı söz konusu yazıda özetle; özellikle Sincan'da halkın gelir seviyesinin düşük olduğu ve yüksek yakacak giderlerinin tüketicileri kaçak kalitesiz kömür kullanımına yönelttiği, bunun da bölgede hava kirliliğine neden olduğu, öte yandan kömür satışında Belko'ya sağlanan tekel hakkının rekabet olmayışı dolayısıyla çok yüksek fiyatlarla satış yapılarak kötüye kullanıldığı, bunun önüne geçilmesi amacıyla Kaymakamlık bünyesinde yapılan bir çalışmayla Belko kömüründen çok daha kaliteli Sibiryaya kaynaklı kömürün, Sincan Kaymakamlığı Kömür Tevzi Komisyonu amblemini taşıyan ve üzerinde seri numarası bulunan torbalar içinde, % 7 Komisyon karını ve KDV'yi de içerir, şekilde 1 + 3 taksitle adres teslimi 91.000.000 TL/Ton'dan (650.000 TL/\$'dan, yaklaşık 140 ABD Doları) satılabileceği, Komisyon karı olarak alınan % 7'lik kısmın masraflar çıktıktan sonra yine halkın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılacağı ve bu sayede yaklaşık 203 ABD Doları fiyatla satış yapan Belko kömüründen daha kaliteli ve de sürekli Kaymakamlık kontrolünde olan bir kuruluş aracılığıyla ton başına 63 ABD Doları daha ucuz fiyatla ve taksitli olarak halka intikal ettirilebilecek kömür için izin verilmesi halinde, hem Belediye tekelinin kırılmış olacağı hem de kömürde kalitenin artırılmasıyla halkın sağlıklı ve çevreyi kirletmeden ısınmasının temininin sağlanacağı ifade edilmekte ve 1 Eylül 2000 itibarıyla dağıtım işlemlerine başlanabileceği belirtilmektedir.

Kaymakamlık gibi idari bir merci tarafından yapılan bu çalışma, Belko'nun tekel bölgesi olan şehir merkezi ve mücavir alanı içerisinde kar oranını da içerir şekilde bir ton ithal kömürün ekonomik değerininin 1+3 taksitli şekilde 140 ABD Doları seviyesinde olduğunu göstermektedir. Oysa, Belko'nun Ağustos 2000 itibarıyla fiyatları (21.06.2000 tarihli Hıfzıssıhha Kurulu Kararı ile kurulan Fiyat Tespit Komisyonu'nun ilk çalışmasına istinaden) peşin 119.800.000 TL/Ton ve 1+5 taksitli olarak da 132.000.000.000 TL/Ton olarak belirlenmiştir.

Söz konusu fiyatların, peşin 184 ve taksitli 203 ABD Doları/Ton olduğu düşünüldüğünde, kömürün Ankara'daki ekonomik değeriyle arasında yaklaşık 60 ABD Doları/Ton kadar bir fark oluşmaktadır. Bu da göstermektedir ki; piyasanın rekabete açılmasıyla son dönem itibarıyla Belko tarafından 300.000 ton civarında kömürün satıldığı Ankara'da, yılda en az 18.000.000 ABD Doları değerinde bir tasarruf sağlanabilecektir.

İ- GEREKÇE VE HUKUKİ DAYANAK

Tekel (veya monopol) konumuna sahip teşebbüslerin, tam rekabet ortamında faaliyet gösteren teşebbüslere kıyasla, daha verimsiz olarak ve/veya daha yüksek fiyatlarla faaliyette buldukları ekonomistler tarafından genel olarak kabul gören bir gerçektir. Teşebbüsün ideal olandan, daha doğru bir ifadeyle, marjinal maliyetlerden

daha yüksek fiyatlar uygulaması, "tekelci fiyatlandırma" olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, dağılım verimsizliğine sebep olmakta, aynı zamanda tüketicilerden tekele kaynak transferine yol açarak toplumdaki gelir dağılımını bozmaktadır.

Nitekim tekel konumuyla özdeşleştirilen bu ve diğer bir takım olumsuz sonuçlar neticesinde, tekel sorununun rekabet hukuklarının varlık nedeni ve aynı zamanda temel hedefi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat belirtmek gerekir ki, her ne kadar tekel sorununun ekonomik açıdan analizi aynı olsa da, rekabet hukuku sistemlerinin soruna yaklaşımında önemli denebilecek farklılıklar mevcuttur

Tekel (veya hakim durum), rekabet hukuku bağlamında genel olarak, piyasadaki rekabeti dışlamaya veya fiyatı kontrol etmeye imkan veren güç olarak tanımlanmaktadır. Bu gücün varlığı ve kullanılması ekonomi literatüründe pek çok olumsuzluğun kaynağı olarak gösterilmektedir. Genel olarak ifade etmek gerekirse tekel konumundaki teşebbüs, piyasadaki arzı kısarak fiyatların optimum seviyesinden daha yüksek bir seviyeye çıkmasına neden olmaktadır.

Genel olarak tekelci fiyatlamanın ekonomik açıdan iki farklı olumsuz etkisi olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, tekel fiyatlarının marjinal maliyetlerden yüksek olması nedeniyle kaynak dağılımında verimsizliğin ortaya çıkmasıdır. Tekelci fiyatlamanın bir diğer olumsuz etkisi ise, fiyatın tam rekabet piyasalarına kıyasla daha yüksek oluşması nedeniyle, tüketicilerin daha fazla bedel ödemek zorunda kalmalarıdır. Bu fazla bedel, genellikle tekel karı olarak tüketicilerden tekele kaynak transferi teşkil eder.

Tekelin sosyal maliyeti yukarıda ifade edilenlerle sınırlı değildir. Tekelci fiyatlama ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte, tekelden kaynaklanan diğer olumsuzlukların dikkate alınması gerekir. Ekonomi literatüründe tartışmalı olmakla birlikte "maliyet etkinsizliği" tekelin bir başka sosyal maliyeti olarak gösterilmektedir. Bu teoriye göre aktüel veya potansiyel rekabet baskısının bulunmaması, tekelin maliyetini düşürücü tedbirleri alma hususunda isteksiz davranmasına yol açmaktadır. Bu durumda kaynakların verimsiz kullanılması, teknolojik ilerlemenin yavaşlaması ve kalitenin düşmesi gibi olumsuz neticeler meydana gelmektedir.

Son olarak, her ne kadar bütün bu olumsuzlukların kaynağı tekel olarak gösterilmekteyse de, doğal tekel özelliği gösteren piyasalarda, malın veya hizmetin tekel tarafından tek başına sunulmasının en verimli üretim biçimi olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla tekel, ekonomik açıdan her zaman için istenmeyen bir piyasa yapısı değildir. Fakat bu türden piyasalarda tekelin üretim verimliliği açısından da arzu edilebilir olması, bu yapının hiç bir sosyal maliyetinin bulunmadığı anlamına gelmemektedir.

Rekabet hukuku düzenlemelerinin, ekonomik gücün "kartelleşme" ve "tekel" görünümünde yoğunlaşmasına engel olmak ve en genel olarak yoğunlaşmadan kaynaklanan sosyal refah kaybını ortadan kaldırmak amacıyla yürürlüğe konduğu söylenebilir. Bununla birlikte, rekabet hukuku sistemlerinin yoğunlaşma sorununu ele alış biçimlerinde ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

Rekabet hukuku sistemleri içerisinde tekelci fiyatlama konusunda tutarlı bir hukuki uygulamanın olmaması, (hatta bazı sistemler açısından uygulamanın dahi bulunmaması) genel olarak bu uygulamaya karşı isteksiz ve toleranslı bir yaklaşımın

bulunduğu gerçeği ile açıklanabilir. İlk bakışta bu yaklaşım, rekabet hukukuyla izlenen temel amaçla çelişkili görülebilir. Zira rekabet hukukunun temel amacı, yoğunlaşmadan kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılması ve özellikle toplumun aşırı fiyatlardan korunması olduğuna göre, buna sebep olan uygulamaların başında gelen teknelci fiyatlamanın tolere edilmesi bu amaca aykırıdır. Zira teorik açıdan bakıldığında, teknelci fiyatın önüne geçilebildiği takdirde, gerek dağılım verimliliğinde, gerekse gelir dağılımında iyileştirmeler sağlanacak; bu ise, toplumsal refaha katkıda bulunacaktır. Ayrıca, ekonomik temeller açısından aynı mantığa dayanan fiyat karteli "per se " hukuka aykırı kabul edilirken, sosyal refah üzerindeki maliyeti genellikle daha ağır olan teknelci fiyatlamanın hukuka uygun olarak nitelendirilmesi, sadece rekabet hukukuyla izlenen amaç değil, aynı zamanda rekabet hukukunun kendi sistematığı açısından da tezat oluşturmaktadır.

Rekabet hukukları uygulamasında genel olarak hakim olan bu yaklaşım potansiyel rekabet ilkesine dayanmaktadır. Potansiyel rekabet ilkesine göre, teknel tarafından uygulanan yüksek fiyat politikası, ilgili piyasayı potansiyel rakipler açısından cazip hale getirir ve uzun dönemde piyasaya yeni girişler olur. Bunun doğal sonucu ise, piyasada rekabetin ortaya çıkması ve fiyatların düşmesidir. Bu açıdan, teknelci fiyatlama aynı zamanda teknelin sonunu hazırlamaktadır. Hatta piyasada rekabetin canlanmasına yol açması nedeniyle, teknelci fiyatlamanın anti-rekabetçi değil; bilakis rekabetçi özellikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Özetle, aşırı fiyat kısa dönemde ekonomik açıdan olumsuz neticeler meydana getirmekle birlikte, uzun dönemdeki etkileri olumludur ve bu sebeple, piyasa ekonomisine müdahale gereksiz, hatta zararlıdır.

Bu teoride dikkati çeken ilk nokta, giriş engelleri faktörünün göz ardı edilmesidir. Teknelin, tanımı gereği giriş engellerinin söz konusu olduğu piyasada faaliyet göstermesi bir kenara, gerçek yaşamda fiyat mekanizmasının teknel gücünün istismar edici şekilde kullanılmasını etkin biçimde önleyemediği pek çok durum bulunmaktadır. Örneğin, potansiyel rakiplerin karlılık hakkında asimetrik bilgiye sahip olması, hatta verimsizlikten dolayı aşırı karlılığın olmaması, büyük çapta yatırımın gerekli olması gibi bazı hallerde piyasaya girişler çok uzun zaman alabileceği gibi; bazı hallerde de piyasanın yapısal özelliklerinden dolayı giriş imkansız olabilir. Buna verilebilecek en güzel örnek, girişlerin hukuken mümkün olmaması halidir. Patent veya imtiyaz koruması pek çok durumda bundan yararlanan teşebbüse aşırı fiyat uygulamasında bulunma olanağı sağlar. Keza doğal teknel özelliği gösteren bazı piyasalarda veya kısıtlı doğal kaynakları veya ham maddenin teknel tarafından kontrol edildiği durumlarda, potansiyel rekabet baskısının uzun dönemde dahi fiyatlar üzerinde etkili olduğu söylenemez. Dolayısıyla bu gibi hallerde teknelci fiyatlar veya aşırı karlılık atfedilen amaca hizmet etmekten uzaktır. Ayrıca bazı hallerde giriş engeli piyasanın yapısal özelliklerinden değil, teşebbüsün bizzat kendi stratejik davranışlarından da kaynaklanabilir. Netice itibarıyla, teknelin yüksek giriş engelleri ile korunduğu hallerde, yukarıda ifade edilen teori büyük ölçüde geçerliliğini yitirmektedir.

Hakim durumdaki teşebbüslerin, sahip oldukları ekonomik güçlerini teknel başlarına ya da başkalarıyla birlikte yapacakları davranışlarla kötüye kullanmalarının hukuka aykırılığı, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 6.

maddesinde hükme bağlanmıştır. Söz konusu maddenin devamında ise bu kötüye kullanma hallerine örnekler sıralanmaktadır.

4054 sayılı Kanun'a kaynaklık teşkil eden Kurucu Roma Antlaşması'nın, anılan Kanun'un 6. maddesine karşılık gelen 82. maddesinde tekelci fiyatlama, kötüye kullanma örneklerinden birisi olarak gösterilmektedir. Tekelci fiyatlama uygulamaları, ilgili piyasadaki rekabet ortamına doğrudan zarar vermemekle birlikte, özellikle tüketici boyutunda sömürücü olma niteliğiyle rekabet hukuklarının kapsamına girmektedir.

Tekelci fiyatlandırmanın 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesinde kötüye kullanma örnekleri arasında sayılmamıştır. Bu noktada anti-tekelleme hükmü bir bütün olarak ele alınmalıdır. Anti-tekelleme hükmü Kanun'un 6. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, "Bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde veya bir bölümünde, bir mal veya hizmet piyasasındaki hakim durumunu tek başına yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması hukuka aykırı ve yasaktır". Maddenin ilk fıkrasında yer alan bu yasaklama koşulunun yanı sıra, ikinci fıkrada; "Kötüye kullanma halleri özellikle şunlardır" şeklinde bir hükme yer verilerek birtakım kötüye kullanma halleri, sınırlı olmayacak şekilde, sıralanmıştır.

İkinci fıkrada sayılan örneklerin sınırlı sayıda olmadığı açıkça belirtilmesi karşısında, hükmün lafzı itibarıyla değerlendirildiğinde, kanun koyucunun konuyu olumsuz tarzda düzenlediği sonucunu çıkarmak mümkün değildir. Uygulamada Kanun'da öngörülenlerden başka bir takım kötüye kullanma hallerinin benimsenebileceğine göre, tekelleme fiyatının da bunlardan biri olmaması için bir sebep bulunmamaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere, tekelleme fiyat tekelden kaynaklanan sosyal maliyetin temel sebeplerinden biridir ve eğer anti-tekelleme hükmüyle izlenen amaç tekelden kaynaklanan olumsuzlukların bertaraf edilmesi ise, bu uygulamanın yasaklama kapsamında kabul edilmesi doğal bir netice olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim anlamı itibarıyla kötüye kullanma kavramına tekelleme fiyatlamadan belki de daha uygun bir örnek davranış biçimi bulmak güçtür. Zira kötüye kullanma örnekleri arasında performans kontrolünü amaçlayan çeşitli hallere yer verilmiştir.

1. Tekelleme Fiyatlama Yoluyla Hakim Durumun Kötüye Kullanılması

Her ne kadar fiyatlara müdahale mercii olmasa da Rekabet Kurumu, gerek sömürücü gerekse dışlayıcı sonuçlar doğursun hakim durumdaki teşebbüslerin bu tür uygulamaları karşısında önlem alma zorunluluğunda olan yegane Kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür olaylarda fiyat seviyeleriyle ilgili olarak varılacak sonuçlar, fiyatların ne seviyede belirlenmesine hükmedilmesi değil ne seviyelerde olmaması gerektiği şeklinde olacaktır.

Bu bağlamda, aşırı yüksek fiyatlamaların; uzun dönemde piyasaya yeni girişleri sağlayacağı ve bu sayede artan arzla birlikte fiyatların düşeceği, dolayısıyla bir kötüye kullanma sayılmaması gerektiği argümanı, pazara giriş engellerinin bulunmaması ya da çok düşük seviyelerde olması durumunda bir anlam ifade etmektedir.

2. Tekelci Fiyat Kavramı

Ekonomik teoride tekelci fiyat, pazar gücünün kullanımı sonucunda rekabetçi fiyatların üzerinde belirlenen fiyatlar olarak tanımlanmakla birlikte, fiyatın ne kadarlık bir oranının aşırı olarak nitelendirilmesi gerektiğine ilişkin bir kural bulunmamaktadır. Olay bazında değerlendirilmesi gereken bu durum; pazara giriş engellerinin derecesi, diğer teşebbüslerin pozisyonu, farklı coğrafi pazarlardaki ilgili ürün fiyatları gibi pek çok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, tekelci fiyatın tespitinde esas olan kriterlerden en önemlisi "ürünün ekonomik değeri"nin analizidir. Başka bir ifadeyle, emsal ürünlerin pazar özellikleri itibarıyla karşılaştırılabilir olan nispeten rekabetçi diğer coğrafi pazarlardaki fiyatının söz konusu fiyatlarla kıyaslanması, tekelci fiyat uygulamalarının tespitinde en önemli aşamayı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ürün maliyetlerinin net ve kesin olarak hesaplanabildiği durumlarda maliyet - fiyat ilişkisi de önem kazanmaktadır. Yüksek fiyatlamayla birlikte, satış fiyatı ile toplam maliyetler arasındaki marjın büyüklüğü (aşırı kar) aşırı fiyatlamanın göstergesi sayılabileceği gibi, gerçek veya fiktif maliyetlerin aşırı boyutlarda tesisi ile kar marjının çok düşük ve hatta negatif olduğu durumlarda da tekelci fiyatlamaya söz konusu olabilmektedir (nispeten yüksek belirlenen fiyatlarla birlikte).

Tekelci fiyatlamaya ilişkin şart koşılması, bunun hakim durumdaki işletmenin normal sayılabilecek satış fiyatı seviyelerinde verimli bir yönetim ve etkin bir maliyet kontrolü aracılığıyla da sağlanabileceği gerçeği karşısında anlamsız kalmaktadır. Öte yandan, rekabet hukuklarının hakim durumdaki teşebbüslere yüklemiş olduğu bazı özel sorumluluklara rağmen, maliyetlerin kasıtlı ya da salt kötü - verimsiz işletim sonucu olması gerekenden yüksek tutulması ile nispeten yüksek sayılabilecek fiyat seviyelerinde bile doyurucu bir kar oranından söz edilemeyebilir. Şüphesiz ki; ticari güdülerini bir takım başka amaçların önünde gelen teşebbüslerin, daha çok kazanma arzusuyla hareket etmesi doğaldır. Ancak, bunun tekelci fiyatlamaya ile suistimalinin, Rekabet Kanunları bağlamında yasal olmayan bir davranış olduğu açıktır.

Bu bağlamda, bir ucu aşırı fiyatlamaya kadar varabilen çeşitli sonuçlar doğursa da, hakim durumdaki bir teşebbüsün konumu itibarıyla taşıdığı özel sorumlulukların başında basiretli ve verimli bir yönetim yatmaktadır.

3. Belko'nun Durumu

Belko olayında Rekabet Hukuku bakımından önemle vurgulanması ve üzerinde durulması gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Öncelikle ifade edilmesi gereken, ilgili teşebbüsün yasal olarak sağlanmış bir tekel hakkının olduğu ve pazarın yeni girişlere mutlak anlamda kapalı olduğu hususlarıdır. Bununla birlikte, bu tür oluşumlarda başta fiyatlamaya konusunda olmak üzere çeşitli vasıtalarla gerçekleştirilmesi olası suistimallerin önüne geçilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmamış, şirketin fiyatlamaya stratejisi tamamen kendi inisiyatifine bırakılmıştır. Bu durumun sonuçları ise, alımlarda şirket çıkarlarına azami düzeyde özen gösterilmemesi, aşırı istihdam yaratılması, etkin olmayan bir yönetim tarzı sonucu olması gerekenden yüksek gerçekleşmiş maliyetler ve nihai olarak da yüksek fiyatlar şeklinde görülmektedir. Öte yandan, ilgili ürün olan ısınma amaçlı

ithal parça kömür; kullanım özellikleri, tüketici tercihleri, yasal düzenlemeler, vs. gibi hususlar bağlamında yakın ikamesi bulunmayan temel tüketim maddesidir. Bir başka ifadeyle söz konusu ürünün talep esnekliği oldukça düşüktür. Bu itibarla, ancak fiyatın belli seviyelerin üzerinde belirlenmesiyle kaçak kömüre yönelmesi ve belki de kömür tüketiminden vazgeçilerek ısınmanın başka metodlarla (elektrik sobası, vs.) sağlanması olası bir hale gelmektedir. Ayrıca Belko'nun ticari bir işletme olmakla birlikte belediye sermayeli olması şirketi, maliyet minimizasyonu ve kar maksimizasyonu gibi normal ticari davranışların ötesinde bazı uygulamalara yöneltebilmektedir.

Belko açısından, birim (ton) başına hesaplamalarda ne kadarlık bir maliyetin olması gereken değer olduğunu kesin olarak söylemek mümkün görünmemektedir. Öte yandan incelemesi yapılan 1994 yılı ihalesi sonrası dönem için birim maliyeti oluşturan, gerek kömür alımı ve nakliye fiyatlarının ve gerekse şirketin bu süreç sonrasında maruz kaldığı ifade edilen kur farkı, finansman ve personel harcamaları gibi giderlerinin bir kısmının, olması gerekenden yüksek gerçekleştiği tespit edilmiştir. Şirketin maliyetlerinin yüksekliği büyük ölçüde kömür alımlarında gerekli özenin gösterilmemesi ve şirketin kömür dışındaki faaliyetlerinden kaynaklanmıştır.

Ayrıca, Belko'nun satış fiyatlarının aynı ya da eş değer niteliklere sahip kömürlerin rekabete açık diğer coğrafi pazarlarda oluşan fiyatlarına göre, 1996 yılından bu yana ortalamada % 50 - 60 oranında yüksek seviyelerde belirlendiği tespit edilmiştir.

J- SONUÇ

Yapılan görüşmeler neticesinde;

I-1. Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'nin, "Ankara İli şehir merkezi ve mücavir alanı ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarı"nda başka teşebbüslerin satış yapmasını engelleyecek şekilde kendisine sağlanan tekel imtiyazının verdiği rahatlıkla kömür alımında ve sonrasında oluşan maliyetlerin olması gerekenden yüksek seviyelerde gerçekleşmesine neden olmak ve buna bağlı olarak aşırı yüksek fiyat uygulamak suretiyle kötüye kullandığına ve böylece 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 6. maddesini ihlal ettiğine;

2. Bu suretle 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesinin ihlal edilmesi nedeniyle aynı Kanun'un 16. maddesinin 2. fıkrası gereğince Belko Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'nin, 1998 mali yılı sonunda net kömür satışlarından oluşan yıllık gayri safi geliri üzerinden takdir edilen, 41.023.000.000.- (Kırkbirmilyaryirmiüçmilyon) TL. idari para cezası ile cezalandırılmasına;

3. Kuruluş amacı Ankara halkına ucuz ve kaliteli kömür temin etmek olan Belko Ltd. Şti.'ne; kömür satış fiyatlarının, rekabetçi piyasalardaki fiyatlar ile kıyaslanabilir makul seviyelere indirilmesi gerektiğinin, 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin 1. fıkrası uyarınca bildirilmesine 4054 sayılı Kanun'un 51/2. maddesine göre OYÇOKLUĞU ile;

II. 4054 sayılı Kanun'un 27. maddesinin (g) bendi çerçevesinde, Ankara Valiliği'ne, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na, İçişleri Bakanlığı'na, Çevre Bakanlığı'na, Sağlık Bakanlığı'na ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na, ilgili

pazardaki rekabet ortamının nasıl tesis edileceğine dair Rekabet Kurulu görüş ve önerilerinin bildirilmesine OYBİRLİĞİ ile;

Danıştay yolu açık olmak üzere 06.04.2001 tarihinde karar verilmiştir.

KARŞI OY GEREKÇESİ

Ankara Kömür ve Asfalt İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.(BELKO) hakkında 4054 Sayılı Kanunun 6 ncı maddesini ihlal etmek iddiasıyla yürütülen soruşturma sonucunda verilen 6.4.2001 tarihinde verilen 01-17/150-39 sayılı Rekabet Kurulu kararının (I) numaralı bendine muhalefet nedenleri aşağıda gösterilmiştir.

İsmet Ayaz imzalı ve adressiz olarak Kurulumuza 25.06.1999 tarihinde intikal eden bir müracaat üzerine Kurulumuzca dilekçede sözü edilen iddialara ilişkin önce bir önaraştırma; ardından hazırlanan önaraştırma raporuna dayanılarak soruşturma açılmıştır.

Yapılan soruşturma sonucunda, Belko Limited Şirketinin, Ankara şehir merkezi ve mücavir alanı ısınma amaçlı ithal parça kömür pazarında İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararı ile yaratılan hakim durumunu kötüye kullandığı kanaati soruşturma heyetince ifade edilmiştir.

Soruşturma Heyetini şirketin hakim durumunu kötüye kullandığı sonucuna sevkeden düşüncenin;

- “kömür alımlarında şirket çıkarlarına bilinçli ve/veya bilinçsiz azami özenin gösterilmeyişi”
- “sonrasında maruz kalınan diğer maliyet kalemlerinin oluşumunda da sözkonusu özensizliğin devamı”
- “işletme maliyetlerinin olması gereken seviyelerin çok üzerinde gerçekleşmesi”
- “ve neticesinde uygulanan aşırı yüksek fiyatlama”

olduğu rapordan anlaşılmaktadır.

Kurulumuzun çoğunluğu da bu düşünceyi benimseyerek, “Belko Ltd. Şirketinin ... hukuki tekel imtiyazını, kömür alımında ve sonrasında oluşan diğer maliyetlerin ... olması gerekenden yüksek seviyelerde gerçekleşmesi neticesinde aşırı fiyat uygulayarak” hakim durumunu kötüye kullandığı sonucuna ulaşmış bulunmaktadır.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un 6 ncı maddesinin ilk fıkrasıyla hukuka aykırı ve yasak ilan edilen hakim durumun kötüye kullanılması eylemlerinin, ikinci fıkranın a,b,c,d ve e bentlerinde gösterilen hallerle sınırlı olmadığı, burada sıralanan eylemlerin yalnızca örnek olarak sayılmış bulunduğu; bu nedenle “aşırı fiyat uygulama”nın, koşulları da varsa, hakim durumun kötüye kullanma eylemini oluşturabileceği kabul edilmelidir. Ancak bunun için maddenin ilk fıkrasındaki koşulların gerçekleşmiş olduğunun tesbiti şarttır. Oysa dosya konusu olayda bu tesbit bize göre yanlış yapılmıştır. Yapılan soruşturmada elde edilen verilere ve soruşturma heyetinin tesbitlerine göre şirketin Ankara halkına diğer yerleşim yerlerine nisbetle yüksek fiyattan kömür satmış olmasının sebebi, maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Diğer taraftan satış fiyatının “yüksek” olduğuna tereddüt olmamakla beraber, “fahiş” olduğunu söylemek mümkün değildir. Normal fiyat tesbit edilmeden ve ölçüleri belirlenmeden, bu fiyata fahiş diyebilmek mümkün

değildir. Şirket yöneticilerinin basiretsizliği ve eskiden beri gelen imtiyaz hakkının verdiği rehabet içerisinde maliyetlerin düşürülmesi için çaba ve özen göstermemiş olmalarının bilinçli mi bilinçsiz mi olduğu tesbit edilmemiş olduğu gibi, bir an için bilinçli olduğu kabul edilse bile, bunun rekabet hukukunu değil, kamu ve idare hukukunu ve nihayet şirket yöneticilerinin sorumluluğunu ilgilendirmesi nedeniyle ilgili makamlarca tesbit ve değerlendirilmesi gereken bir husus olduğu düşünülmelidir. Dosyada, şirket yöneticilerinin kötü yönetim gösterdiği kanaatiyle, Belko Limited Şirketi cezalandırılmıştır. Oysa, Belko Limited Şirketi'nin 6 ncı maddeyi ihlal ettiği sonucuna varılablmesinin temel koşulu, tüzel kişilik olarak Belko'nun, aşırı fiyat uygulamak suretiyle piyasadaki rekabeti bozması, (örneğin kendisinden mal alan teşebbüsler arasında ayrımcılık yapması) veya tüketicilere uyguladığı bu yüksek fiyatla aşırı kar elde etmesidir. Oysa çoğunluğun da kabul ettiği soruşturma heyetinin tesbitine göre, Belko'nun "emsallerine" göre yüksek fiyat uygulamış olmasının sebebi aşırı kar elde etmek değil, maliyetlerini karşılamaktır ve nitekim şirket zarar etmiştir. Burada, maliyetlerin yüksek oluşmasındaki basiretsizlik, şirketlerin "performans" denetimi de dahil olmak üzere, rekabet hukukunu ilgilendirmeyen pek çok inceleme ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Böyle bir yola girilmesi, rekabet otoritelerinin tüm hakim durumda olan teşebbüsler için acaba maliyetlerini rasyonel seviyelerde tutuyorlar mı tutmuyorlar mı gibi bir inceleme ve denetim yapma görevinin doğduğunu kabul etmeyi zaruri kılabılır. Ayrıca bir belediye şirketi olan ve İçişleri Bakanlığı, Belediyeler, Maliye Bakanlığı Yüksek Denetleme Kurulu gibi başka devlet kurumlarının denetimine tabi olan teşebbüsün işlem ve davranışlarından yola çıkılarak, tartışmalı biçimde rekabet hukuku ihlali sonucuna varmak yerine, asıl bu piyasada rekabeti ortadan kaldıran ve Belko'ya tekel imtiyazı veren İl Hıfzısıhha Kurulu Kararı'nın (daha sonra İl Mahalli Çevre Kurulu Kararı) yasal dayanağı tartışılarak, hava kirliliği sebebiyle, 1986 yılındaki idari bir kararla oluşturulmuş ve her yıl yenilenmiş olan bu imtiyazın, rekabeti bozduğu gözönüne alınarak, günümüz koşullarında sürmesinin zorunlu olup olmadığının gözden geçirilmesi, zaruri olmayan bu tekelin kaldırılması yoluyla rekabetin tesis edilmesi konusundaki görüş ve önerilerin ilgili yerlere gönderilmesiyle yetinilmesi gerektiği düşüncesiyle sayın çoğunluğun "Belko'nun 6 ncı maddeyi ihlal ettiğine" ilişkin görüşüne ve Kurul kararının bu bölümüne iştirak edilememiştir.

Dr. Kemal EROL
İl.Başkan

R.Müfit SONBAY
Kurul Üyesi

Kubilay ATASAYAR
Kurul Üyesi

Murat GENCER
Kurul Üyesi